

J A A N S E P P

REVOLUTSIONILISE
SIKKUMISE
AJALOOST
EESTIS

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“
T A L L I N N 1 9 4 7

A-16512

J A A N S E P P

**REVOLUTSIOONILISE
LIIKUMISE
AJALOOST
E E S T I S**

ARTIKLEID

**RK
POLIITILINE KIRJANDUS
T A L L I N N 1947**

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

Eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid

1.

Rohkem kui kaks aastakümnet käis Eestis väsimatu jaht kõige järele, mil oli vähegi revolutsioonilist maiku juures. Kodanlik klikk püüdis rahvas lämmatada iga-suguse mälestuse nõukogude ajast, eesti töölisklassi poolt käidud revolutsioonilisest teest. Kõik revolutsiooniline tembeldatai jultunult rahvuslikkuse vastaseks, kommuniste kutsuti „Moskva agentideks“, nõukogude võimu nimetati venelaste ja ainult venelaste võimuks.

Päts, Tõnisson, Rei ja teised Eesti kodanlike natsionalistide leerist mitte ainult hukkasid ja piinasid kommuniste vangikongides, vaid nad püüdsid ka laimu ja valega töö-rahvahulkades õõnestada kommunistlikku õpetust, nõukogude korda ja võitlust sotsialismi eest.

Selle eesmärgiga laimati eesti töörahva aastatepikkust võitlust vabaduse eest, mis avaldus parimate eesrindlike inimeste nii mitmeski sangarlikus esinemises ja kangelas-teos, nende õilsas eneseohverduses. Seda töölisklassi san-garlikku tööd kogu rahva hüvanguks püüdsid pätsid ja tõnissonid tembeldata viõrsilt laenutatud juhuslikuks näh-tuseks eesti rahva elus ning ajaloos, mil polevat juuri rahva-massis, mis ei väljendavat rahva igatsusi ega soove... Kõik eesti töölisklassi võitluse revolutsioonilised traditsi-oonid ja meetodid olevat „venelaste intriigid“. Kõik tulevat nendelt, tõsisele eestlasele olevat aga omased mingid eri-lised, puht „eesti“ omadused, mis objektiivselt tähendavad alandlikkust ja põlvede painutamist eesti tõusikkodanluse ees.

Kogu riigivõimuaparaat ja ametnike armee, kogu kasva-tussüsteem või, õigemini, rahvahulkade uimastamine —

kõik oli sihitud võitlusele kommunistlike ideede vastu. Vähe sellest, sellele olid alistatud ka kõik kodanliku kliki majanduslikud toimingud. Hävitades rasketööstust ja ha-
jutades tööliklassi ning muutes kaadri-metallitöölisi oma-
ette nokitsevaiks käsitöölisiks, lahutades seega töölisi üks-
teisest, tagudes kiilu nende aastakümnete jooksul küpsenud
kollektiivsesse teadvusse, taotles kodanlus alatuid eesmärke:
maha matta eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid,
võtta neilt see pind, mil nad kujunesid võimsaks jõuks.

Mispärast siis eesti kodanlus eesti rahva revolutsioonilisi
traditsioone nii väga kartis? Nimelt sellepärast, et ta pää-
ses võimu juurde lämmatades Eestis nõukogude võimu,
lämmatades teda kõige alatumal, kõige nurjatumal kombel,
eesti rahva kõige metsikumate, kõige õelamate vaenlaste
— saksa imperialistide abil.

Nõukogude revolutsiooni viirastus Eestis jälgis lakkama-
tult kõiki kodanlikke valitsejaid, olid nad siis mis värvi
tahes. Nõukogude Eesti pinnal kord juba toimunud ja nüüd
taas kohutava ning võitmatu jõuga läheneva nõukogude
revolutsiooni viirastus sisendas kapitalistide klassile surma-
hirmu. Nad ei suutnud hetkekski unustada noid
1917.—1918. a. „punaseid kuid“, kus rahvas, saades Eesti
peremeheks, haaras kodanlusel kõrist. Noil kuil kogunenud
viha revolutsiooni ja tema võitlejate vastu valas end välja
rohkem kui kaks aastakümnet, muutes Eesti süngeks
vanglaks, oheldamatu valge terrori maaks.

Kodanlus kartis revolutsioonilisi traditsioone eesti rah-
vas, sest et neisse traditsioonidesse oli sööbinud rahva usk
kapitalismi paratamatusse hukkamisse ja nõukogude korra
taastamisse Eestimaal. Nende traditsioonide jõud ning tuge-
vus oli suur. Kas nad oleksid suutnud vastu panna laimu
ja terrori ühinenud jõudude meeletule survele, kui nad
olnuksid võõrsilt laenatud nähtuseks eesti rahva elus ja
teadvuses, sissetoodud võõramaiseks kaubaks, mitte aga
orgaaniliseks ja eesti töötava rahva põliseid igatsusi ning
soove täielikult peegeldavaiks? Ei. Ja sellepärast asuski ko-
danlus vaenujalale revolutsiooniliste traditsioonide ja kom-
munistliku maailmavaate vastu, et ta oli väga hästi teadlik
— muidugi seda igati varjata püüdes — sellest, et eesti töö-

tavale rahvale on nõukogude kord ja kommunismi ideed niisama lähedased kui kõigi maade proletaarlastele. Just sellepärast, et kodanlik klikk oli nii hästi teadlik eesti proletariaadi revolutsiooniliste traditsioonide jõust, nende traditsioonide mõju ulatusest kogu rahvasse ja laiade töörahvahulkade vastuvõtlikkusest nendele, sellepärast ta panigi liikvele kõik oma riigi jõud revolutsiooniliste ideede ja nende kandjate, kommunistide vastu.

2.

Eesti rahval on rikkalikud, stabiilsed, paljude ja paljude aastate kestes väljakujunenud revolutsioonilised traditsioonid. Kust päris siis väike rahvas, keda tema rõhujad sajan-deid hoidsid haridusest eemal ja pidasid orjuses, sellised rikkalikud revolutsioonilised kogemused, sellise kõrge klassiteadvuse, sellise suure revolutsioonilise energia pinge?

Seletada eesti rahva kõrget teadlikkust, tema revolutsiooniliste traditsioonide rikkust pole raske. Eesti töölisel elasiid ja töötasid aastakümneid vene proletariaadi ridades, kelle võitlust, poliitilist kasvatust ja organiseerimist juhtis bolševike partei, juhtisid Lenin ja Stalin ja nende ustavad õpilased.

Kui vene proletariaadi võitlus ja võitluse meetodid avaldasid tohutu suurt mõju revolutsiooni- ja vabastusliikumisele kõigis Euroopa, Aasia ja Ameerika maades, nagu seda tunnistavad juba ka meie vaenlased, siis on kerge kujutella, kui palju võisid neist ammutada, kui palju võisid neist õppida eesti töölisel, kes olid vene töölistega pidevas kokupuutumises, võttes nendega koos osa ühisest võitlusest vaenlase vastu.

Selles ühisest võitluses sotsialismi eest on eesti proletariaat läbi teinud karmi ja maailma parima revolutsioonilise võitluse kooli. Ja see kindlus, mis on nii iseloomustav eesti tööliklassi eelväele, tema karastus, mis andis end tunda isegi kõige süngemal valge terrori aastail, omab lätteks seda revolutsioonilise võitluse bolševistlikku kooli, millest eesti tööliklass käis läbi juba siis, kui ta alles viibis vene

proletariaadi ridades. Vene bolševike eeskuju on alati seisnud eesti kommunistidel silme ees.

Eesti tööliklassi revolutsiooniliste traditsioonide jõu ja stabiilsuse teiseks lätteks oli sotsialismi võit NSV Liidus. Väikeses Montenegros sõnavad inimesed, kui neil on eriti raske: „Koos venelastega on meid 200 miljonit...“ Sama mõte pole kunagi lahkunud ka eesti kommunistidest, eesti tööliklassist tema paremas osas.

Ilma sotsialistliku revolutsiooni võiduta 1917. a. oktoobris poleks eesti rahva vabastamine olnud mõeldav, oleks olnud võimatu. Oktoobrirevolutsiooni võit, mille eelväs sammus vene proletariaat, kindlustas, olgugi et kaks aastakümnet hiljem, nõukogude korra võidu ka Eestis.

Seepärast pole ei terror ega laim suutnud kõigutada eesti rahva usku kommunismi ideede jõusse ja õigsusse, surmata rahvas tema aastatepikkuses võitluses kannatustega saavutatud revolutsioonilisi traditsioone.

Ja kes oleks suutnudki surmata rahvas revolutsioonilist teadlikkust, kui seal, nii lähedal Eestile, Peipsi järve taga, sotsialistliku revolutsiooni ideed olid saavutanud suurima võidu, leides kehatuse sotsialismis?! Mis tähendasid võrreldes selle tõsiasjaga — sotsialismi triumfiga NSV Liidus — kodanliku kliki haletsemisväärsed pingutused laimata nõukogude võimu ideid, mõjutada töötavat rahvast toetama kapitalismi?! Need rahva vaenlaste haledad pingutused võisid vaid aeglustada nõukogude võimu kehtestamist Eestis, kuid ei suutnud eesti töötavat rahvast ära hoida sotsialismist ja nõukogudest; suutsid ainult ajutiseks maa pöörda tagasi kapitalismile, kuid ühiskonna arenemise võitmatud seadused, NSV Liidu õilis eeskuju ja eesti töötava rahva põhilised huvid viisid pidurdamatult nõukogude korra võidulepääsuni Eestis.

3.

Eesti rahva revolutsiooniliste traditsioonide kandjaks on kõigepealt Eesti tööliklass, kes annab end tunda üksikute streikide näol juba XIX sajandi esimesel poolel, kuid tööliikumise algust Eestis tuleb ikkagi arvestada möödunud

sajandi viimasest veerandist alates. Sel ajal toimuvad maa majanduses põhjalikud muutused, mis peegeldavad kapitalismi hoogsat kasvu kogu Venemaal.

Eesti kujuneb kiiresti tööstusrajooniks. Kui 1881. a. oli Tallinnas ainult 28 tööstusettevõtet, siis paarkümmend aastat hiljem oli neid juba üle saja.

Kasvas ka töölisklass. 1900. a. oli üksnes Tallinnas üle kümne tuhande töölise, kes olid koondunud suurettevõtteisse, mis teatavasti etendab suurt osa revolutsioonilises liikumises. Tallinna tööliskonnas moodustasid enamuse metalli- ja tekstiiltöölised; need on aga kõikjal revolutsiooniliste väljaastumiste algatajad.

Esimene tõsisem streik leidis Eestis aset 1872. a. Narva Kreenholmi Manufaktuuris. Kümmeaastat hiljem — 1882./83. a. — käis üle maa suur streikide laine, mis hõlmas Tallinna, Narva ja veel mõned teised Eesti linnad. Eriti tormiliseks kujunes streik Port-Kunda tsemendivabrikus; seal läks asi relvastatud kokkupõrkeni politseiga, kes oli sunnitud endale abiks kutsuma regulaarväge, kusjuures tehase direktor sai haavata.

Eesti töölisklassi poolt Eesti elusse toodud revolutsioonilise võitluse meetodid muutusid üha ähvardavamaks sedamööda, kuidas töölisliikumine Eestis ühines sotsialismiga.

Marksismi ideed tungivad Eestisse 80-ndail aastail, kui tekivad esimesed töölisingid, kus õpiti sotsiaaldemokraatlikku kirjandust. Revolutsiooniline marksism valgus eesti töölisteni Peterburist, kus 90-ndate aastate keskel tegutses Lenin. Tema poolt loodud „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit“ hakkas esmakordselt Venemaal teostama sotsialismi ühendamist töölisliikumisega.

Esimesena Eesti pinnal hakkas sotsialismi ühendamist töölisliikumisega teostama Mihhail Kalinin, kes viibis revolutsioonilise tegevuse eest 1901.—1904. a. Tallinnas asumisel. M. I. Kalinin asutas siin ringid, kus ta kasvas töölisi poliitiliselt. Lendlehtedes, mis olid trükitud Tallinnas salaja hektograafil, sidus Mihhail Kalinin tööliste võitluse majanduslike tingimuste eest poliitilise võitlusega tsarismi vastu. Kalinin pani aluse bolševistlikule organisatsioonile Eestis. Seega seisab meie revolutsiooniliste traditsioonide hälli juu-

res bolševike partei silmapaistev tegelane, Lenini ja Stalini võitluskaaslane M. I. Kalinin.

Eesti tööliklass võlgneb Mihhail Kalininile tänu selle eest, et ta juba oma esimestest poliitilistest sammudest alates valis õige tee: võitluse sotsiaalse ja rahvusliku vabastamise eest, proletaarse revolutsiooni tee.

4.

XX sajandi algul tekkis Eestis kodanlik-natsionalistlik liikumine; hakkavad tegutsema Päts, Reiman, Tõnisson ja teised. Nad arendasid laialdast rahvuslikku propagandat ja tekkis tõsine oht, et see võiks endaga kaasa kiskuda ka töötava rahva hulki. Sellele oli vaja vastu seada selge revolutsiooniline vaatepunkt eesti rahva saatusele, tema tulevikule, tema sotsiaalse ja rahvusliku vabastamise teele.

Võitluses kodanliku natsionalismiga kujunesid ja tugevnesid eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid. See võitlus polnud kerge. Kodanlikud natsionalistid püüdsid kasutada seda stiihilist viha, mida eesti rahvas tundis vene tsarismi vastu, selleks, et õhutada rahvuslikku vihavaenu, ässitada eestlasi vene töörahva kallale ja seega õõnestada eesti ja vene proletaarlaste ühist võitlust tsarismi, kapitalistide ja mõisnike vastu. Varjates bolševike vaateid rahvusküsimusele ja neid moonutades, püüdsid kodanlikud natsionalistid süstida rahvasse umbusaldust revolutsionääride vastu, kes ei hoolivat eesti rahva rahvuslikest huvidest, kes soovivat hoida Eestit sõltuvuses Venemaast — ühe sõnaga: kes soovivat näha, et Eestis valitseks rahvuslik rõhumine.

Endid aga näitasid kodanlikud natsionalistid loomulikult eesti rahva rahvusliku vabaduse ning sõltumatuse kaitsjainena. Spekuleeriti isegi rahva sümpaatiaga ümbritsetud L. Koidula, Fr. R. Kreutzwaldi ja C. R. Jakobsoni nimega, kelle püüdlusi pidavat jätkama Päts, Tõnisson jt.

Tuleb tähendada, et eesti kodanlus temale omase häbematusega omandas endale monopoli kogu rahva, kõigi klasside rahvushuvide kaitsmiseks. Kodanlike natsionalistide jutu järgi pole maailmas olemas kedagi, kes armastaks

rohkem oma rahvast, rahvustraditsioone ja rahva kombeid, kui nemad. Ent bolševikud? Neil polevat üldse rahvustunnet, neile polevat kallid ei emakeel ega esivanemate kombed ning traditsioonid. Kommunistide internatsionalismi püüdsid nad esitada negatiivse suhtumisena rahvushuvidesse, rahvusküsimustesse ja rahvakommetesse. Need muidugi olid katsed alatute vahenditega.

Eesti rahva revolutsioonilistes traditsioonides on silmapaistev koht võitlusel eesti rahva rahvusliku vabaduse eest. Eesti kommunistidele on kallid emakeel, oma kirjandus — kõik, mis on ühenduses oma rahvaga. Nad on uhked kodumaa kunstile. Kuidas armastas Kingissepp kuulda oma kodunurga Saaremaa talumeeste laulu! Millise vaimustusega deklameeris Kreuks peast terveid lugulaule Kalevi pojast! Kuidas igatsesid kodumaastiku järele vanglamüüride vahel piinlevad poliitilised vangid!

Eesti bolševike kogu võitlus tunnistab seda, et nemad, ja ainult nemad, on kõige järjekindlamad eesti rahva rahvusliku vabaduse eest võitlejad, tema rahvuslike huvide väljendajad.

Bolševike partei seadis juba oma olemasolu esimesil päevil — tähendab seltsimees Stalin — poliitika aluseks rahvusküsimuse alal rahvaste õiguse enesemääramisele, rahvaste õiguse iseseisvale riiklikule olemasolule. Bolševikud eitasid kindlalt kõiki ja igasuguseid vägivalla-vorme rahvastevahelises suhtlemises, tunnustasid alati rahvaste võrdsust ning suveräänsust (täieõiguslikkust) oma saatuse kujundamisel. Bolševikud õpetasid, et tugev rahvaste liitumine võib teoks saada ainult koostöö ja vabatahtlikkuse alusel, et sellise ühinemise teostamine on võimalik ainult kapitali võimu kukutamise tagajärjel.

„Seda vabastavat rahvusprogrammi ei ole väsinud meie partei,“ kirjutab seltsimees Stalin, „oma töös vastu seadmast niihästi tsarismi avalikule survepoliitikale kui ka menševike ja sotsialistide-revolutsionäärade poolikule ning poolimperialistlikule poliitikale. Kui tsarismi venestamispoliitika tekitas kuristiku tsarismi ja vana Venemaa rahvuste vahele ja menševike ning sotsialistide-revolutsionäärade poolimperialistlik poliitika viis nende rahvuste parimate

elementide lahkulöömisele kerenskiaadist, siis meie partei vabastav poliitika võitis talle nende rahvuste laiade rahvahulkade sümpaatia ning toetuse tema võitluses tsarismi ja imperialistliku vene kodanluse vastu.“ (J. Stalin, „Marksismi ja rahvus- ning koloniaalküsimus“, eestik. väljaanne, 1946, lk. 154.)

Bolševistliku partei rahvuslik vabastamisprogramm tõi bolševike lipu alla üha uusi ja uusi töötava rahva kihte. Selles tõsiasjas, et hoolimata kodanlike natsionalistide laimust rõhuv enamik eesti rahvast sammus partei järel, kes kutsus Eesti töötavat rahvast ühisele võitlusele ühistes ridades koos vene töötava rahvaga tsarismi ja kapitalismi vastu, selles tõsiasjas ilmnes juba arusaamine sellest, et rahvusliku vabaduse eesti rahvale võib tuua (ja tõigi!) ainult sotsialistlik revolutsioon. Tee, millele asus Eesti tööliklass juba XX sajandi algul, revolutsioonilise võitluse tee sotsialismi eest, oli ajaloo käik tunnustanud ainuõigeks.

5.

Revolutsioonilisel liikumisel Eestis, tähendab, ka meie rahva revolutsioonilistel traditsioonidel on omad iseärasused, mis on seotud Eesti arengu iseärasustega tsaari-Venemaa tingimustes. Üheks kõige iseloomustavamaks jooneks on eesti rahva võitlus mitte ainult vene tsarismi surve vastu, vaid ka saksa feodaalide rõhumise vastu, kes tegelikult mängisid peremeest Eestimaal. Rahvas kandis saksa parunite, oma põliste orjastajate vastu metsikut viha.

Eesti rahva ajaloo kõige eredamad leheküljed on need, mis on pühendatud tema võitlusele sakslaste vastu. Jüriöö ja paljud teised võitlused kinnitavad seda kõige kujukalt.

Kodanlikud natsionalistid püüdsid endid näidata eesti rahva leppimatu võitluse organiseerijaina saksa võimumeeste vastu. Kuid üldtuntud faktid paljastavad kodanlikke natsionaliste saksa isandate otseste käsilastena. Iseloomustav ja näitlik on, et 1905. a. detsembris, kui talupojad põletasid sakslaste mõisu, ühinesid kodanlikud natsionalistid

jalamaid, oma saksavastast deklameerimist unustades, parunite „omakaitse“ revolutsioonivastase organisatsiooni niga. 1918. a. pöördusid kodanlikud natsionalistid Wilhelm II poole palvega okupeerida Eesti, kus peremeheks oli rahvas. Juba siis ilmusid kodanliku natsionalismi näole küllalt selgelt alatu äraandmise, rämpase reetmise jooned.

Ainult bolševikud viisid rahva võitlusele kaasaegsete feodaalide, saksa parunite vastu. Ainult bolševikud jagasid täielikult rahva viha parunite vastu ja rahva taotlust puhastada Eesti pind saksa mõisnikest.

Bolševikud toetasid talupoegade väljaastumisi feodaalide vastu; bolševikud, tulnud 1917. a. Eestis võimule, võtsid sakslastelt maa, jätsid saksa isandad ilma igasugustest privilegiumidest, tiitlitest, seisuslikest eelistest, likvideerisid isegi seisuse mõiste. Bolševikud kihutasid rahva abiga mõisnikud mõisadest, tegid kõige ägedamad neist kahjutuks. Bolševikele kuulub Eesti pinna saksa rämpsusst puhastamise au. See on ajaloolise tähtsusega tõsiasi!

Eesti rahva revolutsioonilistes traditsioonides ilmneb viha saksa anastajate vastu. Millise jõuga avaldusid need traditsioonid Suure Isamaasõja aastail, kui sakslased uuesti kippusid eesti rahva vabaduse ja elu kallale! Väike eesti rahvas asutas korpuse, partisaaniüksused, kes tasusid sakslastele kätte ka vanade arvete eest, tasusid kätte ka vanade roimade eest.

6.

Eesti rahva revolutsiooniliste traditsioonide tuumaks on tema armastus nõukogude võimu vastu. Kui palju piinu ja kannatusi pidi meie rahvas enne taluma, kui ta jälle võis rajada oma maal nõukogude korra. Ja eesti rahvas sammus teadlikult ning ennastsalgavalt vastu kõige rängemaile katsumusile, kõige suuremaile ohvreile nõukogude korra nimel. Nõukogude võimu on eesti rahvas saavutanud rohke vere, tohutute ohvrite hinnaga. Meenutagem Keila juures lahingus langenud punakaartlasi, kes kaitsesid Nõukogude Eestit keiser Wilhelmi vägede vastu, meenutagem saksa okupantide ohvreid 1918. a.! Tuhanded ja tuhanded surid siis

märtrisurma nõukogude võimu eest. Meenutagem võitlustes eesti valgekaartlaste, soome lihunike ja inglise okupantide ühinenud bandide vastu langenuid 1918./19. a. talvel! Meenutagem Saaremaa ülestõusu ohvreid 1919. aastal! Meenutagem tuhandete eesrindlike inimeste hukkamisi, millega kodanlikud natsionalistid tähistasid oma võimu kehtimapanekut Eestis! Kingissepp, Kreuks, Jürna, Sommerling, Jaan Tomp on esimesed nimed kodanluse poolt hukatud nõukogude korra eest võitlejate pikas nimestikus. Meenutagem tuhandeid ja tuhandeid eesti patrioote, kes on andnud elu nõukogude võimu eest võitluses saksa fašistlike okupantide vastu...

Ei ole kergelt saavutatud õnn elada Nõukogude lipu all; seepärast tuleb eesti rahval kaitsta nõukogude korda, seda väsimatult tugevdada. See on kõige üllam ning kaunim mälestussammas meile nii kallite inimeste kalmukünkal.

Nõukogude võimu eest a. 1917—1940 võitlemise revolutsioonilised traditsioonid on ammutamatuks, kõige rikkalikumaks vaimustuse, energia, tarkuse, vilumuse, nõukogude korrale ustavuse lätteks.

Mida õpetavad eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid? Milles on nende ülisuur jõud?

Kõik, mis eesti rahvas on läbi elanud, kõik võitlustes kogutud vilumus, kõik revolutsiooniliste võitluste viie aastakümne jooksul kujunenud traditsioonid õpetavad, et eesti rahva vabadus ja õnn kätkevad nõukogude võimus. Ilma nõukogude võimuta pole eesti rahval tulevikku, pole teed edasiminekuks.

Teine, mida meile õpetavad meie revolutsioonilised traditsioonid — nende õigsus on läbi proovitud aastakümnete-pikkustes võitlustes vabaduse eest —, see on sõprus ja koostöö vene rahvaga.

Kolmas, mida õpetavad meile meie revolutsioonilised traditsioonid, on truudus Lenini-Stalini lipule, bolševike parteile. Eesti rahval pole olnud, ei ole ega saa olema paremat juhti ning kaitsjat kui bolševike partei. Järgida

tema juhendeid ning nõuandeid, täita tema ettekirjutusi — tähendab vankumatult sammuda mööda progressi teed täieliku kommunismi saavutamiseni.

Neljas, mida meile õpetavad eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid, on: kõrge töödistsipliin, organiseeritus, rahva püüdluste ennastsalgav teenimine, oskus liita oma isiklikud huvid sotsialistliku ühiskonna huvidega — selles on meie edasiste edusammude pant.

Immutagu noorsugu endasse meie rahva kuulsusrikkaid revolutsioonilisi traditsioone, võtku neist õpetust, teadku, et nõukogude korra, mille hüvesid me kasutame tänapäeval, on eesti rahvas kätte võidelnud karmis võitluses. Kasvagu meie inimesed uhkes püüus ustavalt ja ausalt teenida Nõukogude riiki, milles on säilitatud meie rahva sangarlik minevik, milles kätkeb ka tema õnnelik tulevik.

40 aastat Terijoki konverentsist

Nelikümmend aastat tagasi, 1907. a. veebruari lõpul, toimus Soome suvituslinnakeses Terijokis VSDTP Eesti-maa Liidu (Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei eesti organisatsiooni) konverents, mis etendas silmapaistvat osa bolševike seisukohtade tugevdamises Eestis.

Milline oli tollal olukord Venemaal ja eriti Eestis?

Seljataga oli detsembrikuu relvastatud ülestõus, mis oli esimese Vene revolutsiooni kõrgpunktiks. Pärast ülestõusu nurjumist algas revolutsiooni järk-järguline taandumine. Kuid revolutsioon polnud veel lämmatatud. Töölised ja talupojad taganesid aeglaselt, võitlustega. 1906. a. puhkesid uue jõuga streigivõitlus ja talurahvaliikumine. Kestsid rahutused sõjaväes ja laevastikus.

Esimene Vene revolutsioon hõlmas ka Baltimaid, sealhulgas Eestit. Lenin kirjutas: „Peterburile järgnesid ääremaad, kus rahvuslik rõhumine teravdas juba niikuinii väljakannatamatut poliitilist survet.“ (Lenin, Teosed, kd. VIII, 3. väljaanne, lk. 278.)

Meenutagem esimese Vene revolutsiooni tähtsamaid sündmusi Eestis.

Kohe Peterburi tööliste järel astusid 1905. a. võitlusse Tallinna töölised. Streigid, meeleavaldused, kokkupõrked politsei ja sõjaväega kestsid sügiseni; oktoobrikuus puhkes üleüldine streik, mis haaras kogu Eesti.

16. (29.) oktoobril 1905 avati Tallinna turuplatsil tööliste miitingule tuli, mille tagajärjel sai surma 60 ja haavata 200 inimest. See veretöö suurendas veelgi viha tsarismi vastu. Võitlusse astusid uued töötajate hulgad. Töölised haarasid relvade järele ja moodustasid oma võitlussalku.

Maal puhkesid suured talupoegade rahutused. Eesti talupojad kiratsesid maapuuduse tõttu. 60,2% kogu maast kuulus paruneile-mõisnikele. Ligi kaks kolmandikku kogu Eesti maaelanikkonnast oli maata. Parunite põldudel töötas 45 000 moonakat.

Täis viha oma rõhujate vastu põletasid talupojad parunite mõisu, võtsid üle vallavalitsusi, seadsid sisse revolutsioonilisi omavalitsusi ja asutasid rahvamiilitsa. Ainuüksi oktoobris ja novembris rüüstati Eestis 58 mõisa, detsembris aga veel rohkem.

Revolutsioonilise liikumise keskuseks oli Tallinn, kus noil aastail oli üle 10 000 töölise. Tallinna töölised joondusid Peterburi proletaarlaste järgi. Tööliste võitlust juhtisid VSDTP Tallinna organisatsiooni bolševikud. Kui 1904. a. olid ainult mõned Mihhail Kalinini poolt loodud töölisringid, siis 1907. a. alguseks tegutses Eestis juba tugev VSDTP organisatsioon, milles enamus oli bolševikel. Revolutsioonilistel sotsiaaldemokraatidel oli poolehoidjaid ka maal, nad juhtisid talurahvaliidumist.

Teadlikumad eesrindlikud eesti töölised koondusid VSDTP ümber. Nende vaatekohaks oli, et kõigil Venemaa töölistel rahvusele vaatamata on ühised huvid ja ühised eesmärgid, ja kõigil proletaarlastel tuleb minna koos, võidelda koos. VSDTP Eesti organisatsioon — Eestimaa Liit, nagu teda ametlikult nimetati — koosnes eesti, vene ja läti töölistest, kes tegutsesid ühiselt. VSDTP Eestimaa Liit juhtis Eesti tööliste võitluse Vene revolutsioonilise liikumise üldvoolu.

VSDTP Eestimaa Liit pidas tihedat sidet Peterburis elavate eesti töölistega. Eesti sotsiaaldemokraadid Peterburis olid peaaegu tervikuna ühinenud VSDTP bolševistliku osaga ja andsid üksvahe välja eestikeelset bolševistlikku ajalehte „Edasi“, mida levitati ka Eestis. Sageli tuli Peterburist Eestisse eesti bolševikke, kes aitasid kohalikel bolševikel tugevdada bolševistlikke organisatsioone, tegutseda Lenini vaimus ja võidelda töölisliikumise vaenlastega.

VSDTP Eestimaa Liidu bolševistlik osa pidas energilist võitlust menševike vastu, kes täielikult jagasid vene men-

ševike oportunismi. Ka Eestis etendasid menševikud sama-sugust reeturlikku osa töölisliikumises nagu mujal Vene-maal.

Lõhestustööd eesti tööliklassis tegid peale menševike veel nende ideelised mõttekaaslased föderalistid, eraldatud ning omaette, ainult eestlastest koosneva „Eestimaa Sotsiaaldemokraatliku Partei“ poolehoidjad. Föderalistid tegutsesid peamiselt Tartus, kus nad rühmitusid ajalehe „Uudised“ ümber.

Eestimaa Sotsiaaldemokraatlikus Parteis moodustasid enamuse teenistujad, üliõpilased, käsitöölised ja väike-ettevõtete töölised. Suures tööstuskeskuses Tallinnas pol-nud föderalistidel edu. Nad hakkasid küll siin välja andma ajalehte „Vabadus“, kuid pärast esimese numbri ilmumist suleti see.

Eestimaa Sotsiaaldemokraatlik Partei oli tüübiline nat-sionalismist läbiimbunud väikekodanlik kokkuleplaste or-ganisatsioon. Revolutsiooniliste fraaside varjus astus ta välja relvastatud ülestõusu vastu ega soovinud, et talu-pojad võtaksid üle mõisnike maad. See organisatsioon oli väga lähedane menševikele ka organisatsioonilises kü-simuses, sest niisama nagu menševikud eitas ka tema tugeva distsipliini vajadust parteis, avades partei ukсед kõikidele, kes ainult kas või sõnadeski kaasa tundsid revo-lutsioonile.

Eesti föderalistid tekitasid töölisliikumisele suurt kahju. Nende kohta kehtivad täielikult kriitilised sõnad, mis seltsimees Stalin lausus artiklis „Kuidas sotsiaaldemo-kraatia mõistab rahvusküsimust“ Armeenia sotsiaaldemo-kraatide töölisorganisatsiooni föderalistide seisukohtadest.

„Kuidas hävitada rahvaste vahele püstitatud rahvuslikud vaheseinad, kuidas kaotada rahvuslik endassesulgumine, et Venemaa proletaarlasi paremini üksteisele lähendada, et neid tihedamalt kokku liita?

Niisugune on „rahvusküsimuse“ sisu sotsiaaldemokraa-tia seisukohalt.

Jaguneda üksikuiks rahvuslikeks parteideks ja luua neist „vaba liit“ — vastavad föderalistid-sotsiaalde-mokraadid...

Nagu näete, ei soovitata meil ühineda ühteainsasse ülevenemaalisse parteisse ühtse keskusega eesotsas, vaid jaguneda mitmeks parteiks mitme juhtiva keskusega, ja kõike seda klassiühtsuse kõvendamiseks! Me tahame eri rahvustest proletaarlasi üksteisele lähendada. Mis me peame selleks tegema? Eemaldage proletaarlasi üksteisest, ja te saavutate oma eesmärgi! — vastavad föderalistid-sotsiaaldemokraadid. Me tahame ühendada proletaarlased ühte parteisse. Mis me peame selleks tegema? Killustage Venemaa proletariaat üksikuteks parteideks, ja te saavutate oma eesmärgi! — vastavad föderalistid-sotsiaaldemokraadid. Me tahame hävitada rahvuslikud vaheseinad. Missugused abinõud tarvitusele võtta? Kindlustage rahvuslikke vaheseinu organisatsiooniliste vaheseintega, ja te saavutate oma eesmärgi! — vastavad nad. Ja kõike seda soovitatakse meile, Venemaa proletaarlastele, kes me võitleme ühesugustes poliitilistes tingimustes, kel on üks ja seesama ühine vaenlane! Ühe sõnaga, meile öeldakse: tegutsege vaenlaste rõõmuks ja oma ühine eesmärk matke maha omaenda kätega.“ (Stalin, Teosed, kd. I, venek. väljaanne, lk. 37—38.)

Paljastades föderaliste ja näidates, kuhu nad töölisliikumist viivad, kirjutas seltsimees Stalin samas artiklis:

„Oletame, et me võtsime kuulda meie föderaliste ja asutasime üksikud rahvuslikud parteid. Missugused on selle sammu tagajärjed?

Seda pole raske taibata. Kui me tänapäevani, selle ajani, kui me olime tsentralistid, juhtisime peatahelepanu proletaarlaste olukorra üldistele tingimustele, nende huvide ühtsusele ja kõnelesime nende „rahvuslikest erinevustest“ ainult niivõrd, kuivõrd see ei olnud vastuolus nende ühiste huvidega, kui tänapäevani oli meile esimeseks küsimuseks küsimus sellest, mis Venemaa rahvuste proletaarlastel on ühtelangevat, mis nende vahel ühist on, et rajada neile ühistele huvidele üksainus kogu Venemaa tööliste tsentraliseeritud partei, siis käesoleval ajal, kus „meie“ oleme muutunud föderalistideks, köidab meie tähelepanu uus peamine küsimus: milles Venemaa rahvuste proletaarlased üksteisest erinevad,

mis vahe nende vahel on, et rajada „rahvusliku erinevuse“ pinnale üksikud rahvuslikud parteid...

Niisiis, selle asemel et rahvuslikke vaheseinu hävitada, me kõvendame neid veelgi, föderalistide armust, organisatsiooniliste vaheseintega; selle asemel et edendada proletariaadi klassiteadvust, me tõukame seda tagasi ja paneme ohtlikule proovile. Ja isevalitsusliku tsaari „süda rõõmutseb“, sest tal poleks iialgi õnnestunud saada meiesuguseid tasuta abilisi.“ (Stalin, Teosed, kd. I, venek. väljaanne, lk. 38—41.)

Kõik see on kirjutatud otsekui eesti föderalistide kohta! Nagu Kaukaasia föderalistid, nii pugesis nemadki nahast välja, et näidata ja suureks puhuda „rahvuslikke erinevusi“ vene ja eesti tööliste vahel; kogu Venemaa proletaarlaste ühiseid võitlustingimusi ja ühiseid eesmärke nad aga igati halvustasid. Sellega killustasid eesti föderalistid tööliste jõude, tugevdasid rahvuslikke vaheseinu eri rahvustest proletaarlaste vahel, toimides seega tsaarivõimudele meelepäraselt.

Eesti föderalistidele oli eesti kodanlus loomulikult lähedasem kui vene töölised. Eesti föderalistid astusid liitu eesti kodanlike parteidega ja aitasid neid võitluses revolutsiooniga. Võitluses bolševikega löid föderalistid bloki Bundimeestega ja VSDTP Eestimaa Liidu menševistliku osaga.

Tallinnale ja Narvale tuginevad bolševikud võitlesid föderalistide ja menševike vastu, taotelles kõigi Venemaa rahvuste tööliste ühtlust ja revolutsiooni edasiviimist.

Kõik bolševike katsed föderaliste õigele teele suunata pörkasid viimaste visale vastupanule. Revolutsiooni ja töölisliikumise ühtsuse huvides tehti 1905. a. katset ühendada kõiki sotsiaaldemokraatlikke organisatsioone Eestis. Mais kutsuti Tartus kokku nõupidamine, millest võttis osa 22 saadikut — VSDTP ja föderalistide esindajad. Sellel nõupidamisel puhkes äge diskussioon bolševike ja föderalistide vahel. Kui föderalistid tahtsid kasutada asjaolu, et nad olid nõupidamisel enamuses ja püüdsid läbi suruda oma resolutsioone, lahkusid VSDTP liikmed nõupidamiselt. Pärast seda muutusid nende suhted föderalistidega veelgi pinevamaks.

Eesti föderalistid kaldusid üha enam eesti kodanluse relvakandjate mittekadestamisväärsetele seisukohtadele. Hirmutatuna revolutsioonilise liikumise hoogsusest püüab eesti kodanlus seda liikumist 1905. a. juhtida „seaduslikesse raamidesse“ ja pidurdada revolutsiooni arenemist, et seda hiljem nullini viia. 1905. a. sügisel organiseeris kodanlus oma „üldrahvalikud kongressid“, et „rahva häält“ vastu seada revolutsioonilisele töölisklassile. Eesti föderalistid tegid neile „üldrahvalikele kongressidele“ igati reklaami. Kuid rahvusliku kodanluse katsed föderalistide toetusel eesti töötajate rahvuslikku vabadusliikumist ära kasutada omades huvides ei kandnud vilja.

Eriti kujukalt avaldus see Eesti rahvavolinike kongressi kokkukutsumisel. Organiseerijate idee järgi pidi kongress demonstreerima kõigi eestlaste huvide täielikku ühtsust, olenemata nende klassilisest kuuluvusest. Kongressile saatsid oma delegaadid kodanlikud seltsid, töölisorganisatsioonid ja vallad. 27. novembriks 1905 kogunes Tartusse üle 800 inimese.

VSDTP Eestimaa Liit, kes suhtus seesuguse kongressi ideesse eitavalt, saatis oma esindajad paljastama rahvusliku kodanluse manöövreid.

Juba esimesel päeval läks kongress lõhki, nagu võis ka oodata. Kodanlikult meelestatud delegaadid, keda oli kokku 300, kogunesid teisel päeval „Bürgermussesse“ ja võtsid seal vastu tüübiliselt liberaalse programmi, mis näitab eesti rahvuslikku kodanlust revolutsiooni vaenlasena, kellega bloki loomine tähendas töörahvavastast väljaastumist.

„Bürgermusse programm“ kutsus tsaarivalitsust teostama „vabadusi“, mis olid „kingitud“ tsaari manifestis 17. oktoobrist 1905. Eesti kodanlus oli mõisamaade konfiskeerimise vastu, ta pooldas vaid kõrge rendimaksu alandamist ja kehviktalude oksjonil mahamüümise keeldu. Eesti kodanlus oli kaheksatunnise tööpäeva vastu, ta pooldas vaid lepituskodade loomist. Kongress „Bürgermusses“ rõhutas eriti, et võitlust peetagu vaid põhiseaduses lubatud piirides ja ilma vägivalla tarvitamiseta.

Tööraha delegaadid, keda oli ligi 500, kogunesid Tartu ülikooli aulasse ja võtsid vastu revolutsioonilise pro-

grammi. Kongress ülikooli aulas toimus VSDTP poolehoidjate ja ennekõike bolševike mõju all, mis ilmnas ka rahvavalinike poolt vastuvõetud otsustes.

Tööraha delegaadid ütlesid avalikult, et olukorda Venemaal võib muuta ainult isevalitsuse kukutamisega revolutsioonilise rahva poolt. Delegaadid pooldasid demokraatlikku vabariiki üldise valimisõigusega. Kongressi revolutsioonilise osa otsustes loome ka järgmisi nõudeid: kogu maa ja kõigi tootmisvahendite ning -riistade üleandmine rahvale, revolutsiooniliste omavalitsuste asutamine nii linnas kui ka maal jne.

On iseloomulik, et kongressi revolutsiooniline osa kuulutas end solidaarseks Peterburi töölistega. Seega kuulutati kõigi Venemaa rahvuste töötajate võitluse ühtsust, mis näitas bolševike suurt mõju Eesti töötajaisse.

Hoolimata sellest, et revolutsiooniline liikumine oli veel väga tugev ja maal isegi veel tugevam kui 1905. a., hakkasid menševikud pärast detsembri-ülestõusu lüüasaamist võitlema revolutsiooni vaigistamise eest, pannes kõik lootused riigiduumale, mis pidi ühendama riigi revolutsioonilised jõud ning parandama tööliste ja talupoegade olukorda. Seda kaotusmeeleolu sisaldavat vaatekohta jagasid täielikult ka eesti menševikud.

Eesti bolševikud võitlesid energiliselt menševike reeturliku liini vastu, kuigi formaalselt olid nad menševikega veel ühes organisatsioonis, VSDTP Eestimaa Liidus. 1906. a. muutus võitlus bolševike ja menševike vahel VSDTP Eestimaa Liidus äärmiselt teravaks, kiiresti süvenesid organisatsiooni ridades taktikalised lahkuminekid.

Suurenes bolševike mõju töötajaskonnasse, eriti aga töölistesse. Teise riigiduumasse saatsid eesti töölistes bolševikke. Eestimaa talupoegade saadik ühines samuti bolševikega. VSDTP Eestimaa Liidus kaotasid menševikud oma positsioone, ühe teise järel. Töötajate silmade ees paljastatud Eestimaa Sotsiaaldemokraatlik Partei lagunes kiiresti.

VSDTP Eestimaa Liidu bolševistliku ja menševistliku osa omavaheline võitlus, mis 1906. a. lõpuks äärmiselt pinevnes, puhkes avalikuks võitluseks Liidu konverentsil 1907. a. veebruaris Terijokis.

Terijoki polnud juhuslikult valitud konverentsi tööko-haks. Revolutsioon taganes aeglaselt, võitlustega, reakt-sioon tõstis pead. Nii Tallinnas kui ka Peterburis muutus üha raskemaks korraldada tööliste koosolekuid, kõnelemata juba konverentsist. Soomes oli olukord võrdlemisi vabam, Vene politsei ei söandanud seal vahele segada ja seal oli konverentsi läbiviimine võimalik takistamatult.

Valik langes Terijokile veel ühel väga olulisel põhjusel. 1907. a. jaanuaris elas Terijoki läheduses Kuokkalas jälita-mise eest varjul Vladimir Iljitš Lenin. Terijoki muutus millekski bolševistliku keskuse taoliseks. Siia saabus Peter-burist bolševike partei tegelasi, siin toimus Lenini juures nõupidamisi, siit saatis Lenin töölisajalehtedele artikleid. Loomulikult vaatasid ka eesti bolševikud Terijoki poole.

Konverents oli väikearvuline, sellest võttis osa 21 dele-gaati. 11 esindajat oli Tallinnast, neli Narvast ja kolm saadikut Eesti maatööliste poolt. Peale nende saabus kon-verentsile üks saadik Riias elavate organiseeritud eesti töö-liste poolt ja kaks saadikut Peterburi organiseeritud eesti tööliste poolt.

Repressioonid takistasid Põhja-Liivimaa linnade Pärnu, Tartu ja Valga sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide osa-võttu konverentsist.

Delegaadid esindasid päris suuri kohalikke organisat-sioone. Nii oli Tallinna esindajail volitus 500 organiseeri-tud tööliselt ja Narva esindajail 230 organiseeritud tööli-selt. Oli väga tähtis, et Eesti tööstuskeskuste kõrval oli esindatud ka maa, kus sotsiaaldemokraatidel oli poolehoid-jaid kehvikute hulgas.

Konverentsi delegaatide koostisest nähtus bolševike eri-kaal VSDTP Eestimaa Liidus ja nende kasvav mõju Eesti tööliklassisse: konverentsi delegaadid olid enamikus bol-ševikud.

Terijoki konverents tuli kokku ajal, millal kõikjal VSDTP organisatsioonides hargnes äge võitlus bolševike ja menševike vahel. Konverents pidi määrama VSDTP Eesti-maa Liidu seisukoha kõigis tähtsamais küsimusis, nagu revolutsiooni tõenäoline käik, mitmesuguste klasside ja parteide osa revolutsioonis, kodanlik-demokraatliku revo-

lutsiooni hegemoonia küsimus, revolutsiooni lõpuleviimise küsimus, partei suhtumine riigiduumasse jne.

1907. a. jaanuaris oli toimunud VSDTP Peterburi organisatsiooni konverents. Sellest oli osa võtnud ka bolševike juht V. I. Lenin. Konverents oli omaks võtnud Lenini seisukohad. Menševikud, kes Peterburis said täielikult lüüa, püüdsid tugineda teistele organisatsioonidele, sealhulgas ka VSDTP Eestimaa Liidule. Selleks tahtsid Keskkomitee menševikud (Keskkomitee oli tollal menševike käes) ära kasutada Terijoki konverentsi.

Menševistlik Keskkomitee saatis Terijoki konverentsile kaks esindajat, kes püüdsid eesti sotsiaaldemokraate võita endi poole.

Eriti terav võitlus puhkes konverentsil riigiduumasse suhtumise küsimuses. Menševikud, Keskkomitee esindajad, esitasid konverentsil oma resolutsiooni, olles naiivsel arvamisel, et provintsist pärinevad revolutsionäärid järgnevad neile pimesi. Kuid nende lootused nurjusid.

Menševistlik resolutsioon võeti bolševikest delegaatide poolt terava kriitika alla. Analüüsides seda resolutsiooni punkt punkti järel, näitasid bolševikud, et menševikud on kaldunud liberaalide seisukohtadele, sest võideldes liidu eest kadettidega reedavad menševikud revolutsiooni ja töölisklassi. Delegaadid-bolševikud näitasid, et töötajaisse usku sisendades, nagu saaks riigiduumast „revolutsiooniliste jõudude“ keskus, mis on võimeline tooma maa ja töötajate olukorda põhjalikke muudatusi, petavad menševikud töölisi, nõrgestavad nende usku revolutsiooni võidusse.

Delegaadid-bolševikud esitasid resolutsiooni juurde parandusi, mis põhiliselt muutsid resolutsiooni suunda ja tegid selle bolševistlikuks.

Nii oli konverentsil Keskkomitee esindajate menševike M. ja A. poolt esitatud resolutsioonis märgitud, et tugevdades rahvahulkade usaldust riigiduumast vastu kergendavad sotsiaaldemokraadid sellega riigiduumal „võimalust saada tõeliseks üldrahvalikuks keskuseks võitluses vabaduse ja võimu eest“.

Eesti bolševikud tegid selle punkti põhjalikult ümber. Terijoki konverentsi resolutsioonis öeldakse otseselt:

„Rahva vajaduste rahuldamiseks ei ole riigiduumal mingisugust võimu ega jõudu, sest kogu võim on endist viisi rahvavaenlaste, tsaari-isevalitsuse ja käputäie mõisnike käes. Seepärast peab sotsiaaldemokraatia halastamatult hävitama illusoorsed lootused praeguse riigiduuma seadusandlikule jõule ja selgitama rahvale, et ainult täievoliline üldrahvalik asutav kogu, mis pärast tsaari-isevalitsuse hävitamist vabalt valitakse rahva enda poolt, on võimeline rahva nõudeid rahuldama.“

Edasi öeldi Terijoki konverentsi resolutsioonis:

„Kuid proletariaadi klassiteadvuse, rahvahulkade poliitilise kasvatamise, revolutsiooniliste jõudude arendamise ja organiseerimise eesmärgil peab sotsiaaldemokraatia ka selle jõuetu ning võimetu riigiduuma ära kasutama.“

Terijoki konverents avaldas oma resolutsioonis, et sotsiaaldemokraadid peavad riigiduuma tribüünilt „paljastama praeguse valitsuse olemust ning loomust ja näitama rahvale, et kogu valitsuse tegevus on otseselt suunatud rahva huvide vastu“.

Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid olid otsustavalt vastu kokkuleppeile liberaalide-kadettidega. Terijoki konverents kuulutas sotsiaaldemokraatiale vajalikuks võitluse kadettide kokkulepliku ja reeturliku parteiga, paljastades nende poolikut ja silmakirjalikku demokraatismi, „et nende hegemoonia ja mõju alt vabastada revolutsiooniline väikekodanlus, sundides teda minema koos proletariaadiga“.

Terijoki konverentsi resolutsioon nõudis, et sotsiaaldemokraatide kui proletaarlaste klassi partei peab riigiduumas esinema alati iseseisvalt. Ja lõpuks märkis Terijoki konverents seda, et „sotsiaaldemokraatlik rühmitis riigiduumas peab olema kõige tihedamas ühenduses proletaarlaste ja laiade rahvahulkadega väljaspool duumat; aidates kaasa nende hulkade organiseerimisele, peab ta looma revolutsioonilise armee isevalitsuse kukutamiseks“.

Vladimir Iljitš oli kursis Terijoki konverentsil hargneva võitlusega. Ta märkis ära suuri võite, mida konverentsil saavutasid eesti bolševikud. Artiklile „Kuidas ei tule kirjutada resolutsioone“, kus ta hävitavalt arvustas seda men-

ševike resolutsiooni, mida nad püüdsid Terijoki konverentsil läbi suruda, lisas Lenin järgmise „Järelsõna asemel“:

„Eelnevad read olid juba kirjutatud, kui ma sain VSDTP Eestimaa Liidu veebruarikonverentsi (1907. a.) resolutsiooni.

Sellel konverentsil esinesid (nähtavasti Keskkomitee delegaatidena) seltsimehed menševikud M. ja A. Riigiduuma küsimuse arutlemisel esitasid nad ilmselt sellesama resolutsiooni, mida ma eespool analüüsisin. Ja nii on äärmiselt õpetlik vaadata, milliseid muudatusi tegid selles resolutsioonis seltsimehed eesti sotsiaaldemokraadid. Toome konverentsi poolt vastuvõetud resolutsiooni täielikult ära.“

Edasi järgneb Terijoki konverentsi resolutsiooni täielik tekst. Lenin lõpetab kirjutuse järgmiste sõnadega:

„Kommentaari on üleliigsed. Oma kirjutuses püüdsin ma näidata, kuidas ei tule kirjutada analüüsi-taolisi resolutsioone. Oma resolutsioonis näitasid eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid, kuidas tuleb kõlbmatuid resolutsioone parandada.“ (Teosed, kd. XI, 3. väljaanne, lk. 66—67.)

Lenin avaldas Terijoki konverentsi resolutsiooni riigiduumasse suhtumise kohta täielikult ka tema poolt toimetatavas bolševistlikus ajalehes „Proletari“ nr. 15, 7. aprillist (25. märtsist) 1907. Resolutsiooni juurde on lisatud järgmine märkus, mis tõenäoliselt on kirjutatud Lenini enda poolt:

„Juhime lugejate tähelepanu resolutsioonile duuma kohta. Sellest on selgesti näha, et aluseks on olnud menševike resolutsioon, mis on avaldatud „Russkaja Žiznis“ nr. 47 — selles ilmnes ja sellega piirdus menševike M. ja A. mõju. Eesti sotsiaaldemokraadid tegid kõik selle resolutsiooni võitluskohad ümber ehtbolševistlikus vaimus (eriti kadettide ja „vastutava ministeeriumi“ kohta). Hea näidis „parandustest“ menševistlike resolutsioonide juurde!“ (Lenin, Teosed, kd. XI, 3. väljaanne, lk. 549.)

Terijoki konverentsil võeti vastu veel resolutsioonid järgmistes küsimustes: sõjalised organisatsioonid ja võit-

lussalgad, suhtumine agraarküsimusse, suhtumine tootluslihtsusesse, suhtumine teistesse kohalikesse parteidesse ja VSDTP Eestimaa Liidu põhikiri. Kõik resolutsioonid võeti vastu hääleteenamusega ja bolševike otsuste vaimus. Menševikke tabas konverentsil täielik lüüasaamine. Neil ei õnnestunud konverentsi ära kasutada Lenini ja bolševike vastu. Konverents näitas, et eesti tööliklass läheb koos bolševikega.

Oma artiklis „Eesrindlik proletariaat ja partei viies kongress“, mis avaldati ajalehes „Dro“ („Aeg“) 8. aprillil 1907, konstateeris seltsimees Stalin:

„Kongressi ettevalmistused lähenevad lõpule. Järk-järgult kujuneb välja fraktsioonide jõudude vahekord. Selgub, et tööstuspiirkonnad toetavad suuremalt osalt bolševikke. Peterburi, Moskva, Kesktööstusrajoon, Poola, Baltimaad, Uural — seal on bolševike taktika vastu usaldust.“ (Stalin, Teosed, kd. II, lk. 32, venekeelne.)

Terijoki konverentsi otsused, mida toetas Lenin, etendasid määratu suurt osa bolševistlike organisatsioonide tugevnemisel Eestis. Lenin andis eesti bolševikele uut jõudu.

Pole juhus, et just pärast Terijoki konverentsi hakkas Eestis menševike mõju kiiresti kahanema. 1907. a. suvel oli VSDTP Tallinna Komitee kindlalt bolševike käes. Eesti bolševikud tegutsesid energiliselt. Nad andsid välja ajalehte „Võitleja“, niisamuti ka üht venekeelset ajalehte; neil oli kaks trükikoda, kus trükiti ajalehti ja lendlehti; pealeselle korraldasid eesti bolševikud massimiitinguid ja koosolekuid. Tallinna bolševikud ühendasid VSDTP Tallinna Komitee ümber teiste linnade sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid. Bolševike käes olev VSDTP Tallinna Komitee täitis tol ajajärgul piirkonnakomitee osa ja juhtis tegelikult kogu parteitööd Eestis.

Revolutsioonilise töö hoogsust Eestis pärast Terijoki konverentsi näitab kas või see asjaolu, et 1907. a. suvel oli ainuüksi VSDTP Tallinna organisatsioonil 600—700 liiget.

Menševikud, kes said lüüa Terijoki konverentsil ja hiljem ka VSDTP Tallinna Komitee valimistel, hakkasid parteitööd õõnestama; nad laskusid niikaugele, et hakkasid

üritama parteiorganisatsiooni likvideerimist. Menševikud keeldusid bolševistlikule VSDTP Tallinna Komiteele üle andmast trükikoda, paberit jne. Bolševikel tuli kõik luua uuesti.

Hoolimata menševike reeturlikust tegevusest laiendas VSDTP Eestimaa Liit energiliselt oma tööd. Tallinna Komitee valmistas ette ülemaalist konverentsi, kuid provokaatorite pealekaebuste tõttu tabas neid ebaõnn. Ööl vastu 23. jaanuari 1908 vahistati Tallinna Komitee peaaegu täies koosseisus ja pealeselle veel 200 parteiliiget, sealhulgas kõige aktiivsemad töötajad.

Süüdistusakt VSDTP Tallinna Komitee liikmete asjus sisaldab komitee tegevuse kohta järgmisi üksikasju: „See isikute rühm värbas oma organisatsioonile uusi liikmeid, organiseeris rahalisi korjandusi propaganda jaoks, proklamatsioonide ja ajalehtede väljaandmiseks..., korraldas „komitee“ ja „rajoonide“ koosolekuid ning kokkutulekuid, et arutada organiseerimisküsimusi ja agitatsiooni tööliste ning sõjaväe hulgas; avaldas rühma paljundatud ja trükitud väljaandeid; omas kaht salatrükikoda ja astus ühendusse sotsiaaldemokraatlike organisatsioonidega teistes linnades, nagu Peterburis, Helsingis, Turus jne.“ (Ajakiri „Proletarskaja Revoljutsija“ nr. 12, 1923.)

Veidi enne Terijoki konverentsi astus bolševike parteisse noor Viktor Kingissepp, kellest hiljem kujunes eesti bolševike juht. Viktor Kingissepp viis Terijoki konverentsi otsuseid energiliselt ellu. Oma sagedasi sõite Peterburist, kus ta õppis ülikoolis, Tallinna kasutas ta sidemete tugevdamiseks Peterburi ja Tallinna bolševike vahel ning osavõtuks kohalikust töölisliikumisest. 1907. a. oli sm. Kingissepp üksvahe propagandistik VSDTP Tallinna Komitee juures, mis koosnes bolševikest, nagu juba eespool märgitud.

Terijoki konverentsi otsuste järgi kasvatati noori eesti bolševikke, kel tuli edaspidi juhtida bolševistlikku tööd ja tööliklassi võitlust Eestis.

Terijoki konverents on kuulsusrikkaid lehekülgi Eesti bolševistliku organisatsiooni ajaloos. Tema tähtsus seisab põhiliselt järgnevas:

1. Terijoki konverents aitas kaasa Eesti bolševistlike organisatsioonide tugevdamiseks.

2. Terijoki konverents andis otsustava vastulöögi menševikele, kes püüdsid eesti proletariaati õigelt, bolševistlikult teelt kõrvale kallutada. Terijoki konverentsi otsused ühendasid eesti töölisliikumise veelgi tugevamalt bolševike parteiga, panid eesti töölisliikumise aluseks leninlikud ideed. Sellest alates oli eesti tööliklass bolševismi tsitadeliks, mis kujukalt avaldus 1917. a. ja järgnevais võitlustes nõukogude võimu eest Eestis.

3. Terijoki konverents näitas, et eesti tööliklass läheb koos kogu Venemaa proletariaadiga ja on sel seisukohal, et ainult ühises võitluses kogu Venemaa proletariaadiga saavutab eesti töörahvas vabanemise rahvuslikust ning sotsiaalsest rõhumisest. Terijoki konverents näitas, et eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid peavad oma organisatsiooni ülevenemaalise proletaarse partei VSDTP koostusosaks ja võitlevad otsustavalt föderalistidega, kes demagoogia ja töörahva rahvustunnetega spekulereerimise teel kildustavad eesti tööliklassi ning viivad teda kodanlike nationalistide mõju alla. Terijoki konverents näitas eesti tööliklassi üksmeelt kogu Venemaa proletariaadiga, samuti eesti tööliklassi valmisolekut ka edaspidi võidelda ühistes ridades kogu Venemaa proletariaadiga bolševike partei lipu all.

Bolševistlikud ajalehed Eestis 1917. a.

Laupäeval, 18. (31.) märtsil 1917 ilmus Tallinna tänavale ajaleht vana tuttava nimega „Kiir“. Kui palju ütles see sõna töölistele, millise armastusega löödi ajaleht lahti!... „Kiir“ on hakanud jälle ilmuma! See rõõmuteade täitis eesti töötavat rahvast uhkusega ning oma jõu tunnetamisega. Ligi kolm aastat, 1914. a. suvest kuni 1917. a. kevadeni, ei olnud eesti töölistel oma ajalehte ja „Kiire“ taassünd oli tõeliseks rõõmupäevaks.

„Kiir“ oli endale võitnud Eesti tööliklassi poolehoidu juba 1912.—1914. a., oma esimesel ilmumisperioodil. Tollal oli uue revolutsioonilise tõusu harjal Peterburis ilmavalgust näinud bolševistlik päevaleht „Pravda“. Vene seltsimeeste eeskujul otsustati ka Eestis hakata välja andma töölislehte. Esimene „Kiire“ number ilmus Narvas 15. juunil 1912.

Kuigi leht ilmus Narvas, oli ta tegelikult VSDTP Tallinna komitee häälekandja ja teda loeti üle kogu Eesti. Lugesid teda ka Peterburis elavad eesti tööliselised.

„Kiires“ lõi aktiivselt kaasa silmapaistev eesti bolševik Viktor Kingissepp. Tema initsiatiivil tõsteti VSDT(b)P Keskkomitee Vene büroo ees üles küsimus „Kiire“ tunnistamisest bolševistliku partei häälekandjaks. Küsimus otsustati jaatavalt. Seega võib „Kiirt“ lugeda esimeseks suuremaks bolševistlikuks ajaleheks Eestis.

1912.—1914. a. võitis „Kiir“ tööliklassis suure populaarsuse, muutus revolutsiooniliste rahvahulkade lipukirjaks. Sõja algul suletud, säilitas ajaleht enesest Eesti tööliklassis hea kuulsuse. Seepärast on siis ka arusaadav see suur vaimustus, millega armastatud lehe uuesti ilmuma hakkamise teade vastu võeti.

Otsus „Kiire“ uuesti ilmuma hakkamise kohta tehti Tallinna bolševike nõupidamisel kohe pärast Veebruarirevolutsiooni. Esialgu puudusid toimetusel isegi omad ruumid ja kaastöolistel tuli artiklid ning sõnumid kirjutada n.-ö. „põlve otsas“. Hiljem asuti Suur Karja tänavasse nr. 18, kus asusid ametiühingute komiteed, tööliste kultuurorganisatsioonid jne.

Ajalehe tiraaž kasvas pidevalt. Kui märtsis lehte trükiti 10 000 eksemplaris, siis oli see juunis tõusnud juba 12 000-ni, ja seda postiteenijate saboteerimisest hoolimata, kes sageli hävitasid bolševistlikud lehed.

Kohe esimesest numbrist alates muutub „Kiir“ Eesti revolutsiooniliste hulkade organiseerijaks. Ta aitas töötaval rahval orienteeruda olukorras, hoiatas neid enesepette eest, kutsus ühinemisele, jõudude mobiliseerimisele uuteks võitlusteks.

„Kiire“ esimese numbri juhtkirjas, mis kannab pealkirja „Meie seisukoht“, leiame me järgmised read: „Lugege ka eesti ajalehti, vaadake, kuidas kodanlus, kellel revolutsiooni ajal süda kukkus saapasäärde, püüab nüüd uuesti võimu oma kätte saada. Vaadake, kuidas mandunud vana korra esindajad, nagu politseinikud, tsensorid ja sandarmid, püüavad end näidata uue korra kaitsjatena, kuidas Tõnisson ja Poska toetavad neid selles. Selle kõige eesmärk on selge: seda, mis on kätte saanud töölised ja soldatid, jagame meie, ühiskonna koorekiht.“

Esialgu annavad end „Kiires“ tunda osa parteitöötajate kõhklused, mis annavad tunnistust nende poliitilisest mahajäämusest pikaajalise vangis või asumisel viibimise tagajärjel, partei juhtimisest eemaloleku tõttu.

Lenini „aprilliteesid“ aga aitasid lehel kiiresti vigadest lahti saada ja kindlale bolševistlikule seisukohale asuda. Suurt osa etendas selles Viktor Kingissepa tagasipöördumine Tallinna, sidemete kõvendamine Petrogradi bolševistlike organisatsioonidega, eriti aga Petrogradis ilmuva „Pravda“ eeskuju.

„Kiir“ oli bolševike partei Tallinna Komitee häälekandjaks. See komitee juhtis tegelikult tollal kogu bolševistlikku tegevust Eestis. Leht valgustas peamiselt kohalikke küsi-

musi ja kohalikku liikumist, kuid selle tagajärjel, et paljud eesti töölised ei osanud vene keelt ega saanud lugeda ülevenemaalist „Pravdat“, pidi eesti bolševistlik leht ühtlasi etendama üldparteilise häälekandja osa.

Tekkis olukord, millega juba bolševistliku liikumise koidikul sm. Stalin ja tema kaasvõitlejad kokku pörkasid, kui asusid gruusia lehe „Brdzola“ („Võitlus“) väljaandmisele. Seltsimees Stalin kirjutas oma artiklis „Toimetuse poolt“ tollal:

„Sellal, kui Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Partei Keskkomiteel on võimalus üldparteilise lehe abil seletada kõiki üldisi küsimusi, jättes kohalike küsimuste valgustamise oma rajooni komiteede hooleks, on gruusia leht sisu suhtes täbaramas olukorras. Gruusia leht peab ühel ajal etendama nii üldparteilise kui rajooni-, kohaliku häälekandja osa. Et enamik gruusia töölisi-lugejaid ei saa vabalt kasutada vene lehte, siis ei saa gruusia lehe juhid jätta valgustamata ka kõiki neid küsimusi, mida arutab ja peab arutama üldparteiline vene ajaleht. Seega on gruusia ajaleht kohustatud lugejat tutvustama kõigi põhimõtteliste teoreetiliste ning taktikaliste küsimustega. Ühtlasi on ta kohustatud asuma kohaliku liikumise etteotsa ja vajalikult valgustama iga sündmust, jätmata seletamata ühtki fakti ja vastates kõigile küsimustele, mis huvitavad kohalikke töölisi. Gruusia leht peab siduma ja ühendama gruusia ja vene võitlevaid töölisi. Ajaleht peab lugejaid informeerima kõigist neid huvitavaist sündmusist kohalikust, vene ja välismaa elust.“ (J. Stalin, Teosed, kd. I, venek. väljaanne, lk. 7.)

Seda teed sammus ka „Kiir“. Tema veergudel leiame me esmakordselt eesti keeles Lenini ja Stalini tähtsamaid artikleid, mis on tõlgitud „Pravdast“, bolševike partei Keskkomitee dokumente, rikkalikku informatsiooni vene tööliste võitlusest. Lehe järgi võib otsustada selle üle, kui elavalt eesti töölised reageerisid kõigile sündmustele, kuidas nad sammusid käsi-käes kogu Venemaa revolutsioonilise tööliklassiga.

See kõik muutis „Kiire“ rahvahulkade tõeliseks organiseerijaks. Lehe ümber liitus kõik revolutsiooniline, mis oli eesti rahvas. Bolševikke ja nende pooldajaid nimetatigi

seepärast „Kiire-meesteks“. 4. augustil seisis „Töölises“ tähelepanuväärne sõnum Läänemaalt streigi kohta Uuemõisas:

„Töölised panid omavoliliselt maksma kaheksatunnise tööpäeva, nädal hiljem aga alustasid streiki. Nõukogust (oportunistlikust) ilmus lepitamiseks esindaja, kuid keegi ei tahtnud teda kuulata, sest et ta oli siia sõitnud mõisnikuga koos. Lepitaja püüdis moonameestesse igati mõju avaldada, et nad võtaksid vastu mõisnikule kasulikud tingimused, kuid mehed ei olnud nõus. Siis ta ütles: „Need „Kiire-mehed“ on mõisa töölised üles ässitanud...“

„Kiir“ etendas suurt osa võitluses oportunistide vastu — sotsialistide-revolutsionääride ja menševike, samuti kodanlike natsionalistide vastu. Lehe veergudel selgitas eesti bolševike juht Viktor Kingissepp bolševistlikku poliitikat, paljastas menševike ja sotsialistide-revolutsionääride oportunisti, teostas bolševistliku partei joont menševike ja sotsialistide-revolutsionääride isoleerimiseks rahvahulkadest, enamuse saavutamiseks nõukogudes.

Sageli võis neil aegadel „Kiire“ toimetuse juures näha rahvahulka. Siin arutati elavalt bolševistlikke loosungeid, alustati kirglikke vaidlusi, vaieldi hommiku varajaste tundideni. Lehe populaarsuse üle võib otsustada ka selle järgi, et töölised väljusid meelevaldusele punase lipuga, millele oli kirjutatud „Kiir“. On säilinud foto 18. juuni 1917. a. meelevaldusest. Alice Tisler seisab tööliste kolonni esireas, kus lehvib ka punane lipp.

Eestimaa bolševistliku organisatsiooni koosseisus oli palju Balti Laevastiku mereväelasi, soldateid, vene töölisi. Nende jaoks andis Tallinna Komitee välja ajalehte „Utro Pravdõ“.

„Utro Pravdõ“ esimene number ilmus 30. mail (uue ajaarvamise järgi) 1917. Juhtkirjas seletab leht, et ta on võtnud oma nimetuse tahtes „ära märkida tihedat ideelist sidet partei keskhäalekandjaga „Pravda““.

„Kiir“ ja „Utro Pravdõ“ olid seotud tihedate ideeliste ja organisatsiooniliste sidemetega. Mõlema lehe toimetuse asus ju ühes ja samas hoones Suur Karja 18.

Number 6-ndas kirjutab „Utro Pravdõ“: „Ajaleht „Kiir“, „Utro Pravdõ“ ja kõik sotsiaaldemokraatlikud lehed peavad

üht joont, seisavad tööliste ja kehvikute pool, maata ja väheste maaga talupoegade pool.“

Nagu „Kiir“ pidas ka „Utro Pravdõ“ energilist võitlust töötava rahva huvide kaitseks, asus tugevatel bolševistlikel positsioonidel. Juba oma esimeses numbris kirjutas leht: „Me võitleme visalt igasuguste sotsiaalšovinistide ja oportunistidega.“

Leht pühendas palju tähelepanu teoreetilistele küsimustele, võitles julgelt ja järjekindlalt leninliku arusaamise eest rahva õigustest enesemääramisele.

„Mitte kodanlus, vaid eesti rahvas“, kirjutas „Utro Pravdõ“, „peab tõhusalt püüdma saavutada ja teostada oma täieliku iseseisvuse ning sõltumatuse, ja vene rahvas osutab talle selles kaasabi.“

Teisest numbrist alates teeb leht kampaaniat summade kogumiseks lehele oma trükikoja ostmiseks. Ajaleht trükib üleskutse: „Seltsimehed! Te vajate trükikoda ja paberit lehtede tarvis — ohverdage viibimata raha!“ Üheainsa päeva jooksul valgus toimetuse kassasse 1682 rubla 51 kopikat.

Igast numbrist leiame osakonnad „Partei elu“, „Tööliste elu“, „Sõjaväe elu“... Leht avaldab tööliste, soldatite ja madruste kirju. On tunda tema tihedat sidet lugejaga. Poolhoidu lehe vastu tunnistab ka madruste järgmine kiri toimetusele:

„Ajalehte „Utro Pravdõ“ tervitab miiniristleja „Dejatel-nõi“ meeskond, saates siinjuures edasi omavahel kogutud töökrossid 16 rubla 57 kop., mis on määratud lehe toetuseks.“

Lehte levitasid lugejad ise. Kella kaheksaks hommikul, tema trükist ilmunise ajaks, tulid tehastest, vabrikutest, laevadelt ja kasarmutest volinikud, ladusid värskete numbrite pakid õlale ja asusid teele Koplisse, sadamasse...

„Utro Pravdõ“ tegi palju sõpruse tugevdamiseks eesti ja vene tööliste vahel, nende liitmiseks üheks revolutsiooniliseks armeeks bolševike juhtimisel. Leht hoiatas juba juunis töölisi, et tagurlus tõstab pead. Tuues teate selle üle, et reaksionäärid rebisid 2. juunil puruks punase lipu, kirjutas „Utro Pravdõ“ oma kuuendas numbris: „Siin on juba asunud liikvele kontrrevolutsioon, et maha suruda kõik, mis

töölitele, talurahvale ja muule töötavale kehvikonnale on vajalik.“

11. (24.) juulil ilmus lehe viimne number. Teisel päeval ilmus Suur Karja tänavasse 18. ringkonnaprokurör Otto Strandman, pani toime läbiotsimise ja sulges „Kiire“ ning „Utro Pravdõ“.

„Zvezda“, mis hakkas asendama „Utro Pravdõt“, kirjutas artiklis „Kuidas suleti „Utro Pravdõ“ ja „Kiir““:

„12. juulil said Tallinna võimumehed mereministri asetäitjalt Dudorovilt käsu: anda ettekirjutus ajalehtede „Utro Pravdõ“ ja „Kiir“ sulgemiseks... Kõik raamatud, arved ja osa aadresse korjati ära. Toimetus pitseeriti kinni ja seati valve välja. Trükikojas konfiskeeriti „Utro Pravdõ“ ja „Kiire“ värske ladu...“

Meelepaha haaras Tallinna töölisi, laevastiku mereväelasi ja garnisoni soldateid. Vana sadama töölised nõudsid oma resolutsioonis avalikult töölislehtede ilmumise lubamist ja toetasid oma nõudmist ühepäevase streigiga.

Lämmatada töölisajakirjandust Eesti kodanlusel ei õnnestunud. „Kiirt“ asendas „Tööline“, kuna „Utro Pravdõ“ asemel hakkas ilmuma „Zvezda“.

„Tööline“ ilmus kohe suurema tiraažiga kui „Kiir“: 13 000—14 000 eksemplaris. Pealeselle levis „Töölise“ mitmes tuhandes eksemplaris koos talurahvale ettenähtud ajalehega „Maatamees“. Töölised olid oma armastuse „Kiire“ vastu üle kandnud „Töölisele“.

Suur on „Töölise“ osa Eesti revolutsioonilises liikumises. Leht ilmus rünnakuks ettevalmistamise perioodil, Oktoobri-revolutsiooni ajal ja kuni 1918. a. veebruarini, kui sakslased okupeerisid Eesti.

Jutustada „Töölise“ tegevusest, s. t. valgustada bolševike kogu suurt, mitmekülgset ning pingerikast tööd noil kuudel, on lühikeses artiklis muidugi võimatu. „Töölise“ naja võiks kirjutada nende päevade ajaloo: kuidas valmisid otsustavad sündmused, kuidas üha uued ja uued töötava rahva hulgad asusid bolševistliku lipu alla ja läksid võitlusse nõukogude võimu eest.

„Töölise“ veergudel on ilmunud II nõukogude kongressi ajaloolised dekreedid, dokumente Lenini ja Stalini allkir-

jaga, Eestimaa Nõukogu Sõjalis-Revolutsoonilise Komitee üleskutseid ja otsuseid. „Tööline“ on hindamatu teatmete allikas nõukogude võimu esimeste kuude kohta Eestis.

Eriti tuleb märkida lehe juhtkirju, kus ta reageeris kuulsale „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonile“, mis Lenin ja Stalin olid kirjutanud 2. novembril 1917. a. „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“ toodi tervikuna ära „Töölises“, kes väljendas eesti töötajate mõtteid ning tundeid 2. detsembri 1917. a. juhtkirjas „Töörahas — Eesti tulevik“:

„Kuidas Eestil kasutada õigust enesemääramisele? Nii, et eesti töötajad, vabanedes vene kapitalismi ikkest, ei satuks eesti kapitalistide ikke alla. Eesti rahva rahvuslik enesemääramine tähendab võimu üleminekut eesti töörahva kätte, rahva valitsuse sisseseadmist Eestis.

...25. oktoobril kiskus proletaarne revolutsioon kodanluselt võimu. Suveräänsus läks üle töörahva kätte. Eesti töörahvas sai suveräänsuse Eestis, muutus tema peremeheks. Eesti töörahvas peab seda oma õigust, monopoliõigust Eesti valitsemisel kaitsma ja veel kord kaitsma!“

Ühes teises juhtkirjas kirjutas „Tööline“:

„Eesti iseseisev arenemine on võimalik ainult siis, kui Venemaal on nõukogude võim. Nõukogudemaal oleme me rahvaste ühise pere üheõiguslikud liikmed.“

Nende sõnade õigsust on näidanud kõik sündmused, mis on toimunud viimase 28 aasta jooksul!

Nagu „Kiire“ kaasvõitlejaks oli „Utro Pravdõ“, nii omas „Tööline“ sõpra „Zvezda“ näol. Esimene „Zvezda“, bolševistliku partei Tallinna venekeelne häälekandja, hakkas ilmuma teisipäeval, 1. (14.) augustil 1917. Novembris võttis ajaleht tagasi oma vana nime ja ilmus kuni saksa okupatsioonini Eestis „Utro Pravdõ“ nime all.

Esimeste bolševistlike ajalehtede traditsioonide edasikandjad Eestis olid „Kommunist“ ja teised põrandaalused väljaanded, mis ilmusid Eestimaa Kommunistliku Partei väljaandel kodanliku kliki võimutsemise aastail Eestis. Neid traditsioone hoiab hoolega ja jätkab energiliselt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi bolševistlik ajakirjandus.

Oktoobrirevolutsioon Eestis

1917. a. suvel elavnes revolutsiooniline liikumine kogu Venemaal. Bolševike tööl olid suured tagajärjed. Petrogradi proletariaat läks peaaegu täielikult kaasa bolševikega. Kogu maal võis märgata hulkade kasvavat usaldust bolševike partei vastu.

Kodanlus ja teda toetavad kokkuleppeparteid — menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid — otsustasid revolutsioonilise liikumise lämmatada.

Täites inglise ja prantsuse imperialistide tahet, sundis Ajutine Valitsus 18. juunil soldatid rindel pealetungile. „Kodanlus nägi selles pealetungis ainsat võimalust teha lõpp revolutsioonile. Pealetungi õnnestumise korral lootis kodanlus kogu võimu enda kätte võtta, nõukogud kõrvale tõrjuda ja bolševikud hävitada. Ebaõnnestumise korral võis kogu süü veeretada nendesamade bolševike kaela, süüdistades neid sõjaväe laostamises.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestikeelne väljaanne 1946, lk. 191.)

Teade pealetungist rindel, hiljem aga pealetungi nurjumisest tekitas töelistes ja soldatite hulgas piiratud meelepaha. Ajutise Valitsuse ning kokkuleplaste vastu. See meelepaha paisus Petrogradi tööliste ja soldatite grandioosseks demonstratsiooniks 3. (16.) juulil 1917. Demonstratsiooni rahulikule iseloomule vaatamata toodi meelevaldajate vastu junkrute ja ohvitseride salgad, kes avasid tule püssidest ja kuulipildujaist.

Pärast demonstratsiooni mahasurumist tormasid menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid liidus kodanluse ja valgekaartlike kindralitega bolševistliku partei kallale. Bolševistlikud ajalehed „Pravda“, „Soldatskaja Pravda“ ja rida

teisi suleti. Bolševike hulgas pandi toime hulgalisi areteerimisi. Ajutine Valitsus andis käsu Lenini areteerimiseks ja Leninil tuli siirduda pörandale alla. Algas relvade äravõtmine Punakaardilt.

Tööliste, soldatite ja madruste rahulikule demonstratsioonile tule avamine, kontrrevolutsioonilise kodanluse relvastamine ja nõukogudelt relvade äravõtmine tähendas seda, et kaksikvõim oli lõppenud;

„Ta lõppes kodanluse kasuks, sest kogu võim läks Ajutisele Valitsusele, kuna nõukogud, kelle juhtimine oli sotsialistide-revolutsionääride ja menševike käes, muutusid Ajutise Valitsuse ripatsiks.

Revolutsiooni rahulik ajajärk lõppes, sest päevakorda oli võetud tääk.

Arvestades muutunud olukorda, otsustas bolševistlik partei oma taktikat muuta. Ta läks pörandale alla, varjas oma juhti Leninit sügavas pörandaaluses ja hakkas valmistuma ülestõusuks, et relvajõul kukutada kodanluse võim ja panna kehtima nõukogude võim.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestikeelne väljaanne 1946, lk. 192.)

Säärases olukorras avati 26. juulil 1917 bolševike partei VI kongress. Lenin juhtis kongressi pörandale alt seltsimees Stalini kaudu. Parteis oli tol ajal umbes 240 000 inimest, sellest Baltimail 14 000.

Peaküsimuste kohta esines kongressil aruannetega seltsimees Stalin, kes analüüsis põhjalikult olukorda ja määras partei ülesanded uutes tingimustes. Kuigi kodanlus püüdis revolutsiooni jõuga maha suruda, revolutsioon kasvas ja arenes, muutudes oma iseloomult sotsialistlikuks. Pärast juulipäevi kadusid revolutsiooni rahuliku arenemise võimalused. „Jääb järele,“ ütles seltsimees Stalin, „üks tee: Ajutist Valitsust kukutades võtta võim jõuga.“ Päevakorrast tuleb võtta loosung „Kogu võim nõukogudele!“, sest nõukogud, keda ikka alles juhtisid menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, olid pärast juulipäevi veerenud kodanluse leeri.

„Kuid selle loosungi ajutine mahavõtmine ei tähenda sugugi loobumist nõukogude võimu eest võitlemisest. Jutt pole üldse nõukogudest kui revolutsioonilise võitluse organitest, vaid ainult käesolevatest nõukogudest, keda juhivad

menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestikeelne väljaanne 1946, lk. 194.)

Seltsimees Stalin ütles kongressil:

„Revolutsiooni rahulik ajajärk on lõppenud, on saabunud mitterahulik ajajärk, heitluste ja plahvatuste ajajärk...“ (Samas.)

Bolševike partei läks relvastatud ülestõusule. Täielikus vastavuses Lenini juhendeile suunas seltsimees Stalin parteid sotsialistliku revolutsiooni võidule, sotsialismi rajamisele meie maal.

„Pole sugugi võimatu — ütles seltsimees Stalin —, et nimelt Venemaa osutub selleks maaks, kes rajab tee sotsialismile... Tuleb loobuda sellest vananenud kujutlusest, et ainult Euroopa võib meile teed näidata.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestik. väljaanne 1946, lk. 194.)

Tähendusrikkad sõnad!

Kõik VI kongressi otsused olid suunatud proletariaadi ja kehvema talurahva ettevalmistamisele relvastatud ülestõusuks. VI kongress suunas partei relvastatud ülestõusu sotsialistliku revolutsiooni poole.

✱

Juulipäevil purustati Eestis töölisorganisatsioonid. Petrogradi käsul suleti bolševistlikud ajalehed „Kiir“ ja „Utro Pravdõ“. Ruumid pitseeriti kinni, ajalehe „Kiir“ toimetaja vahistati. Kõige sellega olid täielikult ühel nõul kohalikud menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid, kes ennastalgavalt aitasid Ajutise Valitsuse komissaril Eestis Poskal jälitada bolševikke.

Vastusena repressioonidele bolševike suhtes algas Eestis uus miitingute ja streikide laine.

Koos selle streikide lainega hakkas ilmuma uus bolševistlik ajaleht „Tööline“, „Kiire“ järglane. „Töölise“ tiraaž tõusis kohe 13—14 tuhande eksemplarini, ületades seega endise „Kiire“ tiraaži. Pealeselle levitati mitmes tuhandes eksemplaris talupoegadele ajalehte „Maatamees“. Ajaleht „Tööline“ võitis tööliste lugupidamise, niisama nagu seda oli omanud „Kiir“. „Utro Pravdõ“ asemel hakkas ilmuma ajaleht „Zvezda“.

Juba 1917. a. mais hakatakse asutama Punakaardi salku. Pärast juunipäevi suureneb nende salkade arv. Punakaardi organiseerijaks oli Kingissepp.

Õhtuti oli Tööliste Majas laua ümber, kus toimus registreerimine, alati hulk töölisi, kes soovisid astuda Punakaarti. Anti välja relvi. Töölised-punakaartlased hoidsid püsse kodus.

Bolševistlikku mõju oli üha enam tunda ka maal. Ajalehes „Tööline“ teatati iga päev moonameeste streikidest mõisades.

Bolševistlik organisatsioon andis talupoegade jaoks välja eriajalehte „Maatamees“, mis ilmus kaks korda kuus. 13.—15. augustini toimus bolševike juhtimisel maatameeste kongress, millel oli esindatud 40 000 sulast ja maata ning väheses maaga talupoega kogu Eestist.

Bolševike partei mõju kasvu Eestis näitasid eriti 1917. a. augustis toimunud linnavolikogude valimised. Tallinna bolševikud seadsid loosungiks „Linn rahva kätte!“. Tallinna kesklinnas said bolševikud kaks kolmandikku kõigist häältest ja äärelinnas kuni 50%. Narvas anti bolševike poolt 74% kõigist häältest.

Hirmutatud bolševike edust Tallinnas, saadavad kokkuleppeparteide keskorganid kohale kurikuulsad kontrrevolutsiooni tegelased Breško-Breškovskaja, Kerenski ja hiljem V. Tšernovi. Viimased esinesid miitinguil ja püüdsid innustada töölisi, soldateid ja madruseid toetama Ajutist Valitsust, kuid neil tuli lahkuda pika ninaga.

Isegi sõdurite hulgas eesti polkudes, keda kodanlus pidas oma toeks, hakkasid kasvama bolševike pooldajate read. 11. (24.) augustil avaldas bolševike ajaleht „Tööline“ aruande Esimese Eesti Polgu delegaadi sõnavõtust Tallinna parteiorganisatsiooni üldkoosolekul 9. augustil. Soldat palus sõna väljaspool järjekorda ja tutvustas end eesti polkude organiseerimisest aktiivse osavõtjana. Ta ütles oma sõnavõtus:

„Ma kutsun eesti vendi organiseerima oma vägesid. Tahaksin teha tööd oma rahva vabastamiseks põlisest orjusest. Arvan, et meil on olemas materiaalne jõud, rahva jõud, ja rahvas kasutab omal ajal seda jõudu oma jaoks. Meie asi on

arenenud kiiresti. „Kiire“ mehed (bolševikud) olid selles asjas meie vastased ja ma vihkasin neid. Ma ei saanud kuidagi nendega nõustuda, kui nad kinnitasid, et meid kasutavad ära meie omad kodanlased, et kindlustada ja haarata võim ja siis hiljem eesti rahvast kurnata.

Ma ei uskunud seda ega saanud uskuda. Meie uskusime kindlalt neid, kes seisid meie polkude eesotsas. Me ütlesime: kõiki eestlasi on ühteviisi rõhunud vana tsaarivalitsus, ja omad eestlased, ehkki rikkad, ei hakka rõhuma vähemat venda.

Ei möödunud palju aega, ja olukord kujunes tõesti nii, nagu olid öelnud bolševikud. Meie polgu eesotsas on polkovnik Tõnisson ja kõik muud kõrgemad kohad staabis kuuluvad endistele kaupmeestele, pankuritele jne., ja kõik nad on ühes kambas. Meie, sõdurite olukord aga halveneb. Varem nimetati meid vendadeks, nüüd aga nimetatakse koorteks. Meie rahulolematus kasvab.

Talupojad palusid abi viljakoristamisel, neile öeldi ära, mõisnikele aga mitte. Nüüd tulin teie kui ainukeste lähedaste inimeste juurde. Ma tervitan teie tööd. Pole kaugel aeg, kus eesti polkude soldatid on niisama nagu minagi kõik teie pooldajad, sest teie olete rahva poolt ja tema kaitsjad“. („Zvezda“ nr. 4, 11. (24.) augustil 1917.)

Kodanlus hakkas tegema ettevalmistusi varjamatu kontrerevolutsioonilise diktatuuri maksmapanemiseks. Sõjaväelised ringkonnad esitasid diktatuurikandidaadina kasakakindral Kornilovi. Kodanlus valmistas aktiivselt ette kontrerevolutsioonilist pööret.

25. augustil saatis Kornilov Petrogradi peale 3. ratsaväekorpus, et likvideerida nõukogud ja luua sõjalise diktatuuri valitsus. Vastuseks Kornilovi ülestõusule kutsus bolševike partei Keskkomitee töölisi ja soldateid aktiivseks relvastatud vastulöögiks kontrerevolutsioonile. Punakaartlaste salgad Petrogradis kasvasid neil päevil mitmekordseks.

Ka Eesti bolševikud löid oma Punakaardi salga, Balti Laevastiku meremehed tõttasid appi Petrogradile. Läbi Eesti

liikused ešelonid kasakatega. Bolševikud selgitasid julgelt kasakaile Kornilovi väljaastumise mõtet.

Ühiste pingutuste, eriti aga Petrogradi tööliste pingutuste tulemusena löödi kornilovlased puruks. Enneolematult kasvav bolševike partei mõju, kelle juhtimisel suruti maha Kornilovi mäss.

„Saabus nõukogude elustamise ja uuendamise ajajärk, nõukogude bolševiseerimise ajajärk.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestik. väljaanne 1946, lk. 200.)

31. augustil võtab Petrogradi Nõukogu omaks bolševike poliitika. 5. septembril läheb bolševike poole üle Moskva Nõukogu.

„See tähendas, et edukaks ülestõusuks tarvilikud tähtsamad eeldused olid juba valminud.

Uuesti tõusis päevakorda loosung „Kogu võim nõukogudele!“.

Kuid see polnud enam vana loosung võimu üleminekust menševike ja sotsialistide-revolutsionääride nõukogude kätte. Ei, see oli nõukogude ülestõusu loosung Ajutise Valitsuse vastu selleks, et kogu võim riigis anda bolševike poolt juhitavale nõukogudele.“ (Samas.)

Septembrikuuks bolševiseeritakse suurem osa eesti nõukogudest. Narva Nõukogu oli oma asutamise esimesist päevist alates kindlalt bolševike käes. Septembris oli Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogus enamus juba bolševikel. Tallinna ja Tartu Nõukogu seadsid oma võitlusloosungiks: „Kogu võim nõukogudele!“.

27. septembril (10. oktoobril) toimus Tallinna Nõukogu, Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, polgu-, roodu- ja laevakomiteede, Keskkomitee ja tehasekomiteede ning ametiühingute keskbüroo vanemate nõukogude plenaaristung. Selle plenaaristungi resolutsioon kõlab järgmiselt: „Viivitamatult kokku kutsuda nõukogude kongress revolutsioonilise võimu organiseerimiseks nõukogude näol.“ Koosolijad avaldasid, et „nad on täiesti valmis ja ette valmistatud kõigi kindluses olevate jõudude ja vahenditega igal ajal toetama võimu üleminekut tööliste, soldatite ja punaarmee laste saadikute nõukogude kätte“. („Zvezda“ nr. 18, 29. septembril (12. oktoobril) 1917.)

Eesti nõukogude bolševiseerimisel oli tohutu suur tähtsus edasisteks otsustavateks võitlusteks sotsialistliku revolutsiooni eest. „Petrogradi lähim tagala oli bolševike käes“. („Kodusõja ajalugu“, köide II, lk. 30.)

Mida lähemale jõudsid otsustavad võitlused, mida kiiremini kõrvaldasid Eesti nõukogud bolševike oskuslikul juhtimisel menševike ja sotsialistide-revolutsionääride mõju ja muutusid tõelisiks tööliklassi revolutsioonilise võimu organiks, seda aktiivsemaks muutus eesti kodanlus.

Eesti kodanlus tegi intensiivseid ettevalmistusi nõukogude purustamiseks. 1917. a. augustis-septembris oli eesti kodanluse käsutuses jõuk valgekaartlasi, ta katsus moodustada endale ustavaid sõjaväeosi, organiseeris „surmapataljoni“ jne. Sügisel tegi polkovnik Laidoner katset luua neile valgekaartlikele jõukudele ühist keskust.

Sellele relvastatud jõule pani kodanlus oma lootused võitluses võimu eest. Samaaegselt püütakse tõsta Maanõukogu tähtsust, lülitades sellesse kõigi maakondade kodanlike elementide esindajaid.

11. oktoobril pöördus eesti kodanlik Maanõukogu Pariisi poole, et hankida endale Entente'i valitsuste toetust võitluses töörahva vastu. See oli tegelikult esimene samm välismaa kapitalistidest sõltumise suunas, mis iseloomustab kogu eesti kodanlike natsionalistide tegevust.

Septembris, kui bolševiseeritakse Eesti nõukogud, püüab Maanõukogu üle minna pealetungile ja avaldab nõukogude revolutsioonilistele abinõudele meeletut vastupanu. Julgustatuna Kornilovi mässust, teeb Eesti kontrrevolutsioon katset nõukogude vastu avalikult välja astuda. Tapeti Tallinna Nõukogu liige ja kuus revolutsioonilist madrust. See eesti kodanluse kontrrevolutsiooniline väljaastumine suruti Tallinna Nõukogu poolt maha.

Vastusena kontrrevolutsioonilise kodanluse pealetungile otsustas Tallinna Nõukogu bolševike fraktsiooni ettepanekul võtta oma kätte kogu võimutäius. Tallinna Nõukogu sai nüüd ainukeseks võimuks linnas. Tema käes olid linna-majandus, kohus, linnamiilits; kõigisse asutustesse saadeti

Nõukogude komissarid. Nii oli Tallinna Nõukogu juba enne Oktoobrirevolutsiooni linnas peremees.

Septembris loodi bolševike algatusel Üle-eestimaaline Nõukogu, kuhu kuulusid kohalike nõukogude esindajad, ja mis sai keskorganiks.

*

Eesti nõukogud omasid usaldusväärset jõudu revolutsiooniliste meremeeste ja soldatite ning tööliste Punakaardi näol. Revolutsiooni relvastatud jõud ületasid kontrrevolutsiooni jõud kahe- kuni kolmekordselt. Sellega ongi seletatav, et nii eesti kodanlus kui ka Ajutine Valitsus ei suutnud takistada seda, et Tallinna Nõukogu võttis linnas võimu oma kätte.

Asjaolu, et Eestis oli tollal suur hulk vene soldateid ja madruseid, kes oma enamikus olid bolševike poolt, tugevdas võrratult eesti proletariaadi jõudu. Kui poleks olnud vene revolutsioonilisi madruseid ja soldateid, oleks eesti proletariaadi võitlus nõukogude võimu eest kujunenud palju raskemaks ning oleks nõudnud rohkem ohvreid.

Eesti tööliste lugupidamine mereväelaste vastu tõusis veelgi, kui sai teatavaks, millise mehisusega võitlesid Balti Laevastiku madrused Saaremaal eesti rahva põliste vaenlaste sakslaste vastu. Ohvitserid jätsid revolutsioonilised madrused saatuse hooleks ja viimased läksid võitlusse ilma juhtideta ja ilma laskemoonata. Kangelaslikult kaitsesid nad Eesti saart Saksa dessantide vastu. Võitluskohale saadetud Eesti Polk jäi reaktsiooniliselt meelestatud ohvitseride mõjul hiljaks ja saabus Muhu saarele siis, kui kogu Saaremaa oli juba täielikult sakslaste käes. Kui arvesse võtta, et Saaremaa loovutati sakslastele reaktsioonilise sõjaväelise kildkonna reeturlikkuse tõttu, siis võib arvata, et sellest vandenõust küpseva proletaarse revolutsiooni vastu, vandenõust eesti töörahva vastu, kes jäeti sakslaste orjusse, võttis osa eesti kodanluse ohvitserkond.

*

Pealetungi ettevalmistamine arenes kogu Venemaal ja kõikjal juhtisid seda bolševikud.

Oma direktiivides Keskkomiteele, Petrogradi Komiteele ja Moskva Komiteele kirjutab Lenin 12. ja 14. sept., et „saanud enamuse mõlema pealinna tööliste ja soldatite saadikute nõukogus, võivad ja peavad bolševikud võtma võimu“.

Küsimusele, mispärast peavad bolševikud võtma võimu just nüüd, vastas Lenin, et seda põhjustab Ajutise Valitsuse kavatsus loovutada Petrograd sakslastele ja saksa tääkidele tuginedes lämmatada sotsialistlik revolutsioon Venemaal.

Juba 1917. a. olid Kornilov ja Kerenski reeturlikult loovutanud sakslastele Riia. 29. septembril aga maabusid sakslased Saaremaal ja hõivasid selle. Saaremaa kaitsmisel hukkusid lahingulaev „Slava“, miinilaev „Grom“ ja teised.

Eesti bolševikud hindasid sündmusi õigesti. 6. (19.) oktoobril teatas „Zvezda“, et Ajutine Valitsus avab sakslastele uksed revolutsiooni lämmatamiseks.

„Meil on olemas otsesed andmed, et Saaremaaga toimus sama, mis Riiaga, et Saaremaa on otseses mõttes vana reetmise uus väljaanne. Ka siin jooksis staap pakku ja jättis soldatid saatuse hooleks; ka siin näeme ennastsalgavaid madruseid, kes iseseisvalt tegutsevad ja kangelaslikult osutavad Saksamaale vastupanu.“

Edasi kirjutas „Zvezda“:

„Ühe sõnaga, kahe verise lüli vahele, mille lõi kontrrevolutsiooniliste kindralite reeturlikkus, kerkib kolmanda lüli viirastus.

Valvsuses ja valmisolekus võitluseks on revolutsiooni kindel võit ja uue rindeprovokatsiooni kindel krahh.“

„Zvezda“ vihjas otseselt kontrrevolutsioonilise kodanluse valmisolekule loovutada sakslastele Petrograd, et purustada nõukogud.

10. (23.) oktoobril 1917 avaldas „Zvezda“ reeturite kohta uue paljastuse. Artiklis „Pärast Riia Saaremaa“ kirjutas ajaleht:

„Kõnelesime juba, et meie imperialistlik „patriootlik“ kodanlus on valmis loovutama Saksa vägedele isegi Petrogradi; üks ajaleht räägib koguni taganemisest Moskva taña, kui aga ainult saaks lämmatada revolutsioon.“

Sündmused kinnitasid, et bolševikud hindasid olukorda õigesti. Sakslased tegid ettevalmistusi dessandiks Eesti mandrile, et seejärel edasi minna Petrogradi peale. Tamsalu

jaama kohale ilmus Saksa tsepeliin ja pommitas tehast. Seejärel lendas tsepeliin üle Tallinna. 30 pommi heideti Viljandile; purunes hulk maju, neli inimest sai surma ja 16 haavata.

Sõjategevuse lähenemise tõttu Tallinnale loodi Tallinna kindlustatud rajooni ühine sõjakomitee, kuhu kuulusid Tallinna Nõukogu, 12. armee Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee, kindluse keskkomitee, kohaliku laevastiku komitee jne. esindajad. Ühine sõjakomitee moodustas erikomisjoni, mille liikmed pidid asuma kõigi sõjaväejuhatuste juures ja pidevalt jälgima sõjaliste operatsioonide käiku ning juhtiva koosseisu talitusviisi Riia ja Soome lahe ranniku kaitsmisel.

Seltsimees Stalin iseloomustas Saaremaa vallutamist sakslaste poolt ja selle tagajärjel kujunenud olukorda väga ohtlikuna: „... Oli tööpoolest oht, väga suur oht. See oli pärast Saaremaa vallutamist, kus Kerenski valitsus valmistus põgenema Moskva ja loovutama Petrogradi, Inglise-Saksa imperialistid aga sobitasid rahu Venemaa arvel.“ (Kõne Soome sotsiaaldemokraatliku töölispartei kongressil 14. (27.) novembril 1917 Helsingis. Koguteosest „Lenin ja Stalin Oktoobrirevolutsioonist“, lk. 33.)

1918. a. kirjutatud artiklis „Asjade loogika“ kirjutas seltsimees Stalin kontrrevolutsioonilise kodanluse plaanidest purustada enne oktoobrit nõukogud:

„See oli täpselt aasta tagasi. Maa ägas imperialistliku sõja ja majandusliku laostuse raskuse all. Väsinud ja paljukanatanud rinne polnud võimeline edasi sõdima. Inglise imperialistid panid maa üha enam kammitsaisse, püüdes teda kõigiti hoida imperialistliku sõja raamides. Loovutati Riia ja oldi valmis loovutama Petrograd ainult selleks, et tõendada sõja ja sõjaväelise diktatuuri vajalikkust. Kodanlus mõistis kõike seda ja taotles avalikult sõjaväelist diktatuuri, revolutsiooni purustamist.“ (Samas, lk. 44.)

Kontrrevolutsiooni uut väljaastumist võis vältida ainult tööliste ja soldatite relvastatud ülestõusuga. 8. (21.) oktoobril kirjutas Lenin kirja „seltsimeestele bolševikele, kes võtavad osa Põhja-ala nõukogude kongressist“. Selles kirjas oli Lenin visandanud ülestõusu plaani.

„Küsimus,“ kirjutas Lenin, „seisab ülestõus, mille võivad ja peavad otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn. Piiteri all ja Piiteris — seal võib ja peab otsustatama ning teostatama see ülestõus võimalikult tõsisemalt, võimalikult ettevalmistatumalt, võimalikult kiiremalt, võimalikult energilisemalt.“ (Lenin, Teosed, kd. XXI, 3. väljaanne, lk. 325.)

Tallinna nimetas Lenin linnade seas, kes võivad ja peavad otsustama ülestõusu.

„Nõukogude kongressil,“ kirjutas Lenin samas kirjas, „on esindatud Soomemaa, laevastik ja Tallinn, kes kokku võivad viibimata Piiteri suunas Kornilovi polkude vastu panna liikuma laevastiku ja suurtükid, kuulipildujad ja kaks-kolm korpust soldateid...“ (Samas, lk. 324.)

Ja edasi:

„Ainult Balti Laevastiku, Soome, Tallinna ja Kroonlinna vägede viibimata liikumine Kornilovi vägede vastu Piiteri all on võimeline päästma Vene ja ülemaailmset revolutsiooni.“ (Samas, lk. 324—325.)

10. (23.) oktoobril 1917 toimus illegaalselt Bolševike Partei Keskkomitee ajalooline istung, millest võtsid osa Lenin ja Stalin. Võeti vastu Lenini resolutsioon alustada lähemal päeval relvastatud ülestõusu.

11. (24.) oktoobril avati Smolnõis Põhja-ala nõukogude kongress. Eestist saabusid saadikud Tallinnast, Narvast ja Tartust.

Saadikud jutustasid, mis tehakse kohtadel. Kõikjal astuvad töölised ja soldatid võitlusse nõukogude võimu eest. (Vt. „Kodusõja ajalugu“, kd. II, lk. 41.)

Kongress kutsus kõiki Põhja-ala nõukogusid üles tugevdama ülestõusu ettevalmistust.

Kohe pärast kongressi lõppu sõitsid osavõtnud tagasi kohtadele, tutvustasid kõikjal kongressi otsuseid ja mobiliseerisid hulki ülestõusu ettevalmistamisele.

16. (29.) oktoobril toimus Bolševike Partei Keskkomitee nõupidamine parteiorganisatsioonide esindajatega. Arutati relvastatud ülestõusu küsimust. Võeti vastu Lenini esitatud resolutsioon relvastatud ülestõusu ettevalmistamise kohta.

Valiti parteikeskus ülestõusu juhtimiseks eesotsas seltsimees Staliniga. Parteikeskus juhtis tegelikult kogu ülestõusu.

Oktoobris toimusid kogu Venemaal nõukogude kohalikud kongressid. Neljapäeval, 11. (25.) oktoobril avati Tallinnas Eestimaa tööliste ja soldatite saadikute nõukogude II kongress. Sel kongressil oli hoopis teine ilme kui 23.—27. juulini 1917 toimunud Eestimaa nõukogude esimesel kongressil. Esimesel kongressil olid ülekaalus menševikud ja sotsialistid-revolutsionäärid. Valdav enamik teise kongressi saadikuist olid aga bolševikud. Presiidiumi kuue liikme hulgas oli neli bolševikku.

Kongressi päevakorras olid järgmised küsimused: Täitevkomitee aruanne, aruanded kohtadelt, võimu küsimus, rahutingimused, Asutava Kogu küsimus, saadikute valimine II Ülevenemaalisele Nõukogude kongressile jne.

Väga huvitavad olid aruanded kohtadelt. Nende järgi võis otsustada, missugune on hulkade meeleolu. Narva-Jõesuu Nõukogu esindaja teatas, et Nõukogu pooldab kogu võimu üleminekut nõukogude kätte. Narva-Jõesuus asuvates sõjaväeosades domineerib bolševistlik mõju.

Tartu Nõukogu saadik teatas, et ka seal soovitakse võimu ülevõtmist nõukogudele. Tartu Nõukogu tõotas jätkata tööd selles suunas.

Narva Nõukogu saadik teatas, et linnas toimuvail miitinguil võetakse vastu bolševistlikke resolutsioone. Kingissepa küsimusele, milline on sõjaväeosade meeleolu, vastas saadik, et garnison näeb revolutsiooni päästmist ainult nõukogudes.

Kolmandal istungil 13. (26.) oktoobri õhtul võeti valdava häälteenamusega vastu bolševike fraktsiooni poolt esitatud resolutsioon võimu küsimuses. Resolutsioonis öeldi, et ainult kogu võimu üleminek revolutsioonilise demokraatia kätte tööliste, talupoegade ja soldatite saadikute nõukogude näol loob tõeliselt revolutsioonilise rahvavalitsuse, kes on suuteline päästma maad ja revolutsiooni.

Kongressi tööst võttis juhtivalt osa Kingissepp. Ta esines kongressil kolme aruandega ja pealeselle kõneles veel mitu korda. Eriti tähtis oli Kingissepa sõnavõtt sõja ja rahu küsimuses. Kingissepp ütles, et proletariaat peab maal kehtes-

tama revolutsioonilise võimu. Ainult revolutsiooniline võim võib maa välja viia sõjaseisundist ja sõlmida rahu. Kingissepa poolt esitatud resolutsioon võeti kongressi poolt vastu.

Kingissepp soovitas kogu Eestis luua nõukogud. Et abistada nõukogude loomist külades, selleks soovitas ta saata maale võimalikult rohkem töölisi.

Kõigis küsimustes võttis kongress vastu bolševistlikud resolutsioonid. Kongress lõppes „Internatsionaaliga“. Eesti-maa nõukogude kongress oli proletariaadi jõudude ülevaatus ülestõusu eel.

22. oktoobril (4. novembril) 1917 valiti Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu ja Tallinna Nõukogu ühisel koosolekul 40-liikmeline Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee, kes võttis oma kontrolli alla strateegiliselt tähtsad punktid linnas ja kindluse piirkonnas. Sõjalis-Revolutsioonilist Komiteed juhtis bolševik Viktor Kingissepp.

23. oktoobril (5. novembril) hõivati Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee korraldusel linnas ja kindluses kõik tähtsamad punktid. Sõjalis-Revolutsioonilises Komitees seati sisse üksikute sõjaväeosade valvekord. Kõik garnisoni väeosad teatasid, et nad alluvad Nõukogule ja on valmis tema korraldusel ükskõik millal välja astuma.

„Kontrolli sisseseadmine toimus ilma mingite vahejuhtumiteta. Kontroll seatakse sisse kogu Eestimaal,“ teatas „Zvezda“ 24. oktoobril (6. novembril) 1917.

Kodanlus oli jõuetu midagi ette võtma, sest jõudude ülekaal oli täielikult proletaarse revolutsiooni pool. 24. oktoobril püüdsid reaktsioonilised elemendid tänavail üles seada kuulipildujaid, et takistada Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee tegevust, kuid peagi koristati kuulipildujad ära.

Eesti bolševikud läksid ülestõusule täie teadvusega sellest, kui tähtis oli ülestõusu võit Eestis võitluse tulemuse suhtes Petrogradis. Proletariaadi võit Eestis kindlustas revolutsiooni tagalat läänest.

Juba 12. oktoobril 1917. a. kirjutas „Zvezda“:

„Kogu põhjapiirkond Balti Laevastikuga, kaasa arvatud Soome, moodustab Petrogradi ümber revolutsioonilise rõnga. See rõngas mitte ainult kaitseb Petrogradi Kornilovi ja Kerenski poolehoidjate eest, vaid võib ka tarviduse korral

anda abi Petrogradile, sest ta omab võitlus- ja transpordivahendeid.“

24. oktoobril (6. novembril) 1917 töötasid relvastatud ülestõusu juhtimiseks määratud parteikeskuse liikmed Stalin ja Sverdlov koos Petrogradi Nõukogu Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee bürooga välja ülestõusu üksikasjalise plaani. Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee käsul seati sõjaväeosad Petrogradis võitlusvalmis.

Ajutine Valitsus tõttas ülestõusu ära hoidma. Kõik junkrukoolid pandi võitlusvalmis. Junkrute valverühmad hakkasid hõivama tähtsamaid punkte linnas. Ajutine Valitsus otustas sulgeda ajalehed „Rabotši Putj“ ja „Soldat“. Sõjaväeringkonna staap andis käsu sõjaväeosadesse määratud Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee komissaride kohtu alla andmiseks.

Kell 10 hommikul tõrjusid punakaartlased ja revolutsioonilised soldatid Stalini korraldusel tagasi Ajutise Valitsuse soomusautod ja seadsid üles kõvendatud valve ajalehe „Rabotši Putj“ trükikojas ja toimetuses. Tunni aja pärast ilmus ajaleht „Rabotši Putj“ Stalini juhtkirjaga „Mis meile on tarvis“:

„Praegune mõisnike ja kapitalistide valitsus tuleb asendada uue valitsusega, tööliste ja talupoegade valitsusega...

Mida ei tehtud veebruaris, tuleb teha nüüd.

Nii ja ainult nii võib võita rahu, leiba, maad, vabadust.“

Nii kirjutas seltsimees Stalin.

Õösi saabus Lenin Smolnõisse ja võttis ülestõusu juhtimise vahetult oma kätte. 25. oktoobri (7. novembri) hommikuks olid kõik tähtsamad punktid pealinnas ülestõusnute käes. Kell 10 hommikul pöördus Petrogradi Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee Venemaa kodanike poole üleskutsega, mille oli kirjutanud Lenin. Üleskutses teatati Kerenski kodanliku valitsuse kukutamisest ja võimu üleminekust Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee kätte.

Päeval kuulati Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu koosolekul ära teade Ajutise Valitsuse kukutamisest ja võimu üleminekust nõukogudele. Lenin esines aruandega sotsialistliku revolutsiooni võidust ja nõukogude võimu ülesandeist.

Ajutine Valitsus varjas end Talvepalees. Kell kaks öösi vastu 26. oktoobrit vallutasid Punakaardi salgad, revolutsioonilised madrused ja soldatid tormijooksuga Talvepalee. Ajutine Valitsus areteeriti.

Kui ülestõus oli juba täies hoos ning pealinn oli tegelikult Petrogradi Nõukogu käes, avati Smolnõis II Ülevenemaaline Nõukogude kongress. Bolševikud olid kongressil valdavas enamuses. Kongress võttis vastu dekreedid rahu ja maa kohta ning moodustas esimese Nõukogude valitsuse — Rahvakomissaride Nõukogu. Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks valiti Vladimir Iljitš Lenin ja rahvusasjade rahvakomissariks Jossif Vissarionovitš Stalin.

„Kongressi saadikud sõitsid kohtadele, et viia kõikjale teade nõukogude võidust Petrogradis ja tagada nõukogude võimu levimist kogu maal.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestik. väljaanne 1946, lk. 207.)

26. oktoobril ilmus eesti bolševike ajaleht „Tööline“ rõõmustava pealkirjaga „Revolutsiooni võit Petrogradis. Võim on revolutsioonilise rahva käes“.

Samal päeval määras Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee oma komissarid meresadamasse, maavägede staapi, rannakaitseks, suurtükiväkke, sõjasadamasse ja kindlusse. Teatati, et käsud ilma Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee komissari allkirjata pole kehtivad.

Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee tegutses kiiresti ja energiliselt. Öhtul anti välja määrus, millega keelati toiduainete väljavedu Eestist, et takistada saksa mõisnikke, Ajutise Valitsuse käsilasi, samuti ka spekulante toiduainete puudust organiseerimast.

Viibimata kõrvaldati ametist kubermangukomissar Poska ja ringkonnakomissarid, kes — nagu öeldi Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee käskkirjas — olid kukutatud Ajutise Valitsuse esindajad. Selle otsuse täidesaatmise Tallinnas võttis endale Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee, mujal tehti see kohuseks kohalike nõukogude täitevkomiteedele.

Esialgu pidas Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee peaaegu iga päev istungeid. Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee istungite protokollid on täielikult säilinud (nad on avaldatud „Punases Arhiivis“, kd. IV (101), 1940). Sõjalis-Revolut-

siooniline Komitee astus järgmisel päeval kontakti laevastiku komiteega, Mereäärse rinde komiteega ja kindluse komiteega ning koondas kõik revolutsioonilised jõud oma juhtimise alla.

Oli tarvis rakendada kõik abinõud, et takistada revolutsiooniga kukutatud Ajutisele Valitsusele truuks jäänud väeosade minekut Petrogradi peale. Kohe esimesil päevil takistas Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee kahe kasakapolgu katset lahkuda Tallinna kindlustatud piirkonnast ja liikuda Pihkva poole. Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee laskis need kasakad vahistada ja tegi nende vabastamise tingimuseks täieliku alistumise Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee käskudele.

14. (27.) novembril teatas Tallinna Nõukogu, et Tapa jaamas on kinni peetud kasakaväeosad, kes tahtsid Rakverest sõita Pihkvasse. See oli sel hetkel, kus Kerenski kogus jõude pealetungiks revolutsioonilisele Petrogradile. Kasakatele tehti ettepanek minna rindele või jääda paigale. Nii neutraliseeriti Eestis 3. ratsaväekorpuse mitteusaldusväärsed polgud. Kerenskil ei läinud korda kasutada neid oma kontrrevolutsioonilisteks eesmärkideks.

Samal ajal saadeti laiali Tallinna mereväe „surmapataljon“, kes tahtis lahkuda Jaroslavli.

29. oktoobril (11. novembril) avaldas „Zvezda“ 12. armee piirkonna Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee manifesti, milles öeldi: „On tarvis, et ühtki 12. armee soldatit ei saadetakse Petrogradi häbiväärseks rahustamiseks.“

Nõukogude võimu kehtestamine Lõuna-Eestis oli tihe-
dasti seotud Oktoobrirevolutsiooniga Põhjarindel, 12. armee väeosades.

12. armee Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee saatis mõned läti polgud lähemasse tagalasse, et kehtestada seal nõukogude võim. Tartus asuvale läti tagavarapolgule anti käsk anda end kohaliku Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee korraldusse ja hõivata jaam, et takistada vägede liikumist rindelt Petrogradi poole.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee surus energiliselt maha revolutsiooni vaenlaste vastupanu. Saanud teada, et Viljandis teeb kohalik

kodanlus uue võimu organiseerimisele takistusi, saatis Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee sinna pataljoni revolutsioonilisi soldateid, kes aitasid Viljandis kehtestada nõukogude võimu. Mõne aja pärast püüdis kodanlus linna saabunud kulakute poegadest värvatud ratsaväeüksuse abiga vahistada kohalikku Sõjalis-Revolutsioonilist Komiteed ja Nõukogude Täitevkomiteed. Tallinnast saadeti viivitamata kohale 40 soldatit 118. jalaväediviisist.

Ka Rakverre saadeti rühm relvastatud madruseid, kokku 25 meest, eesotsas kahe Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee esindajaga. See rühm areteeris Ajutise Valitsuse komissari ja aitas kehtestada nõukogude võimu.

Ka Tartus osutati uuele võimule vastupanu. Kontrrevolutsioonilise väljaastumise organiseerijaks oli tuntud kodanlik tegelane Jaan Tõnisson. Tema poolt väljaantavas ajalehes „Postimees“ kutsus Tõnisson nõukogude võimu vastaseid korraldama relvastatud demonstratsiooni. Vastuseks sellele laskis Tartu Nõukogude Täitevkomitee läti küttidel Tõnissoni vahistada ja sulges ajalehe „Postimees“. Salkkond reaktsiooniliselt meelestatud Eesti tagavarapataljoni soldateid tegi katset Tõnisson jõuga vabastada. Hoolimata keelust korraldas kodanlus 19. novembril siiski demonstratsiooni. Et takistada revolutsioonilisel soldatel rongkäiku jõuga laiali ajamast, saadeti ette lapsed ja naised. Meeleavaldajad läksid raekoja juurde ja heiskasid sellel kodanliku lipu. Nõukogu Täitevkomitee saatis kohale kaks soomusautot, mis ajasid demonstrandid laiali.

Bolševistliku selgitustöö mõjul hakkasid Eesti tagavarapataljoni soldatid areteerima oma ohvitseri. Toimus eesti sõjameeste miiting, kus avaldati poolehoidu nõukogude võimule. Eesti soldatid vennastusid punakaartlastega. Kodanlusel ei läinud korda ässitada Eesti tagavarapataljoni soldateid revolutsioonilise rahva vastu.

Haapsalus tegid kontrrevolutsioonilised ohvitserid katset avaldada nõukogude võimu esindajale vastupanu, kuid see katse likvideeriti kiiresti.

Esimesil päevil pärast revolutsiooni püüdsid reaktsioonilised ohvitserid kinni võtta ja arveid õiendada ühe Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee juhi Viktor Kingissepaga. Neil

läks korda areteerida Kingissepp Tapal, kuhu viimane oli läinud tõkestama kasakaid, kes olid teel Rakverest Pihkva. Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee saatis kohale komissari 25 madrusega, kes järgmisel päeval vabastasid Kingissepa.

Kogu oma tegevuses tugines Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee revolutsiooniliste soldatite, madruste, proletariaadi ja töötavate talupoegade üksmeelsele toetusele. Tallinna Nõukogu asutas tema abistamiseks oma sõjalis-revolutsioonilise komitee. Sõjalis-revolutsioonilised komiteed loodi ka reas teistes Eesti linnades: Pärnus, Viljandis ja mujal.

*

Pärast proletaarse revolutsiooni võitu Eesti linnades hakati nõukogude võimu kehtestama ka maal. Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee ja parteiorganisatsioon saatsid Tallinnast küladesse hulgaliselt agitaatoreid.

Allpool toome kujuka kirjelduse selle kohta, kuidas arenes Oktoobrirevolutsioon Eesti külas.

„Mind saadeti partei poolt Järvamaale Nõmmküla valda. Kui saime seal teate Ajutise Valitsuse kukutamisest, asusime organiseerima nõukogude võimu. Juba varem, septembrikuus olin loonud koha peal punakaartlaste salga. Tallinnast tõin kaksteist uut jaapani vintpüssi. Kokku oli meil 20 püssi ja 300 padrunit. Oktoobris oli mul 25 meest, kes olid relvastatud vintpüsside, jahipüsside ja revolvritega. Läksime vallavalitsusse ja käskisime neil välja kolida. Algul oli kuulda vastuvaidlusi, kuid nähes sellist aukartust sisendavat argumenti, nagu seda oli punakaartlaste salk, andis vallavanem oma ametiraha üle mulle kui uue võimu esindajale. Valiti uus komitee, mind valiti esimeheks. Mulle anti rahakapi võtmed, võtsin üle asjaajamise ja kassa... Valla esimene täitevkomitee koosnes 11 inimesest. Oli palju tegemist. Tuli terve nädal töötada hommikust hilisööni. Algas mõisamaade konfiskeerimine. Organiseerisime tugeva punakaartlaste salga Ambla alevis vabrikus. Käisin mitu korda Tallinnas püsside järele. Igas mõisas — neid oli seitsekaheksa — organiseerisime väikese salga. Meie töö 1917. a.

talvel seisis peamiselt mõisamaade konfiskeerimises ja kehvikute komiteede organiseerimises igas mõisas. Areteerisime mõisnikke, sandarmeid, urjadnikuid. Algul pidasime neid koha peal kinni, hiljem hakkasime saatma Tallinna. Organiseerisime sõjatribunalid.“ (Ajakiri „NSV Liidu proletariaadi ajalugu“ nr. 1, 1934.)

Töötav talurahvas tervitas vaimustusega nõukogude võimu. 29. oktoobril võttis Pärnumaa maata ja vähese maaga talupoegade konverents vastu resolutsiooni: „Tervitame uut rahvavalitsust, asume tema platvormile ja abistame teda kõigi jõududega.“

Kehvikute ja maatameeste abiga organiseeris Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee Tallinna varustamist leivaga. Juba esimesil päevil pärast võimu üleminekut nõukogude kätte võttis Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee vastu otsuse kindla hinnaga mõisnikelt üles osta 20 000 puuda vilja. Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee tegi ülesostjaile korralduse mitte tagasi pörgata otsustavate sammude eest. Neile anti direktiiv „Mõisnike juures, kes vabatahtlikult vilja ei müü, peavad ülesostjad relvastatud jõu abil ülesostu läbi viima“.

Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee esindajad kohtadel osutasid kehvikule ja maatameestele suurt abi. Kõikjalt hakkas Tallinna saabuma mõisadest vilja. Ühtlasi anti hoop spekulantidele: spekulandid, riisujad ja marodöörid kuulutati rahvavaenlasteks. „Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee teatab, et ta on säärase kurjategijate vastu halastamatu, ja kutsub kõiki temale selles kaasa aitama.“

Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee pidas tihedat sidet maatameeste komiteede ja kohalike nõukogudega ning ergutas nende revolutsioonilist tegevust.

Eesti töörahvas sai maa peremeheks.

Kuid kodanlus ei tahtnud tunnistada end võidetuks. Toompeal oli veel koos kurikuulus Maanõukogu, kus hauti plaane võitluseks revolutsiooni vastu. Maanõukogu oli kontr-revolutsiooni keskuseks, kõigi mustade jõudude kantsiks. Oli aeg talle lõpp teha.

12. novembril otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee laiali saata antidemokraatlikul alusel valitud Eestimaa

Ajutise Maanõukogu ja määrata kindlaks Eesti Asutava Kogu valimised. Maanõukogu, mis ei alistanud Nõukogude Täitevkomitee otsusele, aeti 15. novembril tööliste poolt laiali.

Mõni päev hiljem, 19. novembril, ajas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee laiali ka Eesti Maavalitsuse, mis, nagu öeldi Nõukogude Täitevkomitee otsuses, „taotles eesti kodanluse ja mõisnike huvides hävitada töörahva revolutsiooni võiduvilja“. See Nõukogude Täitevkomitee määrus kannab Viktor Kingissepa allkirja.

22. novembril (6. detsembril) võeti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee istungil Toompeal vastu projekt töö organiseerimise kohta endises Maavalitsuses ja määrati osakondade juhatajad. Toitlusosakonna juhatajaks nimetati Viktor Kingissepp.

Nõukogud hakkasid rajama uut elu.

*

Pärast proletaarse revolutsiooni võitu sai eesti rahvas esmakordselt 700 aasta jooksul võimaluse rajada oma rahvusriiklust.

III Ülevenemaaline Nõukogude kongress, kus seltsimees Stalin esines aruandega rahvusküsimusest, võttis 24. jaanuaril 1918. a. vastu Lenini ja Stalini poolt väljatöötatud deklaratsiooni Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi loomise kohta. Kongress kuulutas, et „Nõukogude Vene Vabariik luuakse vabade rahvuste vaba liidu alusel kui nõukogude rahvusvabariikide föderatsioon“.

Nõukogude föderatsiooni raamides sai iga Venemaal elav rahvus võimaluse iseseisvalt (autonoomselt) rajada oma riiklust ja kultuuri. Nõukogude föderatsiooni aluseks sai autonoomia nõukogude baasil.

Eesti rahvas hakkas nõukogude autonoomia põhimõtteil rajama oma riiklust.

Nõukogude võimu esimene periood Eestis hõlmab lühikest ajavahemikku: 3½ kuud.

Vana kodanlik riigiparaat tuli lammutamisele. Tema asemele oli tarvis luua uus nõukogude aparaat. Selle ülesande juurde asuski eesti töörahvas pärast proletaarse revolutsiooni võitu.

Eesti kattus kiiresti uute võimuorganitega: mõisa-, valla- ja maanõukogudega. Nendele läks kogu võim kohtadel. 27. novembril asutas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee nõukogude kohtu. Kohtupidamine hakkas toimuma eesti keeles. Neis Eesti piirkondades, kus elanikkond ei kõnelnud eesti keelt, nagu näiteks Peipsi ääres, kehtestati kohtupidamise keelena vene keel. Kingisepa ettepanekul loodi töölismiilits. Likvideeriti seisusliku korra riismed. Kaupmeeste ja aadliühingute varandus läks rahva valdusse. Nii tehti lõpp igasuguste vonide ja parunite privileegidele Eestis.

Palju saadeti korda rahvahariduse alal. Koolides seati sisse emakeel. Kõik eesti territooriumil elavad rahvused said võimaluse õppida oma emakeeles.

Tõsteti kesk- ja kutsekoolide õpetajate töötasu. Tallinna gümnaasiumides avati lisaklassid töörahva lastele. Linna raamatukogule määrati täiendavaid summasid raamatute ostmiseks. Töötajate lastele avati lastesõimi ja lasteaedu.

Paremad hooned andis nõukogude võim töölistele. Kino „Uus Teater“ Tallinnas anti ametiühinguile töölistemajaks.

Uut elu rajas rahvas ise. Kõikjal oli märgata hulkade omaalgatust, initsiatiivi, indu.

Väga iseloomulik ses suhtes oli Valga Nõukogu algatus. Valga Tööliste, Soldatite ja Maatameeste Saadikute Nõukogu tegi Sõjalis-Revolutsioonilisele Komiteele ettepaneku organiseerida ühiskondlikke töid, et süvendada ja õgvendada Pedeli jõge ja Emajõe ülemjooksu, ühendada Pedeli jõgi Aa jõega kanali abil. 27. detsembril (9. jaanuaril) arutas Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee Valga Nõukogu ettepanekut ja otsustas „tervitada Valga Nõukogu otsust ja järele pärida, kas tal on olemas tehnilisi jõude nende tööde jaoks“.

Omariikluse rajamisel kasutas eesti töörahvas laialdaselt vene rahva kogemusi. 14. detsembril (27. detsembril) 1917 tegi Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee otsuseks „saata Petrogradi delegatsioon üksikasjaliseks tutvumiseks riigikontrolli reorganiseerimisega“.

Võitluseks kapitalistide vastupanuga tehaseis ja vabrikuis seati sisse töölis kontroll. Kontrollides oma käitise tegevust hoidsid töölised ära vabrikute kuritahtliku sulgemise ega lubanud välja vedada valmissaaduste, tooraine- ja kütteaine-tagavarasid, nad ei lasknud kapitalistidel tootmist katkestada ja kaitseid sisseseadeid.

See oli töölistele suureks kooliks. Nad õppisid käitist juhtima ja tootmist organiseerima. Töölis kontroll oli üks esimesi samme sotsialismi poole.

Töölis kontrollilt läks nõukogude võim järk-järgult üle töölisjuhtimisele. Esimesena võeti tööliste juhtida „Dvigateli“ tehas. Seda põhjustas asjaolu, et tehase administratsioon takistas kontrollkomisjoni tööd ja tootmise laiendamist, nagu seda tahtsid töölised. Töölis komitee tõstis üles küsimuse, kas mitte võtta tehas täielikult üle, mis ka tehti. Tehast hakkasid juhtima töölised ise.

Peagi natsionaliseeriti kõik Eesti tööstuskäitised ja nad said rahva omandiks.

*

II nõukogude kongressi poolt Petrogradis vastuvõetud maadekreet kuulutas: „Mõisnike maaomandus kaotatakse viivitamatult ilma mingisuguse tasuta.“ Selle põhjal kaotati maaeraomandus ja asendati üldrahvaliku, riikliku maaomandusega. Mõisnike, keisrikoja ja kloostrite maad anti kogu töörahvale tasuta kasutamiseks.

Eestis kuulus suur osa maast saksa mõisnikele, Eestimaa vallutajate järglastele. Nende heaks pidi eesti talurahvas töötama seitsesada aastat. Mõisnike maaomanduse likvideerimine Eestis tegi lõpu saksa parunite võimutsemisele. Talupojad vabanesid mõisnike võimu alt, vabanesid sakslaste rõhumisest.

II nõukogude dekreediga kohaselt kuulutas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee kõik mõisnike maad ja mõisad rahva omandiks. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsusel läksid nad valla nõukogude valdusse.

See nõukogude võimu määrus oli tarvis ellu viia: kihutada mõisnikud nende herilaspesadest, võtta neilt maa, loomad, inventar, võtta arvele kogu nende vara.

Paljudes valdades ei olnud veel nõukogusid loodud. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee üleskutsel loodi kõikjal maatameeste ja vähese maaga talupoegade nõukogud. Need eesti töörahva nõukogud võtsid enda kätte mõisnike valdused. Maatameestele ja nende nõukogudele saadeti Tallinnast abiks töölisi.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsustas, et kuni 10-hektaarilised maatükid, mis vähese maaga talupojad olid mõisnikelt rentinud, vabastatakse rendimaksust. Kustutati kõik talupoegade võlad mõisnikele. Paljudes kohtades hakati maata ja vähese maaga talupoegadele jagama mõisamaid. See töö arenes aga väga aeglaselt. Millised ülesanded seisid Eesti parteiorganisatsiooni ees seoses maadekreedi teostamisega? Need ülesanded formuleeris geniaalse ettenägelikkusega Vladimir Iljitš Lenin oma kõnes III Ülevenemaalisel Nõukogude kongressil. Öeldes, et on saabunud aeg teostada sotsialismi tegelikkuses, märkis Vladimir Iljitš:

„Pole ühtki sotsialisti, seltsimehed, kes ei tunnustaks seda silmanähtavat tõde, et sotsialismi ja kapitalismi vahel on pikk, enam või vähem raske proletariaadi diktatuuri üleminekuperiood ja selle perioodi vormid olenevad palju sellest, kas domineerib väike- või suuromandus, väike või suur kultuur. On selge, et üleminek sotsialismile Eestimaal, sellel väikesel üldise kirjaoskusega maal, mis koosneb suurmaapidamistest, ei või sarnleda sotsialismile üleminekuga peamiselt väikekodanlikul maal, nagu seda on Venemaa. Seda tuleb arvestada.“ (Lenin, Teosed, kd. XXII, 3. väljaanne, lk. 207.)

Eestis oli üle 1000 suure mõisa, kus laialdaselt kasutati põllutööriistu ja agronoomia saavutusi. Nõukogude võimu huvides oli säilitada need mõisad osa maaga riigimajandena. Ühtlasi oli tarvis kiiresti maaga varustada maata ja vähese maaga talupoegi; selleks tuli eraldada nii palju mõisamaid, kui palju oli tarvis maata ja vähese maaga talupoegade maatarviduse rahuldamiseks.

Kuid Eestis tehti suuri vigu. Paljudest valdadest saabus kaebusi, et mõisnike maid ei anta üldse maata ja vähese maaga talupoegadele. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja kohalik parteiorganisatsioon olid rohkem huvitatud sel-

lest, kuidas säilitada mõisnike valdused tervikuna, mitte aga maata ja vähese maaga talupoegade kohesest varustamisest mõisnike maaga. Siit on pärit see suur viga, mille tegid Eesti kommunistid nõukogude võimu teisel perioodil, mil nad hakkasid ülevalt poolt asutama talupoegade kommuune, mis takistas liidu tugevdamist tööliste ja talupoegade vahel kodusõja kestel Eestis.

3. detsembril 1917 avati Toompeal maatameeste ja vähese maaga talupoegade konverents, mille oli kokku kutsunud bolševike partei.

Saadikute tähelepanu keskpunktis oli küsimus, kuidas teostada Eestis II nõukogude kongressi maadekreeti. Aruandja, Eestimaa Nõukogude esindaja, ei osanud küsimust käsitleda täpselt, rõhutades oma aruandes peamiselt seda, et mõisamaid ei tule jagada, et mõisamaade baasil tuleb organiseerida suured riiklikud majandid. Et aga suur osa mõisamaadest tuleb anda maata ja vähese maaga talupoegadele, sellest Eestimaa Nõukogude esindaja kõneles vaid möödaminnes.

Konverentsil esitati palju kaebusi, et maad ikka veel ei anta, kostis hääli, mis nõudsid kõigi mõisamaade ärajagamist. Vastu võeti järgmine otsus: „Vähese maaga talupidajatele tuleb anda maad mõisasüdamikest ja, kui tarvis, siis ka suurtaludest.“ Seda otsust täideti aga nõrgalt; kui maad antigi, siis oli see sageli halb ääremaa.

Konverentsil võttis sõna Kingissepp, kutsudes kiiremini likvideerima mõisnike maaomandust.

„Mõisnikelt tuleb maa ära võtta,“ ütles Kingissepp. „Kes sellega viivitab, on rahvavaenlane, sest ta toetab kontrrevolutsiooni.“

Konverents kuulas ära Kingissepa aruande elanikkonna varustamisest toiduainetega. Konverents lõppes 4. detsembri õhtul. Konverents näitas, et eesti töötav talurahvas näeb nõukogude võimust oma võimu ja toetab teda.

5. jaanuaril 1918 avati Tallinnas maatameeste kongress. Sellest võtsid osa maatameeste poolt endistes mõisades loodud mõisanõukogude saadikud, samuti eesti polkude soldatite-maatameeste esindajad.

530 osavõtjast teatas 453, et nad on bolševikud või pool-

davad bolševikke. Väljendades maatöoliste-maatameeste meeleolu, avaldas kongress oma resolutsioonis poliitilise momendi kohta:

„Vene revolutsiooni toetusel on eesti töötav rahvas võitnud endale vabaduse ja seepärast peavad eesti töötajad tulevikus jääma kõige tihedamasse riiklikku ühendusse Venemaa tööliste ja talupoegadega.“

See oli eesti töötava rahva hääl. Mis tähtsust omab selle kõrval kodanlike natsionalistide vale, nagu oleksid eesti rahvas ja eesti töötajad pärast Oktoobrirevolutsiooni tahtnud Eestimaa lahkulöömist Nõukogude Venemaast. Kongress kuulutas avalikult, et töörahva eesmärgiks on mitte lahkulöömine Venemaa rahvastest, vaid nendega ühinemine üheks vennalikuks nõukogude riigiks.

Kongress saatis palava tervituse Vladimir Iljitš Leninile.

Kongress arutas maaküsimust, põllutöoliste kindlustamise, nõukogude võimu tugevdamise (juttu oli rahvamiilitsast, Punakaardist jne.), tööliklassi koolivälise hariduse, seemnete ja põllutööriistade omandamise küsimust jm.

Kongressi juhtis parteiorganisatsioon, kelle nimel esinesid kongressil eesti bolševike juhid Kingissepp, Sihver ja teised. Seltsimees Sihver, kes hiljem langes võitluses Narva all, esines ettekandega töötajate koolivälisest haridusest. Tema ettepanekul võeti vastu otsus luua mõisanõukogude juures raamatukogud ja igas mõisas lugemistuba. Otsustati saata maakondadest valdadesse lektoreid. Mõisnike majad ja pargid tuli anda lasteaedadele.

Kongress tegi otsuseks otsekohe maksma panna põllutöoliste kindlustamine haiguse, vanaduse, töövõimekaotuse jm. juhtudeks.

Ettekandega nõukogude võimu tugevdamisest esines Kingissepp.

Selle kohta sõna võttes kutsus seltsimees Sihver viivitamata looma kohtadel Punakaarti ja andis selleks vajalikke näpunäiteid. Igas vallas tuleb luua Punakaardi staap ja maakonnakeskuses maakondlik staap, mil peab vallastaapidega olema alaline side. Punakaarti tuleb vastu võtta ainult ausaid inimesi puhta minevikuga.

Kingissepa ettepanekul võeti üksmeelselt vastu järgmine

resolutsioon: „Töölisklassi võimu kõvendamiseks Eestis ja rahva kurnajate võimu uuesti jaluleseadmise ärahoidmiseks peavad kõik töötajad viimseni sõjariistad haarama. Kõik maatameeste vallanõukogud peavad kiiresti organiseerima Punakaardi, maakonnanõukogude täitevkomiteed aga peavad valdade Punakaardi ühendama maakondlikuks Punakaardi armeeks. Kodanluselt, maa kulakuilt ja nende käsi-lastelt tuleb võtta sõjariistad!“

Kongress lõppes marseljeesi laulmisega.

*

1918. a. jaanuari keskpaiku toimus Tallinnas Eestimaa Nõukogude III kongress. Kongress kuulas ära Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee aruande, aruanded kohtadelt, aruande Eesti poliitilisest olukorrast jne.

Täitevkomitee aruande esitas Viktor Kingissepp. Ta andis lühikese ülevaate olukorrast Eestis pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu, teatas põhjused, mis pärast aeti laiali Maanõukogu.

Aruandes kohtadelt anti kujukas ülevaade nõukogulikust ülesehitustööst Eestis ja selle esimestest edusammudest. Tartu esindaja teatas, et maakonnas on mõisnikelt ära võetud kõik mõisad, kokku 50—60; on moodustatud Punakaart, kuhu kuulub 200 võitlejat; on sisse seatud kontroll pankade üle; võõrandatakse suuremaid linna kinnisvarasid.

Narva esindaja kõneles abist, mida osutavad nõukogule kohalike vabrikute töölised. Haapsalu saadik teatas, et koha peal on kõik mõisnike valdused läinud nõukogude kätte.

Eestimaa Nõukogude kongress kutsus töötajaid tugevdama nõukogude võimu.

Juba enne Oktoobrirevolutsiooni oli bolševistlik partei loonud Eestis arvukad Punakaardi salgad. See moodustas proletaarse revolutsiooni relvastatud jõu. Suuresti kasvasid Punakaardi salgad pärast oktoobrit. Nad surusid maha kontrrevolutsionääride vastupanu, pidasid vahiteenistust, kaitsesid Eesti rannikut, mida ohustasid sakslased.

Teatavaks hädaohuks nõukogude võimule olid eesti väeosad, mis olid loodud Ajutise Valitsuse ajal ja olid pärast Oktoobrirevolutsiooni veel reaktsiooniliste ohvitseride juha-

tuse all, kes tahtsid muuta eesti polgud kodanliku natsionalismi kantsiks, võitlusrelvaks nõukogude võimu ja eesti töötava rahva vastu.

1917. a. detsembris toimus Tallinnas eesti sõjaväelaste konverents, millest võtsid osa eesti väeosade ja parteiorganisatsioonide — bolševike, menševike ja sotsialistide-revolutsionääride — esindajad. Konverents möödus väga tormiliselt, kuid mingeid konkreetseid otsuseid ei tehtud. Lõpliku otsuse pidi tegema eesti sõjameeste kongress Tallinnas 1918. a. jaanuaris. Kongressi päevakorda võeti järgmised küsimused: Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee aruanne, Eesti valitsemise riiklik vorm jt.

Kongress avati 7. jaanuaril 1918 „Estonia“ teatris. Bolševistlik fraktsioon oli kongressil kõige suurem ja omas koos pahempoolsete sotsialistide-revolutsionääridega enamust.

Pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid toetasid bolševikke kõigis küsimustes ja hääletasid koos nendega. Nii võeti vastu rida bolševistlikke otsuseid. Kui aga jõuti peaküsimuseni: kas peab Eesti kuuluma Vene Nõukogude föderatsiooni koosseisu või olema „iseseisev“ vabariik, siis hääletasid pahempoolsed sotsialistid-revolutsionäärid resolutsiooni poolt, mis kutsus võitlema Eesti kuulutamise eest iseseisvaks vabariigiks, lahkulöömise eest Nõukogude Venemaast.

Bolševike fraktsioon lahkus kongressilt täies koosseisus. Seejärel tekkis mõte kokku kutsuda revolutsiooniliste eesti soldatite kongress.

Suur osa eesti väeosade soldateist toetas nõukogude võimu. Neid tuli ühendada ja sellel eesmärgil kutsuti bolševistlike organisatsioonide algatusel kokku sotsialistlike eesti sõjaväelaste kongress. Kongress avati Tallinnas 13. jaanuaril 1918 Toompea lossi valges saalis. Orkester mängis internatsionaali. Tervituskõnega bolševistliku partei poolt esines Kingissepp. Ta ütles: „Esmakordselt Eesti ajaloos asuvad eesti soldatid looma uut armeed, mis saab koosnema vabadest inimestest, kes teadlikult võtavad endile suure ülesande kaitsta rõhutud töötavate klasside huve. Kevadel meil Eestis loodud polgud olid ainult eesti rahva rõhumise vahendiks. Nad loodi selleks, et maha suruda revolutsioonilist rahvast, nagu seda tunnistab juhtum Viljandi ratsa-

väega.“ (Viljandis püüdsid kodanlikult meelestatud ratsaväelased laiali ajada nõukogu ja kohalikku sõjalis-revolutsioonilist komiteed.)

„Kongressil seisab ees väga keerukas töö,“ ütles Kingissepp, „kuid see on töö ideaalide teostamiseks. See töö peab kindlustama kõiki revolutsiooni saavutusi ja andma tööliisklassile lõpliku võidu kodanluse üle.“

Kongress saatis tervituse Rahvakomissaride Nõukogule. Selles öeldi: „Me panime aluse Eesti sotsialistliku armee loomisele, kes vaimustusega asub proletaarse revolutsiooni kaitsmisele välise ja sisemise vaenlase vastu.“

Kingissepp tegi ettepaneku anda välja kongressi manifest, milles seletatakse sotsialistliku armee loomise ülesandeid. „See saab olema armee, millele revolutsiooniline rahvas võib alati kindel olla,“ ütles Kingissepp.

Kongress otsustas luua eesti rahva sotsialistliku armee. Valiti sotsialistlike eesti sõjaväelaste nõukogu. Nõukogusse valiti ka Kingissepp.

25. jaanuaril (7. veebruaril) 1918 avaldati ajalehtedes sotsialistlike eesti sõjaväelaste nõukogu üleskutse kõigile eesti sõjaväelastele sotsialistlikku armeesse astumiseks. Üleskutses öeldi:

„Kujunegu Eesti revolutsiooniline armee, mis on loodud ühiste jõududega ja Eesti tööliste ning sõjameeste vastastikusel toetusel, kindluseks, mille vastu purunevad kõik eesti kontrrevolutsioonilise kodanluse vastupanu lained.“

Uusi sõjaväeosi hakati organiseerima eesti rahvuslike väeosade baasil Tallinnas, Tartus ja Haapsalus. Sellest tööst võttis aktiivselt osa bolševik Kudeberg. Edukalt arenes sõjaväe värbamine Tallinnas. Enne sakslaste sissetungi loodi kolm roodu, kes koos Punakaardiga võtsid osa Tallinna kaitsmisest.

*

Tollal õõnestasid nõukogude võimu Eestis ühest küljest eesti kodanlikud natsionalistid ja teisest küljest saksa parunid, kellelt nõukogude võim oli võtnud maa ja mõisad.

Suur osa eesti kodanlusest orienteerus Entente'i maadele. 1917. a. detsembris toimus kodanlike tegelaste salajane nõu-

pidamine, kus koostati plaanid nõukogude võimu kukutamiseks, kodanluse võimu kehtestamiseks ja Eesti lahkulöömiseks Nõukogude Venemaast. Piiri taha saadeti saatkond, et hankida välisriikidelt abi võitluses nõukogude võimu vastu.

26. jaanuaril 1918 sõitis Stokholmi tuntud eesti natsionalistliku kodanluse tegelane Jaan Tõnisson. 4. veebruaril 1918 andis ta Inglise ja Prantsuse valitsusele ning Skandinaavia maadele üle memorandumid, milles ta pisarsilmil palus välismaa kapitaliste abistada eesti kodanluse võimuletulekut.

Saksa parunid omalt poolt astusid salaja ühendusse Wilhelm II-ga ning palusid kiirustada pealetungiga, purustada Eestis nõukogud ja anda saksa paruneile tagasi neilt ära võetud maad ja varad.

Seda reeturlikku teguviisi toetasid aktiivselt mõned eesti kulakliku erakonna maaliidu organisatsioonid, sellele aitasid kaasa ka kõige reaktsioonilisemalt meelestatud kodanlikud sotsiaaldemokraatlikud tegelased.

28. jaanuaril 1918 pandi Tallinna tänavale välja kuulutused, milles teatati, et öö jooksul on teostatud saksa parunite areteerimisi. „Kõik isikud kuuluvad endisse balti aadliseisusse,“ öeldi teadaandes vahistatute kohta. „Areteerimise põhjus — parunite vandenõu avastamine.“

Järgmisel päeval avaldati ajalehtedes Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee teadaanne, milles toodi üksikasju parunite vandenõust eesti rahva vastu, mille olid avastanud nõukogude võimu organid.

„Juba ammu oli liikvel kuuldusi, et Eestis kogutakse allkirju Wilhelm II kutsumiseks Eestit okupeerima.

Avastati laiaulatuslik endiste parunite organisatsioon, kes saatis Wilhelmile parunite poolt allakirjutatud palvekirja, milles kutsuti Saksa sõjaväge Eestisse. Parunid tegelesid ka spionaažiga, informeerisid Berliini kohalike sõjaväeorganisatsioonide koosseisust.“

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee kuulutas kõik parunid areteerituiks pantvangidena. Edasi teatas Täitevkomitee, et parunid valmistusid 15. veebruariks relvastatud ülestõusuks nõukogude võimu vastu ja organiseerisid kogu maal valgekaarti ning salaühinguid, kes valmistasid ette relvastatud jõude nõukogude võimu kukutamiseks.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsustas tarvitusele võtta äärmised abinõud Nõukogude Eesti kaitsmiseks. Ööl vastu 28. jaanuari 1918 kell 24 kuulutati kõigis Eesti linnades välja piiramisseisukord.

Kogu Eestis vahistatud parunid toodi Tallinna ja saadeti ešelonidega Uuralisse. Nad toodi Eestisse tagasi 1918. a. aprillis-mais Bresti rahulepingu järgi ja nad abistasid kõigiti okupatsiooni teostamist Eestis saksa vägede poolt.

*

Pärast Oktoobrirevolutsiooni oli Venemaa veel sõjaseisukorras Saksamaa ja Austriaga. Nõukogude võimu täielikuks kindlustamiseks oli tarvis lõpetada sõda.

Brest-Litovski konverentsil, kus peeti Saksamaaga läbirääkimisi sõja lõpetamise kohta, selgus, et saksa imperialistid tahavad vallutada tohutu suure maa-ala endisest Vene keisririigist, et nad püüavad Poola, Ukraina ja Baltimaad muuta Saksamaast sõltuvaiks riikideks.

Nõukogude Venemaa oli tollal nõrk, sõdida polnud millegagi; raske südamega nõustusid Lenin ja Stalin Saksa tingimustega. Üksnes säärase raske ohvriga avanes võimalus saada aega hingetõmbamiseks, mis oli nii vajalik Venemaal nõukogude võimu kindlustamiseks ja tugeva Punaarmee loomiseks.

„Hoolimata sellest, et Lenin ja Stalin partei Keskkomitee nimel nõudsid rahulepingu allakirjutamist, rikkus Trotski, kes oli Brestis Nõukogude delegatsiooni esimeheks, reetlikult bolševike partei otseseid direktiive. Ta ütles, et Nõukogude vabariik keeldub rahulepingu allakirjutamisest Saksamaa poolt esitatud tingimustel, ja ühtlasi teatas sakslastele, et Nõukogude vabariik ei hakka sõdima ja jätkab sõjaväe demobiliseerimist.

See oli koletu tegu. Saksa imperialistid ei võinud Nõukogude riigi huvide reetjalt rohkem nõudagi.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestik. väljaanne, 1946, lk. 213.)

Sakslased katkestasid läbirääkimised ja asusid 18. veebruaril 1918 pealetungile kogu rindel Balti merest Musta mereni.

Sakslased tungisid Eestisse 20. veebruaril 1918. Nad ületasid väina ja maabusid üheaegselt mitmes kohas. Nagu

võis oodata, olid kodanlikud natsionalistid selleks „viieks kolonniks“, mis tasandas Saksa vägedele teed Tallinna. Haapsalus asunud eesti polgu komandör oli juba ööl vastu 18. veebruari saatnud ohvitseri Saksa väejuhatuse juurde Saaremaal ja lasknud sakslastele kinnitada, et sakslaste saabumisel Haapsallu polk ühineb nendega, mis ka toimus.

Sakslased liikusid kiiresti edasi.

21. veebruaril kuulutas Lenin välja sõjahüü: „Sotsialistlik isamaa on hädaohus!“ Rahvakomissaride Nõukogu kutsus kõiki töotajaid asuma kodumaa kaitsele Saksa imperialistide vastu, kes tahtsid lämmatada nõukogude võimu ja jalule seada kapitalismi.

Sellele üleskutsele vastasid kohe ka Eesti töotajad, keda ähvardas hirmus oht sattuda saksa imperialistide küünte vahele.

Eesti töotajad asusid oma maa kaitsele. Saksa röövvallutajaile vastupanu organiseerijaiks olid eesti bolševikud.

22. veebruaril, s. t. päev pärast seda, kui Lenin kutsus kogu Nõukogude rahvast vastupanule, astusid eesti töölisel võitlusse sakslastega Keila jaama juures. Sakslased avasid Tallinna kaitsjaile marutule. Mõned Punakaardi salgad kaotasid kuni neljandiku oma koosseisust. Punakaardi salkade vastu võitlesid hambuni relvastatud Saksa regulaarväed. Töölisel ei suutnud kaua vastu pidada. Sakslased mürdsid kaitse läbi ja tungisid Tallinna poole.

Sadamas laaditi kiiresti laevadele kõike, mida võis ära vedada. Laevadele asusid töölisel, kes ei tahtnud jääda Saksa ikke alla. Jäälõhkuja „Jermak“ rajas jõesse tee ja laevad sõitsid Helsingi.

Ööl vastu 24. veebruari tegi Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee otsuse evakueeruda. Kasutades asjaolu, et nõukogude võim oli lahkunud, saksa okupandid aga polnud veel jõudnud Tallinna, tõttas eesti kodanlus Toompeale ja kuulutas välja „iseseisva vabariigi“. Kõigis kirikuis lugesid pastoriid 25. veebruari hommikul ette „Päästekomitee“ manifesti selle kohta, et „Eesti on iseseisev demokraatlik vabariik“. Kodanlased lootsid, et sakslased annavad neile kannupoiste osa saksa okupatsioonivõimude juures Eestis. Nende lootused aga ei täitunud. 25. veebruari lõuna paiku saabusid

Tallinna Saksa väed ja kindral Seckendorf ajas viivitamatult laiali Eesti „Päästekomitee“. Tollal ei vajanud saksa okupandid veel kodanlike eesti natsionalistide abi, kuigi viimased ihkasid müüa end okupantidele.

Peale Eesti vallutasid sakslased veel tohutu suured maaalad Ukrainas, Baltimaades ja ohustasid Petrogradi. Saksa imperialism võttis oma eesmärgiks kukutada Venemaal nõukogude võim ja muuta Venemaa oma kolooniaks. Vana armee riismed ja Punakaardi noored salgad ei suutnud vastu panna relvastatud Saksa jõukudele ja meie kodumaa saatus rippus niidi otsas.

„Juba 18. veebruaril 1918 võttis partei Keskkomitee vastu Lenini ettepaneku saata Saksa valitsusele telegramm viivitamatuks rahusõlmimiseks. Et tagada endale soodsamaid rahutingimusi, jätkasid sakslased pealetungi ja alles 22. veebruaril andis Saksa valitsus nõusoleku rahu allakirjutamiseks, kusjuures rahutingimused nüüd olid esialgseist rahutingimustest hoopis raskemad.

Et saavutada rahutegemise otsuse vastuvõtmist, tuli Leninil, Stalinil ja Sverdlovil Keskkomitees pidada kõige visamat võitlust Trotski, Buhharini ja teiste trotskistide vastu.

... 23. veebruaril otsustas Keskkomitee Saksa väejuhatuse tingimused vastu võtta ja rahulepingule alla kirjutada. Trotski ja Buhharini reetlikkus läks Nõukogude vabariigile kalliks maksma. Läti, Eesti, rääkimata Poolast, läksid Saksamaa külge. Ukraina eraldati Nõukogude vabariigist ja muudeti Saksa vasallriigiks (sõltuvaks riigiks). Nõukogude vabariik oli kohustatud sakslastele maksma kontributsiooni.“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, eestik. väljaanne, 1946, lk. 214.)

Parteii kongress, mis avati 6. märtsil 1918, kinnitas Lenini seisukoha õigsust Bresti rahu küsimuses. Rahulepingu ratifitseerimiseks kutsuti kokku erakorraline IV Ülevenemaaline Nõukogude kongress.

Lenin oli innukalt selle raske rahu ratifitseerimise poolt.

„Teadku igaüks: kes on kohese, kuigi üliiranga rahu vastu, see hukutab nõukogude võimu.“

Selles võitluses rahu eest ütles Lenin: „Kui me loovutame Soome, Liivimaa ja Eestimaa — revolutsioon pole kaotanud.“

Kui raske ka oli loovutada neid maid ohvriks Saksa imperialismile, oli bolševike partei siiski kindel, et tugevnedes ja uusi jõude kogudes päästab Nõukogude Venemaa vennasrahvad imperialismi küünte vahelt.

Nii ka sündis. Peagi sai nõukogude võim võimaluse annuleerida Bresti röövrahu, katkestada kontributsiooni maksimise ja alustada avalikku sõjalist ja poliitilist võitlust Eesti, Läti, Valge-Vene, Leedu, Ukraina ja Taga-Kaukaasia vabastamiseks Saksa imperialismi ikkeest.

Eesti Tööraha Kommuuna

1918. a. novembri esimesel poolel tõugati Saksamaal keiser Wilhelm II troonilt. Rindeil purukslöödud Saksa sõjavägi kapituleerus.

Austria-Saksa imperialistide purustamine muutis põhiliselt olukorra nende poolt idas anastatud maades . . . „Polnud enam seda välist relvastatud jõudu (Austria-Saksa imperialismi), kes takistas okupeeritud oblastite töörahvahulkadel ilmutamast omaenda poliitilist nägu.“ (J. Stalin, „Ukrainast“, koguteos, lk. 71.)

Okupeeritud oblastite töötajaid tõmbas nõukogude võim oma poole. Seltsimees Stalin kirjutas tollal, et „piirimaadel, kes olid kogenud kõiki okupatsiooni koledusi, tekkis tugev tung vene proletariaadi ja tema riikliku ehitustöö vormide poole . . .“ (Samas, lk. 71.)

Inglise-Prantsuse imperialistide tungivamaks sooviks oli nõukogude võimu taastamist Baltimaadel, Valge-Venemaal, Ukrainas ja Taga-Kaukaasias takistada. Siin viibis veel Saksa vägesid, keda Entente otsustas oma eesmärkideks ära kasutada.

Kui Inglise-Prantsuse imperialistid nõudsid Saksamaalt viibimata tema poolt läänes (Prantsusmaal, Belgias jne.) hõivatud territooriumide puhastamist, siis hoopis teine nõudmine esitati Saksamaale, kui tegu oli tema poolt okupeeritud maa-dega idas.

Compiegne'i vaherahu kohustas Saksamaad idaterritooriumilt lahkuma, „niipea kui liitlased tunnistavad, et selleks on aeg käes, arvesse võttes nende territooriumide siseolukorda“. („Uusima aja rahvusvaheline poliitika“, II jagu, lk. 195.)

Entente kavatses Baltimaid kasutada interventsiooni arendamiseks Nõukogude Venemaa vastu, kes kujutas endast tuletorni kogu revolutsiooniplahvatustest vapustatud Euroopa proletariaadile.

„Eesti ja Leedu, Ukraina ja Krimm, Turkestan ja Siber, Poola ja Kaukaasia ja lõppeks Venemaa ise ei ole võitluse eesmärgid, vaid kahe jõu — imperialismi, kes püüdis kinnitada orjuse iket, ja sotsialismi, kes võitles orjusest vabastamise eest — surmavõitluse areenid“, kirjutas tollal seltsimees Stalin oma artiklis „Kaks leeri“. (J. Stalin, „Ukrainast“, koguteos, lk. 74.)

Võitluses sotsialismi jõudude vastu osutusid Entente'i imperialistide truiks teenreiks okupeeritud maade kodanlikud natsionalistid.

Juba 1917. a. sõlmib Eesti kodanlus sidemeid Entente'i imperialistidega. 1918. a. algul moodustasid kodanlikud eesti tegelased Petrogradis oma esinduse, kelle ülesandeks oli sidemete loomine Entente'i maade diplomaatiliste esindajatega.

Veebruari keskpaiku sai Eesti esindus Petrogradis teate, et Inglise valitsus „tunnustab Maanõukogu eesti rahva täieõiguslikuks esindajaks“. 1918. a. mais tunnustas Inglismaa de facto „Eesti iseseisvust“ ja võttis isegi vastu sakslaste poolt laialisaadetud Eesti „Ajutise Valitsuse“ poolametliku diplomaatilise esindaja. Samuti talitasid Prantsusmaa ja Itaalia.

Eesti kodanluse ja Entente'i maade vahel loodi mitte ainult diplomaatilised, vaid ka sõjalised sidemed. Inglise okupatsiooniar mee koosseisu, kes maabus Nõukogude Venemaa põhjasadamas Murmanskis, kuulus ka Laidoneri moodustatud eesti leegion. Sama Laidoner saatis ka eesti ohvitseri Koltšaki ja Denikini teenistusse võitlusele nõukogude võimu vastu.

See eesti kodanluse energiline flirt Entente'i maade valitustega paljastati saksa okupatsioonivõimude poolt ja nad avaldasid isegi mõningat survet eesti kodanlikele tegelastele. 1918. a. augustis areteeriti Päts ja mõned teised kodanlike erakondade juhid.

Ometi, kui pind saksa okupatsioonivõimude jalge all Eestis lõi kõikuma, pöördusid nad abi saamiseks kodanlike natsionalistide poole, kes solvamist unustades võtsid alandlikult

vastu saksa kindrali armuliku loa tema poolt 1918. a. veebruaris laialiaetud „Ajutise Valitsuse“ tegevuse uuendamiseks. 11. novembril kuulutaski „Ajutine Valitsus“, et ta alustab uuesti oma tegevust.

Kodanlikud natsionalistid ruttasid Eestit kuulutama Venemaast lahkulöönuks, „iseseisvaks vabariigiks“. Seltsimees Stalin paljastas juba siis selle „iseseisvuse“ tõelise mõtte.

„Proletaarse Venemaa ja imperialistliku Entente'i vahel puhkenud elu ja surma peale käiva võitluse olukorras on piirimaadel võimalikud ainult kaks teed:

k a s koos Venemaaga ja siis — piirimaade töörahvahul-
kade vabanemine imperialistlikust rõhumisest;

v õ i koos Entente'iga ja siis — vältimatu imperialistlik ike.

Kolmandat teed ei ole. Nõndanimetatud sõltumatute Gruusia, Armeenia, Poola, Soome jne. nõndanimetatud iseseisvus on ainult petlik illusioon, mis varjab nende, lubatagu öelda, riikide täielikku sõltuvust ühest või teisest imperialistide rühmast.“ (J. Stalin, „Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus“, eestikeelne väljaanne, lk. 91—92.)

Kodanlikud natsionalistid tõukasid Eesti imperialistlikku ikkesse. Oma olemuselt kodanlikud, tahtsid nad Eestis säilitada kodanlikku korda.

Teist väljapääsu soovisid oma maale eesti töötajad. Nad olid kogu hingega Nõukogude Venemaa poolt, nad võitlesid imperialistlikust survest vabanemise, sotsialismi võidulepääsu eest.

Eesti töörahva vastuolu kodanlike natsionalistidega kasvas päevast päeva ja kujunes varsti avalikuks, äärmiselt teravaks võitluseks.

Ajutine kodanlik valitsus tugines mitte eesti rahvale, vaid saksa täakidele. Ta sõlmis kokkuleppe pärast Saksa novembrirevolutsiooni Tallinnas asutatud ja menševike käes oleva saksa madruste ja soldatite saadikute nõukoguga, mille kohaselt sakslased võtsid endi peale „korra järele valvamise Eestis“. See nõukogu nõustus jätma Narva salga okupatsiooni-vägesid, et takistada saksa okupatsiooni ajal kodumaalt lahkunud eesti töölistel Tallinna proletariaadile appi tulemast.

Sakslased varustasid tollal moodustatavaid eesti kodanluse vabatahtlikke üksusi ohtralt relvastusega, nad andsid neile isegi soomusautosid.

Vastutasuks nende teenete eest ei takistanud „Ajutine Valitsus“ Saksa vägedel Eestist Saksamaale välja vedamast rahva vara. Tegelikult andis kodanlus Eesti saksa okupantidele paljaksriisumiseks.

Töölisklass tõusis rahva vara kaitseks. Kogu maal levis võimas streigiliikumine. 8. kuni 12. novembrini 1918 streikis üksnes Tallinnas 6500 töolist.

8. novembril marssisid Tallinna töölised revolutsiooniliste laulude saatel raekoja juurde. Ka järgmisel päeval oli Tallinna proletariaat tänaval.

12. novembril korraldasid Tallinna töölised meelevalduse loosungi all „Maha kodanlik valitsus!“. Meelevaldajad nõudsid okupatsioonivõimude poolt rahvalt äravõetud varanduse tagasiandmist. Saksa väed ja eesti ohvitserid avasid tööliste peale vintpüssidest ja kuulipildujaist tule. Töölistel polnud relvi, kuid, tulvil viha, söötsid nad mõrvajate kallale. „Dvigateli“ töölised kiskusid saksa sõdureilt kuulipilduja ja purustasid selle samas vastu kive.

12. novembri meelevaldus näitas, et Eesti töölisklass on kodanliku riigi loomise vastu, et ta oli jäänud truuks Venemaa proletariaadi ühisele võitlusele nõukogude võimu eest, sotsialismi eest. 12. novembri meelevaldus näitas sedagi, et „Ajutine Valitsus“ ei või kaua kesta omaenda jõul, et tal tuli juba oma olemasolu teisel päeval end kaitsta oma rahva vastu välismaa tääkidega.

„12. november,“ kirjutas Viktor Kingissepp oma raamat. „Iseseisvuse ikke all“, „on ajalooliseks tõenduseks, et töölisklass juba kodanliku valitsuse hälli juures seisis lep-pimatu vaenlasena.“

Novembri keskpaiku saabub Viktor Kingissepp illegaalselt Tallinna. Ta kujuneb proletariaadi võitluse juhiks kodanluse vastu. Kingissepa juhtimisel asutasid töölised Tallinna Tööraha Saadikute Nõukogu, seadsid omavoliliselt sisse 8-tunnilise tööpäeva, viisid läbi rea poliitilisi vabadusi, nende hulgas ka trükivabaduse. Kommunistliku partei häälekandja „Kommunist“ hakkas ilmuma legaalselt.

13. novembril 1918 kinnitas Ülevenemaaline Nõukogude Kesktäidesaatev Komitee dekreedid Bresti lepingu annulleerimise kohta. Selles kõigi Venemaa rahvaste, kõigi okupeeritud oblastite ja maade elanikkonna poole pööratud dekreedis kuulutas komitee pidulikult, et Brestis 3. märtsil 1918 allakirjutatud rahu tingimused Saksamaaga on kaotanud jõu ning tähtsuse.

„Tervitades kõigi saksa imperialismi ikkest vabastatud maade elanikkonda,“ öeldi dekreedis, „kutsub Venemaa Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik nende maade töörahvahulki vennalikku liitu Venemaa tööliste ja talupoegade ja töötab neile täielikku, lõpuni ulatuvat toeust nende võitluses tööliste ja talupoegade sotsialistliku võimu sisseseadmise eest oma maal.“

Eesti tööliklass reageeris sellele läkitusele elava poolehoiuga. Revolutsioonilaine tõusis üha kõrgemale.

17. novembril leidis Tallinna Nikolai gümnaasiumi saalis aset suur rahvamiiting, mis võttis vastu kommunistide poolt esitatud resolutsiooni. Selles deklareerisid töölisel, et nad usaldavad ainult omaenda tööliste valitsust.

„Seepärast ütleme kodanlikule valitsusele: on küllalt tööraha petmisest. Töölisel tahavad ise juhtida oma saatust. Seepärast elagu Eesti tööraha nõukogu!“ loeme selles resolutsioonis.

19. novembri õhtul toimus Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu esimene koosolek. Tallinna Nõukogu kinnitas avalikult, hoolimata kodanluse ähvardustest, oma sõprust Nõukogude Venemaa rahvastega. Tallinna Nõukogu pöördus Venemaa proletariaadi poole järgmiste sütitavate sõnadega:

„Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu tervitab Venemaa proletariaati, kes on rohkem kui aasta rasketes oludes kogu maailma imperialistide vastu võideldes suutnud säilitada oma vabadust. Eesti proletariaat vaevleb rasketes tingimustes. Eesti kodanlus on meid reetnud välismaistele vallutajatele. Eesti töörahas sirutab vennaliku käe vene töörahvale võitluseks ühise vaenlase vastu, Nõukogude Eesti Vabariigi eest!“

See oli tõepoolest nii: Eesti kodanlus oli Eesti töötajad reetnud välismaistele anastajatele, oli kutsunud siia Inglise

väed. Eesti polnud veel toibunud saksa okupatsiooni koleradustest, kui talle juba sepitseti inglise okupatsiooni ahelaid.

Inglismaale ja Prantsusmaale saadetakse saatkondi. Eesti missiooni pea Prantsusmaal Karl Pusta pöördub Prantsusmaa peaministri Clemenceau' poole kirjaga, milles ta lipitsevalt avaldab lootust, et „nüüdsest peale on Baltimaade saatatus ausate ning õilsate kaitsjate kätes“. Karl Pusta annab Entente'ilt Eesti kodanlikule valitsusele abi „korrahoidmiseks“, s. o. maal revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks. (Ajaleht „Žizn Natsionalnostei“ nr. 1, 1. detsembrist 1918.)

„Kõik patenteeritud isamaalased ja iseseisvuslased olid valmis Eestit ükskõik kellele ära sahkerdama, et ta aga mitte töötavale rahvale ei saaks,“ paljastas rahva reetureid Viktor Kingissepp.

Inglise sõjalaevad tegid ettevalmistusi sõiduks Tallinna. Kodanlus hirmu'as töölisi Inglise okupatsiooniga. See vaid valas õli tulle. Mitte kunagi veel ei olnud revolutsiooniline liikumine Tallinnas võtnud nii suurt ulatust kui noil novembripäevil.

Bolševistliku partei Tallinna komitee kutsus töölisi üles 20. novembril, kodanliku Maapäeva avamise päeval, läbi viima üldist streiki. Ja 20. novembril streikiski 4000 töölisi. Seisid peaaegu kõik Tallinna ettevõtted: „Luther“, „Krull“, sadam, „Dvigatel“, Balti Puuvillavabrik...

Võimas revolutsiooniline liikumine vapustas kodanliku korra tugesid ka teistel okupeeritud territooriumidel. Seltsimees Stalin hindas seda proletaarse revolutsiooni ennustajana neis maades. Ta kirjutas:

„Juba on ilmnenu esimesi revolutsioonitunnuseid okupeeritud maadel. Streigid Eestis, meelevaldused Lätis, üldstreik Ukrainas, üldised revolutsioonilised käärimised Soomes, Poolas, Lätis, kõik need on esimesed pääsukesed. Ei tarvitse vist öelda, et revolutsioon ja nõukogude valitsus neil maadel on lähema tuleviku küsimus.“ („Žizn Natsionalnostei“ nr. 2, 17. novembrist 1918.)

22. novembril 1918 kõlasid Narva all esimesed kogupaugud. Saksa okupatsiooni eest Nõukogude Venemaale põgenenud töolistest ja talupoegadest loodud eesti polgud liikusid Eesti proletariaadile appi, et ühiste löökidega kihutada Ees-

tist välja temas veel leiduvad saksa väed, kukutada kodanlik valitsus — rahvusliku reetmise valitsus — ja päästa Eesti inglise okupatsiooni käest.

Lahing Narva pärast kestis 22. kuni 28. novembrini 1918. 28. novembri öhtul tungis Punaarmee Narva. Kogu elanikkond ilmus tänavale teda vastu võtma. Valitses üldine rõõm. Linn oli varsti punalippude ehtes. Teisel päeval maeti pidulikult 80 Narva eest langenud Viljandi polgu võitlejat. Selttimees Sihver sängitati jõe kaldale Pimeaeda.

Ühtlasi siirdus Punaarmee pealetungile Pihkvale, et alustada ka Lõuna-Eesti puhastamist vaenlasest. 25. novembril purustas Punaarmee, kelle koosseisus võitles ka Virumaa eesti polk, Pihkvas vene valgekaartlaste Põhjakorpuse, mis oli moodustatud juba keiserliku Saksamaa ajal võitluseks Nõukogude Venemaa vastu. Korpus taganes Lõuna-Eestisse, röövides teel kohalikku elanikkonda.

Tartu all ühinesid korpuse riismed Eesti valgete üksustega ja üritasid organiseerida punavägedele vastupanu. Kuid sellal tõusis üles Tartus tagavarapataljon, vallutas linna ja võttis valgete väeosad tulega vastu. Valge-eestlased taganesid linnast, jättes maha 70 vedurit, 80 vagunit, palju mürske ja relvastust. Punaarmee osad sisenesid linna alles ööpäev pärast seda.

29. novembril, Narva vallutamisele järgneval päeval, moodustati Eestimaa Revolutsioonilise Komitee käsul Eestimaa nõukogude valitsus — Eesti Tööraha Kommuuna. Veel samal päeval kuulutas Eesti Tööraha Kommuuna valitsus eri manifestiga sõltumatu Eesti Nõukogude Vabariigi loomisest.

„Seltsimehed töölised ja maatamehed, punased väed ja kõigi Eesti linnade, maakondade, külade ja mõisade töörahas! Olete ise oma vabaduse ja õnne sepad. Ainult teie võite asutada Eesti vabariigi nõukogusid, puhastada tööliste kodumaa vaenlastest ja kaitsta seda kallaletungi eest... Seltsimehed, ees seisab viimne võitlus. Võit on meie käes. Kõik relvade juurde! Kõik Punaarmeesse! Edasi võidu eest!“

See oli üleskutse kõigile Eesti tööliste ja talupoegadele ülestõusuks okupantide ja kodanliku valitsuse vastu.

Raadio andis Nõukogude Eesti valitsuse läkituse edasi kogu maailma töötavale rahvale:

„Eesti rahvas tõusis oma rõhujate vastu ja seadis Eestis sisse nõukogude võimu. Eesti Tööraha Kommuuna valitsus tegi korralduse kuulutada kehtivaks kõik nõukogude võimu dekreedid, mis olid välja antud enne maa okupeerimist saksa imperialistide poolt. Maa, vabrikud, tehased, raudteed, kõik Eestimaa rikkused kuuluvad nüüdsest peale töötavale rahvale. Proletariaat on jälle Eestimaa peremees.

Kuid noort Nõukogude Eestit ähvardab surmaoht. Ainult suur Vene vabariik toetab noort vabanenud Eestit, teda aidades ja kõiki Eesti töölisi ning maatamehi oma suure võitlusega tööraha vabastamiseks innustades.

Saksamaa, Austria, Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika, Jaapani, kogu maailma töölised ja sõdurid! Nõukogude Eesti Vabariigi proletaarlaste valitsus pöördub teie poole palvega kõigi vahenditega meie revolutsiooni toetada. Teie kodanlus kavatseb oma sõdureid petta, neid appi saata meie vastasele — Eesti kodanlusele — ja meilt uuesti võtta vabaduse.

Seltsimehed, mõjustage oma maade valitsusi, et nad ei saaks rahvahulki narritada. Eesti proletaarlaste valitsus on kindlasti veendunud, et mitte ükski tööline, mitte ükski teadlik sõdur ei lähe Eesti revolutsiooni kägistamisele.“ (Tsiteeritud ajalehe „Žizn Natsionalnostei“ järgi, 5. novembrist kuni 8. detsembrini 1918.)

Punaarmee tungis edasi lääne suunas, vabastades saksa okupantidest ja kodanlikest natsionalistidest Ukraina, Valge-Venemaa, Läti, Leedu; Nõukogude punalipp lehvis Väina ja Riia kohal, Minski ja Harkovi kohal.

29. novembril 1918 saatis Lenin ülemjuhatajale seltsimees Stalini poolt kirjutatud telegrammi, milles märkis vajadust igati toetada Ukrainas ja teistes maades loodud nõukogude valitsusi, kelle ülesandeks oli tugevdada nõukogusid kohtadel.

Selles telegrammis kirjutasid Lenin ja Stalin:

„Meie vägede edasiliikumisel läände ja Ukrainasse luuakse oblasteis ajutised nõukogude valitsused, kelle ülesandeks on tugevdada nõukogusid kohtadel. Sel asjaolul on see hea külg, et ta võtab Ukraina, Leedu, Läti ja Eesti šovinistidelt võimaluse vaadelda meie väeosade liikumist okupatsioonina ja loob soodsa õhkkonna meie vägede edasiminekuks. Ilma

selle asjaoluta satuksid meie väed okupeeritud aladel võimatusse olukorda ja elanikud ei võtaks neid vastu kui vabastajaid. Seetõttu palume anda vastavate sõjaväeosade juhtivale koosseisule juhendid selle kohta, et meie väed igati toetaksid Läti, Eesti, Ukraina ja Leedu ajutist nõukogude valitsust, kuid muidugi mõista, ainult nõukogude valitsust.“ (Tsiteeritud J. Jaroslavski loengute järgi ÜK(b)P ajaloo lühikursuse VIII peatüki juurde, lk. 64.)

*

Narvas täienesid Eesti väeosad arvukate vabatahtlikega. Neile anti kiirendatud korras sõjalist väljaõpet.

Narvast liikus Punaarmee pealetungile Rakverele. Rakvere võeti n.ö. käigu pealt. Linna elanikkond võttis vabastajad vastu suure vaimustusega. Punaarmeelastele toodi kingitusi. Noorsugu astus massiliselt vabatahtlikena Punaarmee ridadesse.

Suur lahing puhkes Kadrina jaama juures, mis asetseb poolel teel Rakverest Tapale. Jaama kaitsesid Eesti valged üksused (sakslased pärast Narvat võitlustest enam osa ei võtnud). Nad löödi sealt esimest korda välja kell kolm hommikul, kuid siis jõudis neile soomusrong appi ja meie omad olid sunnitud taganema. Varsti aga jõudsid kohale Balti Laevastiku kuulipildujate ja granaatidega relvastatud madrused ja õhtuks oli jaam uuesti Punaarmee käes.

Nüüd liikus kolonn Tapa suunas. Oli tulnud maha sügav lumi ja hobustel oli tegu suurtükkide edasitoimetamisega. Pealegi oli sageli väikesi kokkupõrkeid valgete üksustega.

Eesti võitlejate ridades sammus ka tuntud viiulikunstnik Ed. Sõrmus, laia kaabu alt lehvimas hallid juuksesalgad, käes viiul, millel ta võitlejaile suure entusiasmiga kandis ette kodumaa laule ja reipaid marsse. Viiulihelid saatsid punasõdureid lahingusse.

Meie vägede avangardis liikus 2. Viljandimaa polgu koondpataljon seltsimees Kangeri juhtimisel. Pataljoni toetas neljast suurtükist koosnev patarei. Varsti puhkesidki lahingud Tapa aguleis.

Neil päevil kirjutas seltsimees Stalin:

„Läänealade vabastamise protsess areneb. Revolutsioonilaine jätkab kasvamist, murdes oma teel kõik tõkked. Vana

maailma agendid ja Eesti, Läti ning Leedu pimedusejüng-
rid põgenevad kabuhirmus.

Eesti laskurid piiravad juba tähtsat Tapa sõlmpunkti. Meie laevastik, vastavalt Rahvakomissaride Nõukogu käsu-
le, kaitseb Nõukogude Eestit kõikvõimalike üllatuste eest
mere poolt. Sotsialismi punalipp lehvib Eestimaal kohal. Töö-
rahvahulgad juubeldavad. Tallinna vabastamine pole enam
mägede taga. Kui Inglise väed saabuvad Eestisse okupatsiooni
teostama, kohtavad nad kahtlemata kogu eesti rahva üldist
vastupanu.“ („Žizn Natsionalnosta“, 22. det. 1918.)

Detsembri lõpuks oli nõukogude võim suures osas Eesti
territooriumist taastatud. Eesti punaarmee, vallutanud Tapa,
lähenes Kehrale. Tallinnas oli juba kuulda pealetungijate
suurtükimürinat.

Dekreediga 15. detsembrist 1918 tunnustas Venemaa Nõu-
kogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi valitsus Nõuko-
gude Eesti valitsust.

Toome alamal selle ajaloolise dekreei, mis kannab Lenini
allkirja.

DEKREET EESTI NÕUKOGUDE VABARIIGI SÕLTUMATUSE TUNNUSTAMISE KOHTA

Vastuseks Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele tea-
tab Rahvakomissaride Nõukogu:

1. Vene nõukogude valitsus tunnustab Eesti Nõukogude
Vabariigi sõltumatust, kõrgemaks võimuks Eestis tunnustab
Vene nõukogude valitsus Eesti nõukogude võimu, enne nõu-
kogude kongressi aga Eesti Rahvakomissaride Nõukogu
võimu...

2. Vene nõukogude valitsus kohustab kõiki Eestimaaga
suhtlevaid Vene Nõukogude Vabariigi sõja- ja tsiviilvõime
osutama Eesti nõukogude valitsusele ja tema vägedele iga-
külgset kaasabi võitluses Eesti vabastamise eest kodanluse
ikkest.

3. Rahanduse Rahvakomissariaadile tehakse ülesandeks
määrata kümme miljonit rubla laenu Eesti Nõukogude Va-
bariigi rahvapangale.

4. Toiduainete Rahvakomissariaadile ja Rahvamajanduse Kõrgemale Nõukogule tehakse ülesandeks jõuda kokkuleppele Eesti Nõukogude Vabariigi vastavate organitega kaubavahetuse korraldamiseks mõlema vabariigi vahel.

Rahvakomissaride Nõukogu esimees

V. Uljanov (Lenin)

(Ajalehe „Žizn Natsionalnostei“ nr. 6 järgi 15. dets. 1918.)

Seoses selle dekreediga kirjutas seltsimees Stalin artiklis „Valgus idast“:

„Eesti töölised tõstsid esimestena ülestõusu lipu. Eesti Tööraha Kommuuna sammub, Eesti kodanliku vabariikliku „valitsuse“ organisatsioone purustades, võidurikkalt edasi, tõmmates võitlusele Eesti linnade ja külade töörahvahulki. Vastuseks Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele tunnustas Vene nõukogude valitsus pidulikult Eesti sotsialistliku vabariigi sõltumatust. Kas on vaja tõendada, et see akt on Vene nõukogude valitsuse kohuseks ja kohustuseks? Nõukogude Venemaa pole lääne-alasid kunagi vaadelnud oma valdustena; ta on alati olnud seisukohal, et need alad moodustavad neil elavate rahvaste töötavate masside lahutamatu valduse, et neil töötavail massidel on täielik õigus ise määrata oma poliitilist saatust. Sellest hoolimata osutab Nõukogude Vene igakülgset toetust meie eesti seltsimeestele nende võitluses Eestimaa tööraha vabastamiseks sise- ja välisimperialistide ikkest.“ (15. detsembri 1918. a. „Pravdast“.)

Need dokumendid näitavad kujukalt Lenini ja Stalini silmapaistvat osa Nõukogude Eesti riikluse loomisel.

*

Nõukogude valitsus arendas Eesti vabastatud maakondades suurt organisaatorlikku tööd. Kohtadel taastati nõukogud. Kõik suuremad tööstus- ja kaubandusettevõtted natsionaliseeriti. Maa sai uuesti kogu rahva omandiks. Paljud käitised alustasid uuesti tööd. Tööliste töötasu tõsteti, töötingimusi parandati. Valitsus võttis kõik toiduained arvele ja hakkas elanikkonda varustama kaardisüsteemi alusel. Kodanlaste

poolt mahajäetud majadesse ja korteritesse asusid elama töötajad.

Et töötava talurahva olukorda kergendada, pani nõukogude võim kõik rendi- ja võlamaksmised seisma.

Vestlusel Eesti delegatsiooniga sõnas seltsimees Stalin, kes tollal oli rahvasasjade rahvakomissariks, Eesti Tööraha Kommuuna valitsuse tegevuse kohta:

„Praegu areneb Eesti Punaarmee edasitung väga edukalt. Punaarmee liikumisteel liituvad temaga sajad vabatahtlikud, suurendades tema koosseisu iga tunniga. Kord armees on eeskujulik, ulaklikku elementi pole märgata. Valitsevad range distsipliin ning täielik kord. Kõigis valgekaartlastest puhastatud rajoonides taastatakse nõukogude võim. Kõik asutused, vabrikud ja tehased on jälle tööle rakendatud.

Rahvapangad funktsioneerivad, on märgata väga elavat hoiuste sissemaksmist elanikkonna poolt.

Moodustatakse kehvikute komiteid...

Iseloomulik on üks rõõmustav nähtus: eranditult kõigis riiklikes ja ühiskondlikes asutustes on kehtivaks tunnistatud eesti keel, seda pole varem kunagi olnud.

On näha, et nõukogude võim, pannes asjaajamises kehtima emakeele, on saanud eesti rahvahulkadele lähedaseks ja kalliks.“ („Dokumente kodusõja ajaloo“, köide I, lk. 454.)

Ajalehes „Žizn Natsionalnostei“, mis ilmus Moskvast, oli toodud huvitav artikkel: „Eesti Kommuuna Rahvakomissaride Nõukogu tegevus“.

„Eesti Tööraha Kommuuna Rahvakomissaride Nõukogu jätkab oma organiseerimistööd. Nii kuulutas Eesti Tööraha Kommuuna kõige suurema tehase, Kreenholmi Manufaktuuri, kõigi tema varadega — mõisade ja metsadega — natsionaliseerituks.

On asutud ka kultuurilis-hariduslikule tööle. Eesti Tööraha Kommuuna rahvaharidusosakond kuulutas, et õpetus koolides toimub emakeeles. Toitlusosakond seab sisse kaardisüsteemi toiduainete jaotamiseks.

Revolutsiooni tugevdamiseks andis Eesti Tööraha Kommuuna määruse mobilisatsiooni teostamiseks. Vägedesse võetakse vastu kommuniste, samuti neid, kes tunnevad kaasa ega kasuta palgalist tööjõudu. Teised arvatakse tööväkke.“

Kogu Eesti Töörahma Kommuuna tegevust juhtis ennast-salgavalt kommunistlik partei. Eesti kommunistid olid Eesti Töörahma Kommuuna relvastatud jõudude organiseerijaiks, nad sammusid pealetungivate vägede esiridades, tegid väe-osades suurt poliitilist tööd. Eesti kommunistid juhtisid nõukogude elu taastamist vabastatud piirkondades.

Sel kõige teravamal perioodil Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloos, kus proletariaat võitles kodanluse vastu, relv käes, kogunes kogu maa töölisklass kommunistliku partei lipu alla.

Oma tegevuses Eesti Töörahma Kommuuna perioodil tegid Eesti kommunistid rea olulisi vigu. Kõige suurem neist tehti talurahva-küsimuses.

Pärast nõukogude võimu väljakuulutamist Narvas piirdus Eesti Töörahma Kommuuna valitsus sellega, et kuulutas nõukogude võimu poolt 1917. a. oktoobrist kuni 1918. a. veebruarini väljaantud maakorraldusse puutuvad seadused taas-kehtivaks. Kuid ajavahemikus 1917. a. oktoobrist kuni 1918. a. veebruarini valitses Eestis teine olukord kui 1918. aasta lõpus ja oli vaja rakendada uusi abinõusid.

Mõisnike maapidamise likvideerimisel 1917. a. lõpul deklareeris nõukogude võim, et enamik mõisnike maid ja inventari antakse maatameestele ja vähese maaga talupoegadele, teine osa mõisnike mõisu aga muudetakse riigimajandeks. See oli õige, sest suurmajandeid, mis olid rikkalikult varustatud põllumajandusliku tehnilise materjaliga, täielikult hävitada polnud võimalik. Selliste riigimajandite organiseerimine, mis oleksid kujunenud sotsialismi koldeiks Eesti maaoludes, toimus muidugi töörahva huvides, sotsialismi huvides.

Kuid juba nõukogude võimu esimesel perioodil Eestis tehti praktikas suuri vigu: kehvikuile ja vähese maaga talupoegadele jagati maad tagasihoidlikult, aeglaselt, mis ei võinud jätta välja kutsumata õigustatud meelepaha maatameeste ja vähese maaga talupoegade keskel.

1918. a. lõpul, Eesti Töörahma Kommuuna perioodil, süvendasid eesti kommunistid oma viga. Nad ei arvestanud, et saksa parunid olid saksa okupatsiooni ajal uuesti oma mõisadesse tagasi pöördunud, kodanlik valitsus aga oli maal oma

positsioonide kõvendamiseks välja kuulutanud kogu parunite maa peatse jagamise, raha eest muidugi. Maareform, mille kodanlik valitsus kavatses läbi viia, oleks rikastanud kulakuid, aga ka keskmikud lootsid tollal mõisnike maadest osa saada.

Sellises olukorras ei võinud riigimajandite asutamine mõisnike maa (kuigi vaid osa) arvel tuua muud kui kahju. Kuid Eesti Tööraha Kommuuna ei teinud midagi ära parunite maa viibimata jagamiseks maatameestele ja vähese maaga talupoegadele. Oli isegi juhtumeid, kus põllumajanduslikud kommuunid rajati ülevaltpoolt vägivaldselt, nagu Võrus. Seega olid eesti kommunistid unustanud Lenini kõnes III Ülevenemaalisel Nõukogude kongressil 1918. a. jaanuaris toodud juhendid, „et sotsialismi ei tule talupoegadele peale sundida vägivaldselt ja et tuleb loota vaid eeskujude jõule ja elupraktika omandamisele talupoegade massi poolt“. (Lenin, kd. XXII, lk. 207.)

Lenini õpetust talurahva-küsimuses ignoreerides tegid eesti kommunistid sel perioodil vähemalt kolm viga, mis hiljem võeti kõige rangema kriitika alla Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee manifestis 1932. a. märtsis.

1. Eesti Tööraha Kommuuna ei jaganud põllutööliste ja kehvikutele mõisnike ja kulakute maid.

2. Ta ei öelnud selgesti ega kindlalt, et kehvikute ja keskmike maad jäävad puutumatuks. Ometi oli selle avaldamine äärmiselt tarvilik, sest töötava talurahva hulgas oli neid, kes vaenuliku agitatsiooni mõjul olid ära hirmutatud igasugu kuuldest ja kartsid, et neilt osa maid ära võetakse.

3. Eesti kommunistid ei andnud otsustavat vastulööki nendele, kes seadsid siis sisse kommuunisid, sundisid talupoegi liituma kollektiivmajandeks, s. o. neile, kes kaldusid leninismist kõrvale.

Need vead takistasid Eesti tööliklassi tugevdamast liitu töötava talurahvaga, mis kahtlemata nõrgestas tema jõudu kodusõjas kodanlusega.

Eesti parteiorganisatsiooni poolt tehtud vead Eesti Tööraha Kommuuna perioodil parandati hiljem. 1940. aastal, kui Eestis taastati nõukogude võim, viis kommunistlik partei läbi maareformi, mille järgi 50 000 maatameest ja

vähese maaga talupoega said maad, lisaks veel palju põllumajanduslikku inventari.

1944. a. septembris, kui suur osa Eestit oli veel saksa okupantide võimu all, võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu seaduse Eesti talupoegadele maa tagastamise kohta, mis sakslased neilt olid võtnud. Nõukogude maareform viidi Eestis läbi bolševistliku sihikindlusega, mille tagajärjel Eesti Kommunistlikul Parteil on praegu eesti töötava talupoegkonna kõige laiemate kihtide piiritu usaldus; töötavad talupojad näevad kommunistlikus parteis oma huvide parimat kaitsjat.

Eesti töötav talurahvas sammub kommunistliku partei poolt talle kätte näidatud teed mööda, järgib tema nõuandeid ja juhendeid.

*

Tallinnas, kus kodanlik valitsus võimutses, muutus olukord iga päevaga üha pinevamaks. Kodanlus jälgis surmahirmus Eesti punaarmee lähenemist Tallinnale. Tallinnas endas suutis kodanlus veel pareerida lööke, mis talle revolutsioonilised töölised löid.

Maanõukogu palub inglasi kiirustada. Kodanlus asetab kogu oma pääsemise lootused Inglise eskaadrile. „Ajutise Valitsuse“ diplomaadid kulutavad kõigi Euroopa riikide lävesid Punaarmee vastu abi nurudes, kusjuures nad nõustuvad kõigega.

Inglismaale saadetakse kurikuulus Poska. Inglismaa lubab abi sel tingimusel, kui Eesti annab tema käsutusse kümneks aastaks kõik oma metsad ja sadamad ja müüb ainult Inglismaale sama aja jooksul kõik Eestist saadava linaseemne. (Vt. „Žizn Natsionalnostei“ nr. 6, 29. detsembrist 1918.) „Timesi“ teatel on Inglise valitsus põhimõtteliselt otsustanud anda Eestile laenu nelja miljoni naelsterlingi ulatuses.

Eriti suurt aktiivsust välismaal osutas kodukootud diplomaat Eesti sotsiaaldemokraatide liider Martna. Tema pani mängu kõik oma parteilised sidemed II Internatsionaali tegelastega (neist olid paljud ministrid ja kandsid oma südames metsikut viha Nõukogude Venemaa vastu), et hankida välisriikidelt abi.

12. detsembril 1918, kui punakaart lähenes Rakverele ja jõudis Tartumaa piirile, heitsid Inglise laevad Tallinna lahes ankrud. On väga iseloomulik, et koos Tallinna saabunud Inglise laevadega naasis ka eesti sotsiaaldemokraatide liider Martna. Eesti sotsiaaldemokraadid nõustusid hakkama inglise imperialistide käsilasteks, võttes endale revolutsioonilise liikumise timukate alatu osa.

Kodanlus hingas kergendatult. Seekord oli ta päästetud. Tema juubeldamistel polnud piiri.

Kodanlike tegelaste mõtteid väljendas hiljem küllalt avameelselt kindral Laidoner. Ta kirjutas:

„Kui 1918. a. detsembris poleks Tallinna saabunud Inglise laevastikku, oleks meie rahva saatus kujunenud hoopis teiseks, kui ta on praegu: oleksime sattunud bolševismi keerisesse, ja ma olen kindel, et ka teiste Baltimaade saatus olnuks teisem kui praegu.“

Tallinna proletariaat ei painutanud pead inglaste ees. 17. detsembril lahkusid töölisel bolševike partei Tallinna komitee üleskutsel tehaseist ja korraldasid meeleväljenduse. Meeleväljendus toimus loosungite all: „Inglased välja!“, „Maha intervendid!“. Valgekaartlased avasid meeleväljendajatele tule, tapsid kaks töelist ja haavasid nelja.

„Tallinna tööliste taga, kes 17. detsembril streikisid,“ kirjutas Viktor Kingissepp, „seisis eesti töörahva rõhuv enamus.“

Kaks päeva varem oli „Estonia“ kontsertsaalis toimunud Tallinna töörahva miiting, millest Kingissepp kirjutas, et see oli unustamatu, et see jääb eesti tööliste igavesti meelde.

„Koos oli kuni 3000 proletaarlast. Ruumipuudusel pidi muist rahvast ukse taha jääma. Selle koosoleku meeleväljendus on ülinäitlikud kõikideks aegadeks, et Pätsi-Rei valitsus eesti töörahva hulkades mitte rohkem poolehoidmist ei leidnud kui Seckendorfi valitsuski. Mitte asutav kogu ja muu demokraatlik krempel, vaid töörahva revolutsioon — see oli proletariaadi üldine hüüd. Kellegi kodaniku resolutsioon, mis iseseisvust ja asutavat kogu nõudis, sai 4—5 häält. Sotside oma — mõned üksikud hääl. Kommunistide resolutsiooni poolt aga tõusid tuhanded käed,“ kirjutas Kingissepp oma raamatus „Iseseisvuse ikke all“.

See ajalooline resolutsioon kõlab järgmiselt:

„Eesti koalitsiooniline valitsus on täielik kodanlik valitsus. Tööstust korralagedusse ja Eestimaa üleüldist majanduslikku seisukorda laostumisele viies tahab see klapitud ajutine valitsus töölisklassi surmata. Eesti töörahva nõukogude vabariigi revolutsiooniliste vägede vastu kodusõda pidades, kutsub see valitsus endale Soome ja liitriikide valgekaardi appi, et oma verist diktatuuri maksma panna... Tallinna töölised nõuavad niisuguse valitsuse tagandamist. Töölise saadikute nõukogu kui ainuke õige töörahva esindus peab viibimata võimu oma kätte võtma... Meie nõuame võõraste vägede maalt lahkumist. Surm eesti valgekaardile! Elagu Eesti töörahva nõukogude vabariik!“

Tuues selle resolutsiooni oma raamatus „Iseseisvuse ikke all“, tähendas Kingissepp, et see resolutsioon väljendas kogu töölisklassi seisukohta, mida ka kinnitasid 15. detsembril lõppenud valimised Tallinna Töölise Saadikute Nõukogusse. Valimiste tulemuste põhjal 25 Tallinna käitis tegi Kingissepp kindlaks, et 49 saadikust valiti 33 bolševikku, 11 kommunistide poolehoidjat ja ainult üks sotsialist-revolutsionäär ning neli sotsi.

Eesti töölisklass läks ka sel karmil ajal koos bolševikega, sellest hoolimata, et neid pilluti üle kõige mustema poriga, nende kohta levitati kõige alatumat laimu ja neid jälitati. Eesti töölisklass oli üksmeelselt kodanliku valitsuse vastu ja Eesti nõukogude vabariigi poolt.

Töörahvas Tallinnas ja mujal andis pealetungivale punakaardile ennastsalgavalt kõikvõimalikku abi. Tallinnas, nagu kirjutas kodanlik tegelane Laaman, „toimus sadamas kahuripaadil agitatsioon selle heaks, et tuleb heisata punane lipp ja hakata linna tulistama“. Sõjalisel ettevõtteis loobusid töölised soomusronge remontimast või kõrvaldasid nendelt osad. Port-Kunda vabrikus avas töölise salk valgete soomusrongi meeskonnale püssitule.

Kodanlus, kelle meeolelu Inglise laevade saabumise tõttu oli tõusnud, avaldab töölisklassile kasvavat survet. Koosolekud ja meelevaldused keelatakse. Vägedele antakse käsk meelevaldajate pihta otsekohe tuli avada. Seatakse sisse sõjaväljakohtud.

17. detsembri õhtul piirati hoone, kus pidi toimuma uuesti valitud Tallinna Töölise Saadikute Nõukogu koosolek, kodanliku valitsuse väeüksuste poolt sisse. Kodanlus sulges bolševistliku lehe „Kommunist“, Tallinna Töölise Saadikute Nõukogul keelati tegutsemine.

Mida lähemale punakaart Tallinnale jõudis, seda tugevama mini raevutses kodanlus. Ühtlasi tegi ta hiigla-jõupingutusi, et luua vähegi tõsisemat sõjaväelist jõudu. Sügisel moodustatud kaitseliidu üksused varustati ohtralt relvadega Soomest ja Inglismaalt. Kuid need üksused olid väikesearvulised ja nõrga võitlusvõimega. Kõige tõsisemat sõjalist jõudu kujutasid endist soomusrongid, kus suur osa meeskonnast olid endised ohvitserid.

Kodanluse katset luua suurearvuline armee mobilisatsiooni korras ei krooninud algul edu. Keegi ei tahtnud minna sellesse armeesse. Peaminister Päts tähendas kibedusega, et sundmobilisatsioon oli andnud „vähemalt paberil ainult 12 000 inimest“. Tegelikult oli see arv aga veelgi väiksem.

Siis kuulutas kodanlus, et mobilisatsioonist kõrvalehoidjaid karistatakse 15-aastase sunnitööga. See suurendas veidi väekohuslaste juurdevoolu kogunemispunktidesse. Kuid saanud varustuse, deserteerisid mobiliseeritud massiliselt rindelt.

Balti parunid organiseerisid nn. Balti pataljoni, mis koosnes mõisnikest, mõisavalitsejaist ja metsnikest, ka ohverdasid nad sõjaväele miljon marka. 6. detsembril läks Inglise konsuli vahendusel Eesti ülemjuhatus alla ka Punaarmee poolt Pihkvas purustatud vene valgekaardi Põhjakorpus.

Nendest jõududest ilmselt ei piisanud eesti kodanluse võimu päästmiseks. Oma klassivõimu säilitamiseks pöördus eesti kodanlus koos eesti sotsidega alandliku palvega inglaste poole, et nad okupeeriksid Eesti.

Kinnisel istungil 27. detsembril 1918 otsustas Maanõukogu saata inglise admiral Sinclairi juurde delegatsiooni palvega okupeerida Eesti. See esitis anti Inglise valitsusele üle järgmisel päeval.

Kuid Lloyd George'i valitsus ei sõandanud Maanõukogu esitist vastu võtta. Lloyd George pidas avalikku sõjalist interventsiooni hukatuslikuks.

„Kui praegu teha ettepanek selleks otstarbeks Venemaale Inglise vägede saatmiseks,“ sõnas Lloyd George, „siis puhkeks sõjaväes mäss. Sama kehtib ka Ameerika väeosade kohta Siberis ja Kanada ning Prantsuse omade kohta. Mõte bolševismi sõjalise jõuga maha suruda on puhas totrus.“ (Tsiteeritud „Diplomaatia ajalugu“, kd. III, lk. 56—57.)

„Seega jäi“, nagu Kingissepp tabavalt tähendab, „kodanlik Eesti vastu tema enda loojate tahet „iseseisvaks ning sõltumatuks.“

Ehkki Lloyd George kartis Nõukogude Venemaale okupatsioonivägesid saata, ei loobunud ta siiski mõttest abistada eesti kodanlust võitluses Punaarmee vastu, eesti töörahva vastu. Lloyd George'i ettepanekul võtsid Entente'i juhid vastu otsuse: organiseerida „mõnede sõltumatute riikide kaitset sissetungi vastu“. Jutt oli Poolast, Leedust, Eestist, Lätist ja Soomest. („Diplomaatia ajalugu“, kd. III, lk. 58.)

Tallinna reidil seisev Inglise laevastik varustas Eesti maa- väge ohtralt relvastuse ning sõjamoona. Inglise sõjalaevad patrulleerisid Eesti rannavetes, et takistada Punalaevastikul pealetungivat Punaarmeed abistamast.

Eesti kodanlikele võimudele ruttas appi ka Soome. Mannerheimi valitsus võimaldas Eesti Ajutisele Valitsusele 10 000 000 marga suuruse laenu, pealeselle suurel hulgal sõjavarustust. Mannerheim saatis Eestisse vabatahtlikke lihunike-üksusi, 7000—8000 inimest. Juba 1919. a. jaanuari esimesil päevil, otsustavate lahingute eelpäevil, saabus Tallinna kaks tuhat soomlast.

Hiljem hindas Eesti valitsuse rahaminister oma kõnes Maanõukogu istungil seda valgusoomlaste abi kodanlikule Eestile järgmiselt:

„Peab otsekoheselt tunnistama, et kui me poleks saanud Soomelt rahalist ja sõjalist abi, siis me vaevalt istuksime täna siin koos.“

Nõukogude Eesti, eesti rahva vastu oli kujunenud ühtne rinne — Inglismaa ja Soome imperialistidest kuni trotskis- tideni.

Seltsimees Stalin tähendas oma artiklis, mis ilmus 22. detsembril 1918 ajalehes „Žizn Natsionalnostei“: „Meie laevastik kaitseb, vastavalt Rahvakomissaride Nõukogu käskkir-

jale, Nõukogude Eestit kõikvõimalike üllatuste eest mere poolt.“

Trotski ja tema käsilane Raskolnikov kavatsesid diskrediteerida seda vennalikkku abi, mida vene rahvas osutas eesti töörahvale võitluses kodanluse vastu. Reetnud juba kord eesti rahva Brestis, andis Trotski 1918. a. detsembris eesti töörahvale uuesti raske hoobi.

„1918. a. detsembris saatsid Trotski ja Raskolnikov Tallinna piirkonda kaks miiniristlejat, „Spartaki“ ja „Avtroili“. Sõidu eesmärk jäi madrustele teadmatuks. Need oletasid, et lähevad vaid avastama Inglise laevu, kes luusisid Läänemeres. Tegelikult aga toimetasid Trotski ja Raskolnikov miiniristlejate Tallinna lahte saatmisega madrused ja Nõukogude laevad alatult Tallinna sadamas baseeruva Inglise laevastiku kätte.

26. detsembril 1918 pörkas miiniristleja „Spartak“ Tallinna reidile minnes kokku Inglise laevadega. Inglesed avasid tule. Algas ebavõrdne võitlus. Vastase jõud ületasid mitmekordselt „Spartaki“ oma. Miiniristleja hakkas tulistades tagasi tõmbuma. Aegna lähedal sattus „Spartak“ madalikule. Avarii tagajärjel laba ja völli kooldus. Miiniristleja tüür sai vigastada ja laev hakkas lekkima.

Inglise laevad lähenesid. Vangilangemise ohus tahtsid madrused miiniristlejat õhku lasta, et Nõukogude laeva mitte vaenlasele anda. Kuid laeval viibiv Raskolnikov lükkas selle ettepaneku tagasi. Materiaalse osa hävitamine ei käinud nähtavasti rahva vaenlaste plaaniga kokku.

Inglise laevad kahe abiristleja ja kolme miiniristleja näol piirasid ahtripoolega vette vajunud „Spartaki“ sisse. Kogu „Spartaki“ meeskond vangistati ja viidi üle Inglise laevadele, laev aga pukseeriti Tallinna.

27. detsembril 1918 märkas miiniristleja „Avtroil“ Naisaare piirkonnas lähenevate laevade suitsu. Algul arvati miiniristlejal, et need on „Spartak“ ja ristleja „Oleg“. Laevad tulid üha lähemale. Viimaks selgus, et need on Ingelse laevad.

Algas suurtükiduell. Mürske aina sadas „Avtroili“ ümber vette ja lähitulistamine oli möödapääsematu. Kuid madruste revolutsiooniline vaim ei vaibunud. Nad olid valmis laeva

juhtima miiniväljale, et miiniristleja õhku lasta, kuid selgus, et miinid olid välja traalitud.

Siis pöördus „Avtroil“ Naissaare juurde tagasi. Vasakult saare tagant läkitasid mürske Inglise ristleja ja miinilaev, paremalt avasid tule veel kaks Inglise ristlejat ja kolm miinilaeva. Üks mürsk purustas „Avtroili“ vandi.

Niipea kui „Avtroil“ sattus risttule alla, heiskasid laeval viibivad reeturid valge lipu. Vastase tuli lakkas silmapilkselt ja laev piirati Inglise ristlejate ja miinilaevade poolt sisse. Meeskond areteeriti ja paigutati Inglise miiniristlejale.

„Spartaki“ ja „Avtroili“ madrused viidi Naissaarele. Ei mõnitamised ega piinamised ei murdnud punamadruste revolutsioonilist vaimu.

30. detsembril 1918 toimetas lund täis tuisanud praam vene madrused Naissaarele. Nad paigutati muldonni. Algas metsik arveteõiendamine ilma igasuguse kohtuta. Madrused toodi grupiviisi välja ja rivistati valmiskaevatud haudade äärde üles, kus nende elu lõpetati püssikuulide ja soome pussidega. Madrused surid tõeliste kangelastena.“ („Sovetskaja Estonija“ nr. 35, 12. detsembrist 1940.)

*

Punakaart liikus edasi aeglaselt. See võimaldas kodanlikul valitsusel aega võita, luua rahvusvahelise kontrrevolutsiooni aktiivsel kaasabil omad relvastatud jõud.

Eesti Tööraha Kommuuna valitsus ja punane väejuhatuse ei tegutsenud küllalt otsustavalt. Tagala organisatsioon oli nõrk. Mobiliseerimiskäsk anti liiga hilja. Mobilisatsioon viidi läbi ainult Eesti lõunaosas, ja sedagi alles Eesti punaväeosade üldise taganemise perioodil.

6.—7. jaanuaril 1919. kui punakaart viibis ainult 25 km kaugusel Tallinnast, läksid valge-eestlased üle pealetungile. Sellest võtsid osa ka Soomest saabunud lihunikud, vene valgekaardi osad, samuti taani pataljon. Merelt toetas neid Inglise laevastik. Ta aitas maandada dessante punaste tagalasse.

Koos rahvusvahelise kontrrevolutsiooni ühinenud jõududega moodustasid nad Eesti punaväe osade ees ülekaalu.

9. jaanuaril murdsid valged Punaarmee rindest läbi. Inglise väed maandasid Narva all eesti ja soome valgekaartlaste dessandi, kes ähvardas punastel taganemisteed läbi lõigata.

Punaarmee osad hakkasid kiiresti tagasi tõmbuma. 12. jaanuaril vallutasid valged Rakvere, 14-ndal Tartu, seejärel Narva, 31. jaanuaril Petseri ja 1. veebruaril 1919 Valga ja Võru.

Eesti Tööraha Kommuuna kaotas.

Proletaarset revolutsiooni Eestis aitasid lämmatada välismaised imperialistid, kuna, nagu kirjutas seltsimees Stalin, „nõukogulike riikide, kas või ka mõõtmeilt kõige väiksemate, rajamine kujutab surmavat hädadohtu imperialismile“.

Algas verine terror. Tapal hukati kakssada proletaarlast. Tartu — kolmsada. Võrumaal — mitte vähem kui viissada, Narvas — nelisada. Tööliste veri voolas jõena.

„Valge terrori veriste voolude alla kadus igasugune demokraatliku korra varigi,“ kirjutas Kingissepp.

Millised olid Eesti Tööraha Kommuuna kaotuse põhjused?

1918. aasta lõpul, kui eesti proletariaat omal maal jälle välja kuulutas nõukogude võimu, oli Nõukogude Vene rahvusvaheline seisund äärmiselt raske. Igast küljest ähvardasid teda vaenlased.

Entente'i imperialistid püüdsid Eestit muuta platsdarmiks interventsiooni edasiseks arendamiseks Nõukogude Venemaa vastu. Sellega ongi seletatav see suur toetus, mida osutasid Inglise, Prantsuse, Soome ja teiste maade imperialistid eesti kodanlusele. Punaarmee Eestis ja eesti proletariaat omasid tegelikult vastasena rahvusvahelise kontrrevolutsiooni ühendatud jõud.

Nõukogude Venemaa, igast küljest ahistatud vaenlastest, ei omanud küllaldast jõudu, et anda eesti proletariaadile vajalikku abi. Peamine vaenlane oli sel hetkel idas, seal läks Koltšak, koondades määratu suuri jõude, üle pealetungile ning Punaarmee peajõud paisati Koltšaki vastu.

Selle tagajärjel tekkis Eestis Entente'i imperialistide aktiivse abiga ülekaal nõukogude võimu vaenlaste poolel. See otsustaski Eesti Tööraha Kommuuna saatuse, nõukogude võimu saatuse Eestis. Samuti osutasid proletariaadi jõud nõrgendatuks vigade tagajärjel talurahvaküsimuses.

Vaatamata lüüasaamisele aastail 1918—1919 aitasid eesti töötajad oma ennastsalgava võitlusega rahvusvahelise kodanluse ühendatud jõudude vastu Venemaa proletariaadil kaitsta nõukogude võimu.

Eesti NSV on Eesti Tööraha Kommuuna algatuse otsene jätkaja.

Saaremaa ülestõus 1919. aastal

JAAK SEPP JA A. GRONSKI

Ülestõus 1919. a. veebruaris Saaremaal on silmapaistvamaid sündmusi eesti rahva võitluses kodanliku diktatuuri vastu. Tõsiasi, et ta puhkes kohe esimesil kodanliku valitsuse kuudel, on veenvaks tõenduseks, et kodanlus tuli Eestis võimu juurde vastu rahva tahtmist ja et tema võim kandis algusest peale rahvavastast iseloomu.

Saaremaa talupojad sõandasid Pätsi valitsuse vastu välja astuda äärmiselt raskest olukorras. Eesti tööliklass oli just alles saanud julma kaotuse osaliseks: tema revolutsioonilised organisatsioonid olid purustatud, kommunistlik partei pööranda alla aetud, kõikjal märatses valge terror. 1918. a. novembris Tallinna vabastamisele asunud Eesti Punakaart oli inglaste, soomlaste ja eesti valgekaartlaste ühendatud jõudude pealesurumisel sunnitud tõmbuma Narva ja Peipsi järve taha. 1918. a. lõpus Narvas väljakuulutatud ja detsembris nõukogude võimu Tartus, Võrus, Rakveres ja teistes Ida-Eesti linnades kehtestanud Eesti Tööraha Kommuuna oli Saaremaa ülestõusu hetkeks faktiliselt likvideeritud. Eesti pinnal viibis soome ja taani pataljone, Eesti vetes seisis Inglise sõjalaevu — kõiki neid jõude olid imperialistid siia saatnud selleks, et aidata eesti kodanlusel maha suruda revolutsioonilist liikumist ja muuta Eesti võitluse platsdarmiks Nõukogude Venemaa vastu.

Selliseis raskeis tingimuses puhkenud ülestõus Saaremaal annab tunnistust sellest, kui suur oli töötava talurahva viha kodanluse ja mõisnike vastu, kui tugev oli rahvas poolehoid nõukogude võimule.

Saaremaa ülestõus sai kodanlikus ajakirjanduses rohkem kui paari aastakümne kestes kõige oheldamatuma laimu

osaliseks. Mida kõike kirjutasid ülestõusust müüdavad so-pakirjanikud! Ülestõusu osalisi nimetati järjekindlalt „mõrt-sukaiks“, ülestõusu initsiatiiv kirjutati müüdiliste „hiina-läti palgaliste“ arvele, ülestõusnuid süüdistati kõige alatu-mates metsikustes jne.

Viktor Kingissepp kirjutas oma raamatus „Iseseisvuse ikke all“ täiesti õigesti:

„Ükski lehekülg Eesti töörahva võitlusloos ei ole nii ve-riste tähtedega kirjutatud kui nn. Saaremaa mäss. Aga ka nii valelikult ei ole valitseva klassi kõne- ja kirjamehed ühtki töörahva klassivõitluse sündmust kirjeldanud kui seda „mässu“.

Põhjused on liiga läbipaistvad. Saaremaa „mäss“ purus-tas selle ametliku vale, nagu oleksid töörahva revolutsiooni-lised võitlused Eestis — alates 1919. a. novembriga — vöör-silt sisse veetud kraam — Läti ja Hiina palgaliste sünnitis.“

On saabunud aeg, et Saaremaa sangarlikele võitlejaile antaks, mis nende kohus on: valgustataks ülestõusu, milles nad andsid oma elu meie maa parema tuleviku eest, õigla-selt.

*

Saarlasi loetakse juba vanadest aegadest julgeteks, vaba-dustarmastavateks meesteks. Juba igivanadest aegadest on nad endid näidanud vaprate võitlejatena eesti rahva vaba-duse eest võõramaiste orjastajate vastu.

Saarlased ilmutasid endid väarikaina vabadusvõitluses, mis oli haaranud Eestit XIV sajandil. Saaremaa tõusis üles alles pärast Jüriöö sangarite hukkumist, kui mandril üles-tõus saksa rüütlite vastu oli juba vaibumas. 24. juulil 1343 löid talupojad Saaremaal maha kõik sakslased, vallutasid tugevasti kindlustatud ordulossi ja vabastasid saare pike-maks ajaks täielikult võõramaisest ikkest. 1344. a. veebru-aris aga võtsid orduväed ette verise arveteõiendamise Saa-remaa talupoegadele: üksnes ülestõusnute kindlustatud lin-nuse vallutamisel tapsid sakslased üle paari tuhande ini-mese. Kuid täielikult „rahustada“ saart seekord ei õnnestu-nud ja aasta hiljem oli ordu sunnitud uue suure sõjakäigu saarlaste vastu ette võtma...

Põlvest põlve kandusid üle jutustused esivanemate kangelaslikkusest ja immutasid saarlastesse vihavaenu saksa anastajate ning armastust vabaduse vastu.

Saaremaal oli saksa mõisnike iket tugevamini tunda kui teistes Eesti maakondades. Eestis polnud vaesemaid talupoegi kui Saaremaa omad. Maapind on seal kehv ja need maapid, mis talupojad olid rentinud saksa mõisnikelt, suutsid neid vaevalt elatada. Isegi XX sajandil valitses siin veel tüübiline feodaalkord: talupojad töötasid ööd kui päevad parunite heaks, kelle käes olid kõik paremad maad.

1905. a. haaras saart üldine talurahva liikumine. Lõõmasid mõisad, talupojad võtsid üle vallavalitsusi. Saaremaal oli rahvas sisse seadnud revolutsioonilise omavalitsuse, mil oli oma relvastatud jõud talupoegadest koosneva rahvamiilitsa näol. „Riigiduuma arupärimistes“ karistussalkade tegevuse üle¹ on teada, et Saaremaa mõisnike peamees telegrafeeris 13. detsembril 1905 Siseministeriumi asjadevalitsejale P. N. Durnovole „mässu kohutavast ulatusest Saaremaal ja tungivast vajadusest tarvitusele võtta kõige äärmisemad abinõud“.

Siinkohal tuleb märkida, et nende sündmuste tules karastus ka noor revolutsionäär, Saaremaa päritoluga Viktor Kingissepp. Juba Kuressaare gümnaasiumi õpilasena oli ta astunud poliitilisse ringi. Hiljem, kui Kingissepp oli kujunenud juba aktiivseks bolševistliku partei tegelaseks, viibis ta sageli Saaremaal ja tegi siin revolutsioonilist tööd.

1917. a. näitasid saarlased endid taas julgete võitlejatena orjastajate vastu. Saksa mõisnikud tundsid endid taas tuld-purskava mäe otsas: nad teadsid, et maata ja vähese maaga talupojad ei jäta mõisu parunite kätte. Kuid veidi enne Oktoobrirevolutsiooni, 29. septembril 1917 (vkj.) maabusid keiser Wilhelm II väed laevastiku suurtükitle kaitsel Saaremaal ja okupeerisid saare tervenisti.

Eesti mandri töörahvas kehtestas nõukogude võimu ja võttis üle mõisad, Saaremaal aga pidi talupoeg ikka veel küürutama suurmaaomanike ees selga ja taluma anastajate rõhumist.

¹ „Punane arhiiv“, kd. XI—XII, 1925.

Üle väina saabus Saaremaale teateid, et nõukogude võim oli kuulutanud kõik maa rahva omaks, et mõisnikud kihutatakse oma pesadest minema ja et kõik nende rikkused lähevad töötavale rahvale. On arusaadav too ärevus, millega saarlased võtsid neid teateid vastu. Vihavaen saksa anastajate vastu, kes neilt olid riisunud nõukogude võimu hüved, aina kasvas. Saksa mõisnikud aga muutusid Wilhelmi täade kaitse all hoopis metsikuiks ja koorisid talupoegade seljast mitu nahka.

Talupojad olid tulvil lootust, et Saksa vägede lahkumisega kihutatakse minema ka mõisnikud. Kuid seda ei juhtunud. Kui 1918. a. lõpul Saksa väed saarelt lahkusid, jäid mõisnikud-parunid endiselt Saaremaal peremeheks ja neile jäid alles ka nende maad. Kodanlik valitsus oli nendega ühe mütsi all.

Kingissepp kirjutas oma raamatus „Iseseisvuse ikke all“: „„Meil on parunite valitsus!““ niisugune oli saarlaste üldine hüüd... Saarlastel oli sulaõigus! Kunagi ei olnud nn. Eesti valitsus parunlikum kui veebruaris... Härra Koch Saksa rahvusministrina oli luulihalikuks tõenduseks, et parunite mõisad on puutumatud... Saaremaal andis see ennast rahva kõige laiematele kihtidele vahest veel valusaminigi tunda kui mujal Eestis. Maanälg oli Saare- ja Muhumaal ikka kisendav olnud.“

Kuid saarlaste ülestõusu kujutella ainult relvastatud väljaastumisena mõisnike vastu oleks väär.

Kingissepp tähendab:

„...„mässu“-oda oli kõigi mõisnike vastu sihitud ja mitte üksnes parunite, s. o. aadli ehk saksa soost mõisnike vastu. „Mässajad“ hukkasid mitte ainult landmaršali parun Buxhoevideni ühes tema parunliku vennaga, mitte ainult Ranna mõisa rentniku von Pahleni, mitte ainult 2 Sassi mõisa von Essenit, vaid ka... eesti verd valitseja Tamse mõisas, Undu mõisa omaniku Holli...“

See tähendab, et Saaremaa ülestõus oli suunatud kõigi kurnajate vastu. Ja nii kirjutas kodanlik leht „Saarte Kaja“ 19. veebruaril 1919, et „mässajad seadsid kõikjal sisse nõukogude korra“. See oli töötava talurahva julge katse relvade abil saarel kehtestada nõukogude võim, mis 1917. a. lõpus

ja 1918. a. alguses oli kehtinud mandri-Eestis ja mille saksa okupandid olid lämmatanud. Mälestus nõukogude võimust Eestis, selle rahvuslik iseloom innustaski Saaremaa talupoegi võitlusele.

*

Ülestõus algas 16. veebruaril.

Tõukeks talupoegade väljaastumisele sai kodanliku valitsuse käsk nelja aastakäigu meeste mobiliseerimiseks sõjaväe täiendamiseks, kes inglise kodanluse õhutusel ja toetusel võitles Nõukogude Venemaa vastu.

Kodanlik klikk on andnud sellele ebaõiglasele sõjale niisama uhke kui valeliku nime „Vabadussõda“, mis pidi tähendama, et sõda peetakse Eesti pinna vabastamiseks Venemaa ikkest. Kuid teadlikud eesti töölised ja talupojad, kel Oktoobrirevolutsiooni sündmused, tema loosungid ja seadused olid veel värskest meeles, teadsid, et juba Oktoobrirevolutsioon oli teinud lõpu rahvusliku rõhumise poliitikalale mittevene rahvaste suhtes ja oli selle asendanud rahvaste sõpruse ning võrdõiguslikkuse poliitikaga. Nõukogude võim oli vabastanud eesti rahva rahvuslikust rõhumisest ja kehtestanud Eestis tõelise rahvavalitsuse, eesti töötava rahva enda võimu.

Sõda Nõukogude Venemaa vastu, mida pidas kodanlik Eesti, polnud „vabastav“, sest vene töörahvas oli mitte ainult järjekindel võitleja igasuguse rahvusliku rõhumise vastu, vaid ta osutas eestlastele ka ennastsalgavat abi ajaloos esmakordse Eesti rahvusriigi — Eesti nõukogude vabariigi — moodustamiseks. Sõda Nõukogude Venemaa vastu oli imperialistlik sõda, mida toetasid Inglismaa, Prantsusmaa ja teised Entente'i maad, kes lootsid naabri rasket olukorda ära kasutades ka endale rebida suutäit.

Sõda polnud eesti rahva hulgas populaarne. Keegi ei tahtnud minna sõjaväkke vabatahtlikult, hoolimata marulisest šovinistlikust agitatsioonist ja lahketest lubadustest. Pöides näiteks andis end üles vabatahtlikuks vaid üksainus inime. Mobilisatsioonist hoiduti igati kõrvale, mindi metsa, poeti peitu üksildastesse taludesse. Eesti töörahvas ei tahtnud võidelda Nõukogude Venemaa vastu.

Veebruari keskel ilmus korraldus, et kõik mobiliseeritud ilmuksid Kuivastusse (Muhu saarel) rindele saatmiseks. Talupoegade keskel algas käärimine: milleks võidelda Nõukogude Venemaa vastu, kes mõisnikelt on maa ära võtnud ja talupoegadele jaganud?! Mispärast võidelda kodanliku valitsuse eest, kes ei anna maad ja on mõisnikega ühe mütsi all?!

Pöides ja Muhus peeti taludes ja metsas mitu salakoosolekut. Arutati, kuidas olla, mida teha. Kehvikud ja maatamehed olid üksmeelselt relvastatud väljaastumise poolt, kula-kud aga vastu. Ühel kokkutulekul tõusis vana talumees püsti ja ütles:

„On saabunud silmapilk, kus me võime endilt heita aastasadade orjuse ja maksa panna töötava rahva võimu. Asja juurde, seltsimehed!“

16. veebruaril algas Kuivastus mobiliseeritute kogunemine. Pinge kasvas inimestes iga minutiga. Ja kui upsakad ning toored ametnikud ja etapiohvitserid hakkasid talupoegi ähvardama ning solvama, kostsid lasud, mis surmasid ohvitser Jefimovi, kaitseliidu kirjatöimetaja Tammeli ja kaitseliitlase Vaheri...

Ülestõus oli puhkenud.

Selle lõõm kandus kiiresti üle kogu Muhumaa, haarates seejärel ka Saaremaa.

Kodanlik leht „Saarte Kaja“ kirjutab 22. veebruaril 1919:

„...Mässule ässitajad ilmusid kõikjale. Võib ütelda, et kolme, nelja päeva jooksul kogu Saaremaa kihas.

Seisukord muutus väga tõsiseks. Sõjariistus enamlased käisid külast külasse ja perest peresse ning andsid igal pool „sundusliku mobilisatsiooni käsu“, mille alusel kõik 18—45-aastased mehed 24 tunni jooksul punasesse väkke pidid astuma, kuna tõrkujatele oli määratud surmanuhtlus... Mõisad ja vallavalitsused võeti üle ja punaste võim pandi igal pool maksma.“

Esimeseks sammuks vastuhakkajaile oli oma armee loomine mobilisatsiooni teel. Mõisadest võetud hobustel kihutasid käskjalad õõsi külasid mööda, jagasid mobilisatsiooni käske, ajasid kõhklejaid süngist üles. Mobilisatsioonist kõrvalhoidjaid ähvardati mahalaskmisega.

Sel teemal laimas kodanlik ajakirjandus ülestõusnuid eriti ulatuslikult ja õelalt, kirjeldades neid julmade, verejanuliste mõrvaritena.

Kingissepp andis oma raamatus laimajaile väarika vastulöögi. Ta kirjutas:

„Kogu oma revolutsioonilise vaistuga tundsid saarte „mässumehed“, et sunduslik mobilisatsioon surmanuhtluse ähvardusel on ainus pääsetee, et neetud sakste valitsus neid ära ei veristaks, ei rahustaks ära, et neid siis mobiliseerida ka surmanuhtluse ähvardusel, kuid juba sakste kaitseks ja töörahva vastu. Ja need „mässumehed“ talitasid õieti! Vastuhakanud töörahva vastuvaidlematu õigus on vägivalda tarvitada mitte ainult oma klassivaenlaste vastu, vaid ka töörahva kõhkleivate kihtide vastu, sest see kõhklemine on otsustavate võitluste silmapilgul — kodanluse toetamine, kodanluse jõu kasvatamine, ja siin peab vägivald nende töörahva kihtide vastu platsi astuma, et ei võidaks kodanlus ja et selle võidu läbi ei pääseks maksmata kodanluse vägivald kogu töörahva üle. Vastuhakanud töörahvas peab kahevahel kõikuvad töörahva kihid sundusega lahingusse kihutama sakste vastu, sest vastasel korral kihutab kodanlus tööliste sõtta tööliste vastu...“

Vastuhaku kolmandal päeval, 18. veebruaril peeti Hella maal rahvakoosolek, kus valiti komissarid.

Punakaartlaste relvastamiseks kasutati sõjariistu, mis olid saarele jäänud okupatsiooni ajast ja olid igaks juhuks ära peidetud. Nüüd lasti need käiku. Võitlejate toitlustamiseks, nagu teatas „Vaba Maa“ nr. 52, rekvireeriti vilja mõisadest.

Sm. V. Leiner teatab oma mälestustes „Saarte Hääl“ nr. 26, 17. veebruarist 1941, et nende kolonnis, mis asus ründama Kuressaaret, oli ligi 500 inimest. „Ülemjuhatajaks sai Laimjala mees Martin Kirr. 1. roodu ülemaks, kuhu kuulusin, oli Ed. Hints, maailmasõja allohvitser, väga aktiivne mees. Hiljem tapeti ta Kullimäel.“

Kogu Saaremaalt valgus Kuressaarde mõisnikke, ametnikke ja kaitseliitlasi, kes hakkasid seal moodustama üksusi võitlusteks punastega.

Kuressaare kui saare administratiivse keskuse vallutamine

oleks suuresti tugevdanud ülestõusnute positsioone. Ülestõusnud lähenesidki Kuressaarele. See oli õige samm, mis annab tunnistust nende väes valitsenud kõrgest võitlusvaimust. Nad ei mõelnud kaitsele, vaid pealetungile. Ülestõusnute ühine eesmärk dikteeris nende õige tegutsemise.

Kuressaarele läheneti mitmest küljest. Üks osa punakaartlasi liikus kirdest, Pöidest ja Orissaarest. Laimjala juures tekkis esimene kokkupõrge valgetega.

K. Ü. kirjeldab seda oma mälestustes järgmiselt:

„Esimene kokkupõrge oli Laimjalas.

Koos mõne seltsimehega otsustasime teha luurekäigu Kahtla külla, et välja selgitada, kas seal on valgete abijõude. Jõudnud külast läbi põllule, avati meile seljatagant tuli. Roomates kivivarede taha, vastasime samaga...

Selles tulevahetuses langes meie poolt üks ja sai haavata samuti üks. Nagu hiljem selgus, olid valgete kaotused täpselt sama suured.

Varsti lakkas tulevahetus.

Äkki ronis keegi valgete poolelt mõisa kiviaiale, käes valge lipp. Mees hõikas:

„Kes te olete ja mis te tahate?“

... „Oleme sotsialistid ja tahame töörahva valitsust,“ vastasime. „Aga kes teie olete?“

... Siis tahtsid nad teada, palju meid on.

„Meie seljataga on tuhandeid!“

Mees ronis alla. Valged kadusid...

Kirjutasime kaks mobilisatsiooni üleskutset kahele külale. Oli vaja kedagi, kes viiks need kohale. Aga nooremad mehed olid kõik juba väljas.

Seitsmekümneaastane taat tõuseb, kohmitseb ja otsib kindaid.

„Kuhu sa's nüüd ka?“ küsib keegi.

„Lähen viin need käsud.“ Ning leidnud kindad, tähendab: „Ta n'd sedasi, et nüüd peab igaüks jõudumööda — saab nende härradele kord ka...“

Ning taat asub teele.“ („Saarte Hääl“ nr. 25, 15. veebruarist 1941.)

See on vaid episood kokkupõrkest Laimjalas. Et vältida sissepiiramisohtu, taganes valgete üksus siit Kõljala mõisa

suunas, seejärel veel edasi — Kuressaare äärelinnani. Puna-kaartlased vallutasid Upa, kuhu asus ka nende staap.

Samal ajal lähenes loodest, Kärla suunast, Kuressaarele teine ülestõusnute kolonn. Ta jõudis Kellamäele, mis asetseb kaks kilomeetrit linnast. Kuulid ulatusid siit juba Kuressaare tänavale.

Kuressaares ühed ootasid punaseid rõõmsa ärevusega, teised — siia kokkujuosnud mõisnikud ja kodanlus — hirmuga. Mõisnike pojakestest, gümnasiastidest, politseist jne. klopsiti kokku üksused, kes hoidsid tagasi punaste pealetungi.

Sellest, mis toimus ülestõusnute poolt ümberpiiratud Kuressaares, jutustab A. Kivi:

„Meenub 1919. a. veebruarikuu hall-udune hommik. Olin teel kodust Kuressaarde, kus käisin koolis. Masa metsas tuli vankril vastu jõuk mehi, kes mind peatasid. Päriti, kust tulen ja kuhu lähen, — kuuldes, et olen vaid koolipoiss, lubati mind edasi minna. Nendelt kuulsin, et „punased olevat Muhus mässu tõstnud“ ...

Olin parajasti jõudnud koolimajja, kui klassijuhataja teatas, et õppetööd ei olevat, kuna iga silmapilk olevat oodata punaste sissetungi linna. Turuplatsile (praegu Punane plats) olid jõudnud esimesed põgenikud — kaitseliitlased regedel. Ärevus oli väga suur, käskjalad kihutasid tänavail, kaitseliidu patrullide poolt aeti laiali tänavale kogunenud rahvahulki ...

Olles esimesest hirmust veidi rahunenud, hakati välja jagama linna kaitseks relvi ustavatele linnakodanikele. Muuseas juhtusin Kuressaare tänaval mitmel korral nägema Valjala koguduse tolleaegset hingekarjast, pastor Pundti ..., kellel oli õlal saksa sõjaväe vintpüss ... Ei puudunud ka linna kaitsjate hulgas parunid ... Tähtsa ülemusena lasi end paista ... kaupmees Johanson ...

... Vaesemad linnaelanikud ootasid suure igatsusega punaste sissetulekut linna. Ja kui ühel õhtul linnas kulutulena levis teade, et punased olevat toonud Upale kahuri, millest hakatavat kohe linna pommitama, kui see ei alistu, siis ootasid sajad kehvikud Kuressaares südame põksudes päästvat kahuripauku ...

Ülestõusust osavõtjate väga puudulikult relvastatud salgad asusid linna ümbruse külates — Upa, Vaivere, Kärdu-Paimala külates ja Sikasaare ning Kellamäe mõisades. Kellamäel asuv üksus oli positsioonile asunud veneaegsetes kaevikutes...

20. veebruaril videviku saabudes oli tulistamine Kellamäel võrdlemisi elav, kusjuures linnakaitsjate kaitseliitlaste hulgas oli paar haavatut... Linnas levis kuuldus, et järgmisel päeval algavat üldine pealetung linnale.“ („Saarte Hää!“ nr. 25, 15. veebruarist 1941.)

Tallinnas ootas kodanlus suure rahutusega teateid Saaremaa sündmustest. Ülestõusu mahasurumiseks saadeti saarele kiiresti salk hambuni relvastatud regulaarväe sõdureid. Juba Muhus kohtasid nad ülestõusnute vastupanu. Selle tagasi tõrjunud, siirdusid väed Saaremaale. Orissaares hakati neile uuesti vastu. Ülestõusnud kaotasid neis võitluses palju langenuina ja haavatuina.

Orissaarest liikusid valitsuse väed appi Kuressaares ümberpiiratud mõisnikele. Nad läksid ülestõusnuile seljataha ja need osutusid kahe tule vahel. Valged väed jõudsid varsti Upasse, kus asusid punaste peajõud. Siin algas tõeline lahing. Kodanlik leht „Saarte Kaja“ kirjutab, et punastel olnud selles lahingus 120—130 langenut ja 101 vangi. Haavatute arvu ei nimetata.

Ülestõusnud talupoegade relvastatud jõud olid purustatud.

„Meenub 21. veebruari sompjashall õhtupoolik,“ kirjutab oma mälestustes A. Kivi. „Linna saabusid esimesed vangistatute salgad, ümbritsetud hambuni relvastatud mõrtsukatest. Läbipeksetud, paljaksröövitud, kurnatud nägudega Saaremaa kehviktalupoegi ja töölisi sunniti linna saabudes tõstma käed — ja laulma „Mu isamaa armas“...“

Saabuv videvik... turul... vana postkontori ees vangistatud ülestõusust osavõtnute masendav rivi... karjuvad madrused... peksetakse vange... tapmine inimhulgast palistatud turuplatsil...

Kuressaares töötas sõjakohus. Päeval toodi vangid vanglast kohtumajja, kus toimus lühike ülekuulamine ja õhtul, videviku saabudes avanesid vanglauksed surmamajadele;

ülestõusust osavõtjate salgad sammusid Kullimäele, kus nad tapeti metsikult...

Algas verine arveteõidendamine. Väljakohtud töötasid ööd kui päevad. Lasti maha ka ilma kohtuta. Ülestõusust osavõtnuid piinati, nad said kõige hirmsamate ja kohutavamate karistuste osaliseks. Oskar Põllul purustati nägu püssipäraga ja kihutati siis kehasse 20 kuuli. Kui ta ikka veel ei surnud, torgati ta täakidega läbi. Vassili Räimaugul torgati silmad välja ja raiuti siis pea otsast. Maria Ellami aga vägistasid bandiidid, torkasid tal täakidega rinnad läbi ja tapsid siis. Sm. Tihul murti enne mahalaskmist käe- ning jalaluud ja selgroog.

Tungiti majadesse, haarati talupoegi ja lasti nad samas maha. Need, kelle kohta polnud asitõendusi, peksti läbi.

„Saarte Kaja“ tõi 12. märtsil 1919 pika nimekirja Kullimäel surmamõistetuid. Nende hulgas leiame Aleksander Puuderi Maasi vallast, kes oli ülestõusnute komandöriks Upas, Julius Saare Pikajala vallast, kes oli samuti üks ülestõusnute komandöre, Aleksander Sepa Kogula vallast, rühmakomandöri Upas, Herman Kintu Uuemõisa vallast, kes oli esimese roodu komandöriks, Aleksander Keetsi Kogula vallast, kes oli neljanda roodu komandöriks, ja palju, palju teisi.

„Veresaun oli kole,“ kirjutab Kingissepp. „Verekoerad ei tundnud armuheitmist.“

Timukate käe läbi langes vähemalt 250 inimest.

*

Ülestõus Saaremaal kestis ainult nädala. Ta suruti kiiresti maha ja näis mitte mingeid tulemusi andvat. Kuid rahvas ei unustanud Saaremaa ülestõusu, ta seisis meeles mitte ainult saarel; ja veri, mis ülestõusnud vabaduse eest olid valanud, nõudis tasumist. Saare talupoegade eeskuju, kes söandasid relv käes minna kurnajate vastu kõige raskemas olukorras, sisendas töötavasse rahvasse energiat ning usku nende ettevõtte lõplikusse võidusse. Ja see on üks Saaremaa ülestõusu peatulemusi. Ta ei möödunud jäljetult, ta avaldus töötava rahva kogu järgnenud võitluses nõukogude võimu eest.

Kuidas kodanlikul klikil õnnestus nii ruttu ülestõusu Saaremaal maha suruda?

Kodanlik ajakirjandus korrutas lõpmatuseni, et Saaremaa talupoegade ülestõus on Kingissepa ja Eestimaa Kommunistliku Partei kätetöö, et nemad olid ülestõusu organiseerijaiks. Kahtlemata tõtsid kommunistliku partei ideed, nõukogude võimu ideed talupojad ülestõusule. Samuti oli ülestõus kahtlemata revolutsioonilise töö tulemuseks, mida kommunistid tegid nii saarel kui kogu Eestis. Kuid ülestõusu organiseerijaiks kommunistid ei olnud, ja see põhjustaski ülestõusu nõrkuse.

Kingissepp oma raamatus „Iseseisvuse ikke all“ vastas kodanlikele sulenärijaile, kes omistasid talle Saaremaa liikumise organiseerija osa:

„Seesama Kingissepp peab siinkohal enese ja oma lähemate parteiseltsiliste nimel ütleva, et — paraku, oli meile see „mäss“ niisamasugune ootamatus kui Pätsile ja Põdderilegi! Meil oli... nii palju tegemist, et me kahjuks kõigi eelmiste kuude jooksul ei võinud mitte ühtki kommunisti „saartele koondada“, mitte ühtki pakki üleskutsete ja lendlehtedega ei saanud saartele saata. Valge terror kiskus iga päev meie ridadest seltsimehi, meil ei jätkunud neid suurematessegi Eesti linnadesse ja maakondadesse saatmiseks kui Kuressaare ja Saaremaa.“

Ülestõusnute ühine eesmärk, eesti rahva revolutsioonilise võitluse kogemused dikteerisid neile õiged sammud: armee loomise, kurnajate vastupanu mahasurumise jõuga, mõisade ja vallavalitsuste ülevõtmise, pealetungitaktika, sõjamarsi Kuressaarde...

Kingissepp hindas ülestõusnute tegevust järgmiselt:

„Täitsa omapead, ilma mingisuguse kommunistliku agitatsioonita väljastpoolt, ilma „Hiina ja Läti palgalisteta“ talitasid sõjariistus vastuhakanud saarlased just niisamuti kui vastuhakanud töörahvas ses Eesti osas, mis novembris, detsembris, jaanuaris oli Eesti Töörahva Kommuuna valitsuse all... Nad ei kaotanud üht silmapilku, et seda sõjariistus jõudu — punast väge luua, ilma milleta ükski töörahva revolutsioon ei või püsida.“

Kuid kõiges oli tunda ühtse juhtiva käe puudumist, töö-

tava rahva organiseerija ning juhi — kommunistliku partei — puudumist. Selle tagajärjel tegid ülestõusnud rea vigu: ei tõmmanud ülestõusule kõigi valdade talupoegi, ei ilmutanud vajalikku valvsust ja võimaldasid seega valitsusvägedel kergesti Saaremaal maabuda...

Teiseks teguriks, mis põhjustas ülestõusu kiire likvideerimise, oli fakt, et ta osutus isoleeritud väljaastumiseks. Eesti teiste maakondade talupojad ja Tallinna ning teiste linnade töölised ei saanud toetada Saaremaa talupoegi, sest nad olid alles äsja võitluses maailma kodanluse ühendatud jõudude vastu verest tühjaks joosnud.

„See oli kangelasvõitlus,“ kirjutas Kingissepp ülestõusust Saaremaal. „Aga ta pidi paratamatult nurjuma. Töörahas mandril oli juba alla heidetud. Meie ei saanud vastuhakanud saarlastele appi tulla.“

Ja vandetöötusena kõlavad eesti töörahva juhi V. Kingissepa järgmised sõnad:

„Nattes võitluses langenute kalmukünkal läkitame me needusi timukatele ja kutsume elusaid veel vihasemale ja otsustavamale võitlusele!“

Töötav rahvas kuulis seda üleskutset, ja üritus, mille eest võitlesid ja andsid elu Saaremaa kangelased, pääses võidule.

Irboska tragöödia

JAAN SEPP JA A. GRONSKI

Irboska (vene k. Izborsk) on tuhandeaastase minevikuga põline vene kindlus, mis kaitseb juurdepääsuteid Pihkvasse. Kuni tänapäevani on Irboskas säilinud mälestusmärke vene muinsusest: katedraal XIV sajandist ja kirik XV sajandist. 1919. aastal vallutasid Eesti valged väed Irboska ja tema juurde kuuluvad vallad ning need liideti Eestiga.

Veel sama aasta sügisel, septembris, toimus siin verine tragöödia: Eesti kodanliku valitsuse käsul hukati siin 26 eesti töölisliikumise tegelast.

Irboska tragöödia on lüliks üldises sündmuste ahelas, mis tähistavad rahvusvahelise kodanluse võitlust Nõukogude Venemaa vastu, revolutsioonilise liikumise vastu.

Väliskapitalistid aitasid Eesti kodanlusel 1919. a. algul Eestis lämmatada nõukogude võimu. Nende abil muutus Eesti „iseseisvaks“ vabariigiks, iseseisvaks vaid sõnades, tegelikult aga tervenisti sõltuvaks inglise, prantsuse ja teistest kapitalistidest. Nagu Lätit nii vajasis imperialistlikud riigid Eestitki võitluse edasiarendamiseks Nõukogude Venemaa vastu, kus nad teostasid sõjalist interventsiooni. Nad vaatasid Baltimaadele kui platsdarmile Petrogradi — proletaarse revolutsiooni hälli — vallutamiseks. Eestis moodustasid oma valgekaartlikud polgud Judenitš ja Rodzjanko 1919. a. kevadel, kui teostus Entente'i niinimetatud esimene sõjakäik Nõukogude Liidu vastu. Interventide kombineeritud üldpealetungiplaani Nõukogude vabariigile kuulus ka Judenitši pealetung Petrogradile.

14. mail asus Judenitš Eestist pealetungile ja vallutas Jamburgi ning Pihkva. Teatavasti saadeti Judenitši purustamiseks Petrogradi seltsimees Stalin. Tema juhtimisel Pu-

naarmee väeosad purustasid Judenitši. 1919. a. augusti lõpuks paisati Judenitši jõukude riismed Eestisse tagasi.

Väliskapitalistid hakkasid valmistama teist rünnakut Nõukogudemaale kallaletungimiseks. Kui esimesel sõjakäigul oli peapanus asetatud Koltšakile, siis teises Entente'i sõjakäigus etendas peaosa Denikin. Eestile baseeruv Judenitš pidi uuesti, nagu esimeselgi sõjakäigul, andma abilöögi, kuid ikkagi küllalt tõsise löögi Nõukogude vabariigile: uuesti peale tungima Petrogradile.

Eestisse valgus Entente'i maadest pidevalt relvastust: suurtükke, lennukeid, sõjamoona ja varustust. Eesti pinnal moodustati uuesti valgekaartlikud polgud. Neile abiks relvastas Eesti kodanlik valitsus oma väeosad.

Niiviisi muudeti Eesti kallaletungi platsdarmiks punasele Petrogradile. Siin valmistas ja varustas Entente oma teise sõjakäigu läänekolonni Nõukogude Venemaa vastu.

Välisriigid olid sellest äärmiselt huvitatud, et Eestis oleks „vaikne“, et kodanlik valitsus oleks seisukorra püües. Ometi aga võis Eestis just sel perioodil, vastupidiselt, märgata hoogsat revolutsioonilise liikumise kasvu, mida juhtis põrandaalune kommunistlik partei.

Lenin on andnud kokkuvõtliku iseloomustuse sisepoliitilisest olukorrast tolleaegses Eestis: „... Eesti elab üle Kerenski-perioodi, töölised hakkavad tunnetama oma Asutava Kogu juhtide alatust, kes riisusid ametiühingud paljaks ja mõrvasid 20 kommunisti...“ (Kd. XXV, lk. 16.)

Eesti kodanlik valitsus, kus tollal sotsiaaldemokraadid etendasid juhtivat osa, ründas energiliselt töölisklassi ja finantseeris sõjakäiku punasele Petrogradile. Töölisklass pani reaktsiooni pealetungile aktiivselt vastu, asutas ja tugevdas ametiühinguid, vastas reaktsiooni urgitsustele streikidega. Töölised ilmutasid avalikult oma sümpaatiat Nõukogude Venemaa vastu ja nõudsid temaga rahu sõlmimist.

30. augustil 1919 tuli Tallinnas kokku Eesti ametiühingute I kongress, kus oli esindatud 30 000 organiseeritud proletarlast. Delegaatide koosseis peegeldas tööliste meeleolu, kes Lenini sõnadega „hakkasid tunnetama oma Asutava Kogu juhtide alatust“. Rõhuv enamus kongressi delegaate — 382 inimest 412-nest — pooldas kommuniste.

Kongress arutas ametiühingute ülesandeid jooksval poliitilisel momendil. Resolutsioonid, mis kongress vastu võttis, peegeldavad tema revolutsioonilist vaimu, viha kodanliku valitsuse vastu ja Eesti tööliklassi poliitilist küpsust, kes oli paljugi õppinud Oktoobrirevolutsiooni võitlustest ja nõukogude võimu lühiajalise olemasolu perioodil Eestis. Kongress esitas küsimuse otseselt: praegu on eesti proletariaadil ainult kaks teed: kas tagasi — kapitalismi juurde, või edasi — sotsialismile. Ja kongress oli teise tee poolt: kapitalistide võimu kukutamise ja proletariaadi võimu jaluleseadmise poolt. Ta naelutas häbiposti sotsiaaldemokraadid, kes, reetnud tööliklassi huvid, sammusid koos tööliste põliste vaenlastega — kodanlusega. Kongress deklareeris, et Eesti ametiühingud peavad muutuma tööliste revolutsioonilisteks organisatsioonideks, peavad kasvatama tööliste teadvuses vajadust sotsialistliku pöörde järele. Eesti ametiühingute I kongress kuulutas avalikult ja julgelt, et Eesti ametiühingud võtavad oma tegevuse ja poliitika aluseks III Kommunistliku Internatsionaali otsused.

Väliskapitalistid olid töölisliikumise kasvust Eestis ja kommunistliku partei mõjust temale tõsiselt erutatud. Nendel oli platsdarm võitlemiseks Nõukogude Venemaaga käest libisemas. Revolutsioonilisest liikumisest haaratud Eestis oli palju raskem rünnakut punasele Petrogradile valmistada.

Entente'i plaanid oma teise sõjaretke teostamiseks Nõukogude Venemaale nõudsid Eesti töölisliikumise viibimatut purustamist. Selleks ei põrganud Inglise saadik Tallinnas Basenquite tagasi mitte mingisuguste, isegi kõige alatumate abinõude eest. Ühest küljest nõudis ta Eesti kodanlikult valitsuselt otsustavamate sammude astumist ametiühingute suhtes, ühtlasi aga mängis teisest küljest samade ametiühingutega provokatsioonilise eesmärgiga. Kaks päeva enne ametiühingute I kongressi algust oli saadik Eesti Ametiühingute Kesknõukogu esimehe enda juurde kutsunud ja teinud ettepaneku proletariaadi ülestõusuks kodanliku valitsuse kukutamiseks ja võimu enda kätte haaramiseks, lubades neid selles isegi abistada. See oli oma häbematuselt ennekuulmatu provokatsioon. Arvestus oli lihtne: töölised pole ülestõusuks ette valmistatud, välja astudes aga anna-

vad põhjust nendega julmaks arveteõiendamiseks. Ametiühingute juhtide auks peab ütleva, et nad ei läinud Inglise diplomaadi alatu provokatsiooni liimile, vaid taipasid kohe selle tõelist iseloomu. Kongress naelutas eri resolutsiooniga provokaatorid häbiposti ja nõudis Inglise diplomaatliku esindaja Tallinnast minemakihutamist.

Kongress oli otsustavalt sõja vastu, mida Eesti pidas Nõukogude Venemaaga, ja deklareeris julgelt, et Eesti on selles sõjas muutunud reaktsiooniliste kapitalistlike riikide tööriistaks, kes unistavad Venemaal nõukogude võimu kukutamisest. Kongress teatas töörahva nimel, et Eesti tööliklass tahab iga hinna eest võidelda Eesti sõjaväe imperialistlike kiskjate huvides kasutamise vastu. Kongress nõudis valitsuselt läbirääkimiste alustamist Nõukogude Venemaaga ja rahu sõlmimist. „Olgu tervitatud rahu Nõukogude Venemaaga!“ — Selle üleskutsega lõppes resolutsioon.

Kongress aeti laiali just enne Entente'i teist sõjakäiku Nõukogude Venemaale. Inglise saadik, kes tegi korraldusi Eestis kui Inglise koloonias, nõudis kongressi laialisaatmist ja surveabinõude rakendamist töölisliikumise tegelaste vastu, mis täiesti vastas ka Eesti kodanlike valitsejate soovidele. 31. augustil paigutati Töölismaja juurde, kus kongress teist päeva istungit pidas, relvastatud jõud. Kongressile tehti ettepanek laiali minna. Delegaadid keeldusid. Siis nad areteeriti. Öösel viidi nad tänavale, reastati kolonni ja saadeti tugeva valve all jaama, kusjuures kolonni ees autos sõitis siseminister sotsiaaldemokraat Hellat isiklikult. Jaamas tehti areteerituile loendus ja paigutati nad räpastesse kaubavagunitesse. Siia mahutati ka töölistegelased, kes olid samal ööl vangistatud Tallinna eri rajoonides. Vagunite aknad ja ukSED löödi laudadega kinni ning katustele asetati valve.

Teisel päeval lehed teatasid, et 102 areteeritud on saadetud Irboskasse, kust nad kõik toimetatakse läbi rindejoone Nõukogude Venemaale. Hiljem valitsus teatas, et kõik areteeritud on saadetud Venemaale. Kuid see oli alatu vale. Nõukogude Venemaale jõudis vaid 76 inimest. Kuhu jäid ülejäänud 26?

Eesti töörahva hulgas hakkas levima halbaennustavaid

kuuldusi 26 saatuse kohta. Kuid midagi kindlat ei teatud. Muidugi teadsid Hellat ja teised ministrid seda väga hästi, kuid kõigi küsimuste peale valetasid nad alatult, et kõik 102 isikut jõudsid Nõukogude Venemaale. 4. septembril 1919 esitati Asutavas Kogus vastav küsimus, millele järgnes Hellati häbitu vastus:

„Kõik 102 on üle antud Nõukogude Venemaale allkirjade vastu. Seda, mis nendega sünnib Nõukogude Kommuunas, selle eest meie ei vastuta...“

„Päevaleht“ haaras sellest valest kinni ja kirjutas järgmisel päeval:

„Kommunistid on õnnelikult üle piiri jõudnud. Väljasaadetud viidi raudteega Valka ja saadeti läbi väerinde soomusrongi saatel vene kommunistide juurde. Asjast oli raadio teel ette teatatud ja palutud vastuvõtjaid kohale ilmuda. Venelaste poolt olid ka vastuvõtjad määratud kohale ilmunud, kus neile ükshaaval allkirjade vastu väljasaadetud mehed ja naised üle anti.“

Leht ruttab lisama, et:

„Kinnivõetuist ei ole teel ühtegi kaduma läinud. Hiljem saadi raadio kaudu teada, et väljasaadetud on pidulikult vastu võetud ja siis Petrogradi saadetud.“ („Päevaleht“ nr. 190, 5. septembrist 1919.)

26 areteeritud aga vaevles veel Irboskas. 6. septembril sõitis siseminister Hellat Irboskasse ja pöördus kohe teisel päeval Tallinna tagasi. Peame selle kuupäeva — 6. septembri — meeles. Sel päeval mõrvati 26 töölistegelast.

11. septembril aga teatas ajaleht „Sotsiaaldemokraat“: „Kõik kuuldused 26 hukkamisest Irboskas on valed — areteeritud 26 ametiühingute tegelast saadeti 10. septembril Venemaale“.

Kuid need teated ei hajutanud muret 26 töölistegelase pärast ei Eestis ega Nõukogude Venemaal. Nõukogude valitsus hoiatas Petrogradi Nõukogu kaudu Eesti valitsust, et vastuseks 26 töölistegelase Irboskas kinnihoidmisele on Petrogradis pantvangidena areteeritud 26 eesti kulakut ja et need vastutavad oma eluga 26 eesti töölistegelase elu eest. Petrogradi Nõukogu tegi ettepaneku viibimata asuda areteeritute vahetamisele. Kuid vastust ei saadud.

Vahepeal hakkas Tallinnas levima kuuldus 26 areteeritu metsikust tapmisest. Valga turul oli keegi müütnud ülikonda, mille taskus leiti ühe Irboskas kinnipeetu dokumendid.

Esimese tõe rahvale „Irboska tragöödiast“ teatas kommunistlik partei. 18. septembril ilmus kommunistide lehes „Edasi“ Irboskas tapetud revolutsionääride peaaegu täielik nimekiri.

Mõningaid üksikasju mõrvamisest teatas 30. septembril ka soome töölisajaleht „Kansan Työ“ (nr. 249). Ta kirjutas avalikult:

„Nad mõrvati kõige salakavalamal ja julmemal kombel. Sellest metsikust mõrvamisest ei kirjutanud ükski eesti leht mitte ainustki sõna, isegi mitte Tallinna „Sotsiaaldemokraat“...“ Leht meenutas, kuidas Hellat vastuseks küsimusele 26 saatuse kohta teatanud, et valitsus ei tea sellest midagi. „Hellat valetas,“ kirjutas „Kansan Työ“. „26 saatust oli arvatavasti juba Tallinnas enne väljasaatmist otsustatud. Me arvame, et käsu andis kindral Soots, kes oli kõige reaktioonilisem tsaari polkovnik...“

See oli tõepoolest nii. 26 saatust oli otsustatud Tallinnas juba siis, kui nad vagunitesse asetati Irboskasse saatmiseks. 6. septembril sõitis Hellat Irboskasse just kodanliku valitsuse juhtidelt saadud käsu täidesaatmiseks.

Kuidas siis see verine tragöödia toimus?

Rong väljasaadetutega Tallinnast saabus Irboskasse 2. septembril. Juba Tallinnas koostatud nimekirja alusel kutsuti 26 isikut välja ja viidi ülekuulamisele. Tagasi nad enam ei tulnud. Ülejäänuid hoiti mõned tunnid valve all traataia taga ja asetati siis soomusrongi esimesele platvormile, mis liikus rindejoonele. Sõidul aga tulistas rong punaarmee laste pihta, kutsudes seega välja vastutule. Mitte kaugel rindejoonest aeti töölised platvormilt maha ja saadeti sõdurite tugeva valve all lähemasse tallu, kus nad kõik paljaks riisuti, kahekaupa ritta asetati ja Punaarmee kaevikute suunas minema käsutati. Kui nad olid jõudnud teatavasse kaugusse, hakkas soomusrong nende pihta tulistama. Õnneks ei saanud ükski neist 76-est haavata ja nad jõudsid õnnelikult Punaarmee kaevikuisse.

Punaarmeeelased võtsid eesti revolutsionäärid sõbralikult vastu ja surusid neil tugevasti kätt. Eestlased tundsid endid vendade keskel viibivat. Nad saadeti Pihkvasse, sealt aga erirongil Petrogradi.

Rong jõudis Petrogradi kell 23. Varssavi jaama viivad tänavad olid tulvil Piiteri töölisi. Kolonnide kohal lehvisid punalipud, nagu suuril pidupäevil. Kui ilm läks täiesti pimedaks, süüdati tõrvikud. Eesti tööliste vaguneist väljumisel tervitati neid juubeldava hurraaga. Orkestrid mängisid „Internatsionaali“. Kohe samas, jaama juures, toimus lühike miiting, kus saabunuile öeldi tuliseid tervitussõnu. Eesti töölised nutsid rõõmu pärast. Nad asetati rongkäigu etteotsa, mis liikus Tööpalee suunas. Selle toreda palee suures saalis ootasid külalisi juba tehaste ja vabrikute delegatsioonid. Toimus pidulik koosolek. Eesti töölised tänasid südamest vastuvõtmise eest ja tervitasid Petrogradi proletaarlasi tuliselt. Saal rõkkas ovatsioonidest. See oli erutav demonstratsioon vene ja eesti tööliste vennlusest.

26 töölistegelast aga vaevles sellal Irboskas oma saatuse ootel. Neid näljutati ja mõnitati.

Ööl vastu 6. septembrit käsutati kõik 26 staabivagunisse, kus ohvitserid parajasti joomingut pidasid. Ohvitseride kutsel ilmusid vagunisse sõdurid — selleks valitud lurjused. Igäühele neist andsid ohvitserid mõrvamiseks ühe kuni kaks revolutsionääri. Mõnele isegi kolm. Pesu ja muud asjad võisid timukad endile võtta. Bändiidid viisid oma ohvrid põllule ja lasksid nad seal maha.

Niiviisi hukkus Irboskas 26 eesti töölisliikumise tegelast. Nende seas oli vanu sotsialismi eest võitlejate kaadri esindajaid ja oli noori kommuniste.

Esimeste hulka kuulus Juhan Tippo, kellele Viktor Kingissepp pühendas liigutava nekroloogi. Juhan Tippo oli üks vanimaid bolševikke Eestis. Juba 1907. aastal oli ta partei Tallinna komitee liige. Koos teiste komitee liikmetega areteeriti ta siis ja saadeti Siberisse, kus vaevles kümme aastat, kuni Veebruarirevolutsioonini. Eestisse tagasi pöördunud, võttis Tippo uuesti osa töölisliikumisest, asumiselviibimine polnud murdnud tema revolutsioonilist vaimu. Ta võttis aktiivselt osa proletaarsest revolutsioonist. 1918.—

1919. aastal varjas ta kodanlaste nuhkide eest eesti tööraha juhti Viktor Kingisseppa. Ametiühingute I kongressil Eestis oli sm. Tippo metallitöölise delegaadiks.

Irboskas tapetud revolutsionääride noorema põlve hulka kuulus Edmund Hammer. 1919. a. kevadel astus ta kommunistlikku parteisse. Ta andus võitlusele kogu nooruse jõuga. Varsti sai ta ametiühingute kesknõukogu sekretäriks. Tema sulest ilmus rida kujukaid artikleid töölislehtedes, temast tõotas saada andekas ajakirjanik.

Irboskas mõrvatute seas oli ka Eesti ametiühingute kesknõukogu liige tööline Johannes Allik. Tallinna töölisel tundsid teda hästi — ta oli hea miitingute ja demonstratsioonide organiseerija. Ta oli kommunistliku partei julge ja energiline võitleja.

Irboskas langes ka paberi- ja keemiatöölise juht Karl Vollbrück. Ta oli korduvalt istunud vangis oma revolutsioonilise tegevuse pärast. Kord paistas ta ülekuulamisel prokurörile julgelt näkku: „Seda, mida teie nimetate kuri-teoks, nimetan mina võitluseks tööliste vabaduse eest!“

Mõrvarite käe läbi langes ka Tallinna raudteelaste juht August Tuuder. Tema teeneks on, et raudteelaste ametiühing liitus revolutsiooniliste ametiühingutega. Tallinna raudteelased saatsid ta ametiühingute I kongressile. Kui ta kongressil areteeriti, ütles politseiagent talle otse näkku: „Sinu nimi seisab nende hulgas, kes satuvad paradiisi,“ viidates tapatalgutele, mille ametiühingute juhtidele valmistasid kodanlikud ja sotsiaaldemokraatlikud ministrid.

Irboska mõrvatute nimekirjast leiame veel nimed: Aleksander Annus, Mihkel Koolmeister, Aado Pärtels, Martin Õun, Pauline Gutman, Johannes Mahoni, Aleksander Pruul, Johannes Presman, Vollman, Johannes Kutnik, Johannes Reisman, Rebane, Villem Maasik, Alfred Umberg, Marta Umberg, Harald Vennikas, Rätsep, Johannes Kummer, Aleksander Jäger jt.

Sügav lein haaras eesti proletariaati, kui ta veendus, et 26 tema paremat poega ja tütart oli elajalikult hukatud. Viktor Kingissepp kirjutas nende üle:

„Võite rahulikult puhata Irboska põllul, kallid seltsimehed!... Tööliklass realiseerib teie vaimse testamendi!“

*

Ametiühingute lõhkumine, 76 töölisliikumise juhi välja-
saatmine ja 26 mahalaskmine nõrgestasid seda liikumist
mõneks ajaks. Väliskapitalistid võisid olla rahulikumad
oma platsdarmi pärast: nüüd said nad võimaluse teise sõ-
jakäigu veel aktiivsemaks ettevalmistamiseks Nõukogude
Venemaa vastu.

1919. a. oktoobris teostasidki Judenitši väed pealetungi
Petrogradile. Sellest võtsid osa ka eesti valged väeosad.
Vaenlased olid juba lähenemas Petrogradile, kuid nad pu-
rustati lahingus Pulkovo kõrgendikel ja paisati Eestisse
tagasi.

Kodanliku valitsuse poolt (kus sotsiaaldemokraadid eten-
dasid juhtivat osa) tarvitusele võetud surveabinõud töölis-
liikumise vastu paljastasid lõplikult viimaste häbistava osa,
näitasid neid kodanluse truude teenritena ja tööliisklassi ve-
riste vaenlastena.

Lenin ennustas prohvetlikult 1920. aastal:

„Eesti elab üle Kerenski-perioodi, töölised hakkavad tun-
netama oma Asutava Kogu juhtide alatust, kes riisusid
ametiühingud paljaks ja mõrvasid 26 kommunisti, nad ku-
kutavad varsti selle võimu ja loovad Nõukogude Eesti...“

Lenini sõnad on teostunud. Eesti töötajad kukutasid ko-
danlaste võimu ja löid Nõukogude Eesti.

Lenin Eestist

1923. aastal, kui Lenin ise veel elas, kriipsutas Jossif Vissarionovitš Stalin bolševike partei poolt avaldatud erilises läkituses alla vajadust hoolikalt kokku koguda ja teha partei ning rahva omandiks kõik Lenini teosed, kõik olemasolevad dokumendid ja materjalid, mis iseloomustavad Vladimir Iljitš Lenini tegevust bolševistliku partei loomisel, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel, maailma esimese nõukogude riigi ülesehitamisel ja proletariaadi rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise juhtimisel.

Selles läkituses kirjutas seltsimees Stalin, et me „ei tohi unustada seda, et iga väike paberitükike, millel leidub V. I. Lenini allkiri või märged, võib olla määratu suureks panuseks maailmarevolutsiooni juhi isiku ja tegevuse tundmaõppimisel ning aitab selgitada ülesandeid ja raskusi, mis seisavad sellel teel, mida mööda me V. I. Lenini poolt juhituduna edasi läheme“. (Vt. „Eessõna neljandale väljaandele“, Lenini teosed, I k., lk. XII.)

Kolmekümne aasta kestel oli Lenin Vene proletariaadi revolutsioonilise võitluse mõistuseks, hingeks ja südameks. Kus ta iganes viibis — kas Peterburis, sundasumisel Siberis või emigrandina välismaal —, mitte kunagi ei jäänud tema terava silma eest varju ka kõige väiksem tähelepanuväärne fakt Venemaa ühiskondlikust elust.

Seltsimees Stalin tähendas, et väga vähestel nende hulgast, kes olid jäänud Venemaale, oli nii tihe side Venemaa tegelikkusega ja töölisliikumisega sellel maal kui Leninil, olgugi et ta oli kaua viibinud välismaal. „Alati, kui ma

sõitsin tema juurde välismaale — 1907., 1908. ja 1912. aastal, nägin tema juures hunnikute kaupa kirju praktikute käest Venemaalt, ja alati teadis Lenini rohkem kui need, kes olid jäänud Venemaale“. (J. Stalin, „Vestlus saksa kirjaniku Emil Ludwigiga“.)

Lenini geenius määras kõigi Venemaa rahvaste — suurte ja väikeste — saatuse, haaras kogu maailma töötava rahva revolutsioonilist liikumist. Lenini teosed peegeldavad tema ülisuurt ja teravat huvi ukrainlaste, valgevenelaste, poolakate, soomlaste, lätlaste, grusiinlaste, armeenlaste, leedulaste revolutsioonilise võitluse vastu... Kui kõik Lenini poolt Eesti kohta ja eesti töölisklassi revolutsioonilise võitluse kohta käivad materjalid kokku korjata, siis saaksime neist mitme trükipoogna suuruse raamatu.

Elav huvi, mida Lenin osutas Eesti vastu, on arusaadav. Tsarismi poolt mahasurutud eesti rahva saatust liigutas Vladimir Iljitsi sügavasti. Asudes Petrogradile võrdlemisi lähedal ja olles selle linnaga tugevasti seotud, pidi Eesti etendama tähtsat osa Petrogradi proletariaadi relvastatud ülestõusu edu tagamisel ja seejärel võitluses nõukogude võimu kindlustamise eest Venemaal.

Eestlaste elu otsustavail silmapilkudel pühendas Lenin Eestile suurt tähelepanu. Tema mõtted puudutavad eesti töötava rahva võitluse põhiküsimusi. See on maksev ka seltsimees Stalini poolt Eesti üle avaldatud arvuka hulga mõtteavalduste kohta.

Tundma õppides Lenini ideelist pärandit, kogudes leninliku õpetuse tarkust, olles oma elus ja võitluses juhitud tema poolt, avaldab Eesti töötav rahvas sügavat huvi iga sõna ja iga mõtte suhtes, mis Vladimir Iljits on avaldanud Eesti kohta. Süstematiseerida ja põhjalikult läbi mõelda kõik, mis Lenin on öelnud või kirjutanud Eestist, see tähendab eesti rahva ajaloo paljude lehekülgede õiget mõistmist ja valgustamist, selgusele jõudmist nende ülesannete ja raskuste kohta, mis tänapäeval meie teel seisavad.

Lenini väljendusi Eestist tuleb õppida tihedas seoses kõige sellega, mida Lenin õpetas, luues endale ettekujutuse sellest olukorrast ja sellest ajast, millal need read kirju-

tati ja sõnad öeldi. Lenin vihkas tähenärijaid, kes loova marksismi asendasid dogmaga ja sügava analüüsi — tsitaadiga.

Käesolevas artiklis on tehtud katset süstematiseerida Lenini ütlusi Eestist, anda lugejale teatav ettekujutus sellest, mida Vladimir Iljitš mõtles ja kirjutas eesti töörahva võitlusest.

*

Vladimir Iljitš oli Eestimaa noore bolševistliku organisatsiooni võitlusega kursis. Talle ei jäänud tähele panemata 1905. aasta jaanuaristreik Tallinnas ega teisedki sündmused esimese revolutsiooni ajal.

Lenin märkis ära suurt võitu, mille eesti bolševikud saavutasid VSDTP „Eestimaa Liidu“ konverentsil, mis toimus 1907. aasta veebruaris. On iseloomulik, et see konverents kutsuti kokku Terijoki suvituslinnas, mille läheduses Lenin sel ajal elas ja kus tegelikult asus bolševistliku partei staap.

Kõigi küsimuste kohta võttis konverents vastu bolševistlikud resolutsioonid. Neist ühele — suhtumisest Riigiduumasse — andis Lenin kõrge hinnangu, märkides, et see on täis selgejooneliselt bolševistlikku vaimu.

Hävitavalt kritiseerides menševike resolutsiooni, mida nad muide tahtsid läbi viia ka Terijoki konverentsil, esitas Vladimir Iljitš oma artiklis „Kuidas lei tohi kirjutada resolutsioone“ („Teosed“, XI k., lk. 47—67) sellele vastukaaluks eesti revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide resolutsiooni. Oma artiklis tõi Lenin selle resolutsiooni tervikuna ära kui eeskuju, samuti avaldas ta selle ajalehes „Proletaarlane“, mida ta toimetas.

Terijoki konverentsi otsused, mis võeti vastu leninlikus vaimus, etendasid silmapaistvat osa üle-eestimaalise bolševistliku organisatsiooni loomisel. See, et pärast Terijoki konverentsi menševike mõju Eestis kiiresti langema hakkas, ei ole juhuslik. 1907. aasta suvel võitsid bolševikud VSDTP Tallinna komitee kindlalt endi kätte. Bolševikel läks korda vähendada „Eestimaa Sotsiaaldemokraatliku Partei“ koosseisu kuuluvate föderalistide mõju, kes püüdsid üksteisest eraldada eri rahvussisse kuuluvaid töölisi ja seega nurja

ajada nende ühist võitlust isevalitsuse vastu, kodanluse ja mõisnike korra vastu.¹

Töötades enne Esimest Maailmasõda välja bolševistliku poliitika rahvusküsimuses, uuris Vladimir Iljitš läbi tohutu hulga raamatuid ja materjale rahvuste olukorra kohta Venemaal, sealhulgas ka Balti kubermangudes. Oma õpetuse rahvusküsimuse kohta esitab Lenin artiklreis „Kriitilisi märkmeid rahvusküsimusest“, „Rahvaste enesemääramise õigusest“, „Revolutsiooniline proletariaat ja rahvaste enesemääramise õigus“ jne. Lenini kogumikesse, XVII ja XXX köitesse on koondatud Lenini konspektid ja märkmed rahvusküsimuse kohta, mis on väga huvitavad. Lenini märkmete hulgas leiame mõttevahetusi ka Baltimaade kohta.

Väga suure tähelepanuga jälgis Lenin Läti töölispartei tegevust. Ta valmistus hoolega Läti sotsiaaldemokraatide IV kongressiks, mis toimus 1914. aasta jaanuaris ja veebruaris Brüsselis, ja võttis sellest osa. Kongressi eelõhtul kirjutas Lenin Läti sotsiaaldemokraatide ridades oleva bolševistliku opositsiooni jaoks eriteesid; neid tuntakse „Läti-maa sotsiaaldemokraatia IV kongressi platvormi projekti“ nime all. Neis antakse suurepärane analüüs rõhutatud rahvuste proletariaadi taktika kohta, näidatakse, kuidas proletaarne partei sotsialismi lipu all peab võitlema oma rahva rahvusliku vabastamise eest, kuidas vältida langemist kodanliku natsionalismi seisukohtadele, kes tegutses „kultuur-rahvusliku autonoomia“ jms. uduste loosungite all.

Selles dokumendis paljastab Lenin kodanliku natsionalismi, seehulgas ka eesti kodanliku natsionalismi rahva-vaenuliku olemuse ja formuleerib samal ajal rõhutatud rahvuste proletariaadi seisukoha. Lenin kirjutab:

„Meile, läti sotsiaaldemokraatidele, kes me elame rahvuslikus suhtes väga mitmeist rahvusist elanikkonnaga maal, meile, keda ümbritsevad lätlaste, venelaste, eestlaste, sakslaste jne. kodanliku natsionalismi esindajad, — meile on eriliselt selge „kultuur-rahvusliku autonoomia“ loosungi

¹ Üksikasjaliselt Terijoki konverentsist ja Lenini hinnangust sellel vastuvõetud otsuste kohta vt. minu artiklist ajakirjas „Eesti Bolševik“ nr. 3/4 1947. a. Vt. käesolevas raamatus lk. 14.

kodanlik valelikkus. Meile on eriti kallis meie sotsiaaldemokraatlikus organisatsioonis juba tegelikult läbiproovitud loosung kõigist rahvustest tööliste kõigi ja iga-suguste organisatsioonide ühtsuse kohta“ („Teosed“, XVII k., lk. 66).

Neis ridades on leninlikult, kokkusurutult ja täpselt avaldatud võitluse olemus, mida Baltimaade proletaarsed revolutsionäärid pidasid tööliklassile avaldatava kodanliku natsionalismi mõju vastu ja revolutsioonilise liini eest rahvuslikus vabastusvõitluses.

Teatavasti jutlustasid eesti kodanlikud natsionalistid (Jaan Tõnisson, Konstantin Päts jt.) „kultuur-rahvusliku autonoomia“ võltsideed. Purustav kriitika, mille andis Lenin „kultuur-rahvusliku autonoomia“ kohta, andis eesti bolševikele võimsa relva nende võitluses kodanliku natsionalismi vastu. Oma artikleis näitas Lenin otsekohe, et proletariaadi eitav suhtumine sellesse loosungisse on tingitud asjaolust, et ta „on vastuolus proletariaadi internatsionalismiga“, „meelitab masse kaasa minema kodanliku natsionalismi ideedega“ (Lenini kogumik, XXX k., lk. 49). Lenin hoiatas rõhutatud rahvastest töölisi, et „kodanlik natsionalism eraldab eri rahvusest töölised üksteisest ja tüssab neid „rahvuslike loosungite“ abil“ („Teosed“, XVII k., lk. 124), et „tööliste petmiseks muudab rõhutatud rahvuste kodanlus oma rahvusliku vabastamise loosungeid alati“ („Teosed“, XIX k., lk. 41). Lenin näitas rõhutatud rahvuste proletariaadile kätte tõelise tee vabadusele. Ta kirjutas, „et ainult masside ja neid juhtiva proletariaadi revolutsiooniline liikumine, ainult võidukas revolutsioon võib tuua tugevaid muutusi rahvaste elus“ („Teosed“, XIV k., lk. 272), „kapitalismi ajal hävitada rahvuslikku (ja poliitilist üldse) rõhumist on võimatu. Selleks on tingimata vajalik... sotsialism kehtima panna...“ („Teosed“, XIX k., lk. 245).

Lenin, Stalin ja bolševike partei kaitsesid rahvaste enesemääramise õigust kuni lahtilöömise ja iseseisvate riikide loomise õiguseni. Juba enne revolutsiooni arendasid Lenin ja Stalin seda mõtet, et need rahvad, kes ei soovi Venemaast lahku lüüa, peavad saama laialdase piirkonnalise

autonoomia ning võimaluse iseseisvalt ehitada oma elu. Vladimir Iljitš Lenin kaitses eesti rahva õigust piirkonnalisele autonoomiale, mille vastu astusid üles menševikud, bundistid jms. Paljastades selle küsimuse alal bundist Medemi seisukohta, kirjutas Vladimir Iljitš:

„Piirkonnaline autonoomia — targutab Medem õpetavalt — sobib oblasti jaoks, „maa“ jaoks, kuid mitte läti, eesti jms. ringkondade jaoks, kus elanikke on poolest miljonist kuni 2 miljonini ja maa-ala ühe kubermangu suurune. See ei oleks autonoomia, vaid lihtne semstvo... Sellele semstvole tuleks ehitada tõeline autonoomia...“ ja autor mõistab vanade kubermangude ning maakondade „lammutamise“ hukka“ („Teosed“, XVII k., lk. 157).

Tabavate argumentidega purustab Lenin Medemi vaatekoha ja kirjutab:

„... Mispärast ei võiks olla autonoomseid rahvuslikke ringkondi mitte ainult 0,5-miljonilise, vaid koguni 50 000-lise elanikkonnagagi... See kõik jääb bundist Medemi saladuseks“. (Samas.)

Lenini märkus: „autor mõistab vanade kubermangude ja maakondade „lammutamise“ hukka“ annab tunnistust sellest, et Vladimir Iljitš oli tunginud eesti rahva rahvusliku vabastusvõitluse konkreetsete momentide olemusse. Teatavasti oli eesti rahvas tsarismi ajal mehhaaniliselt jaotatud mitmesse administratiivühikusse. Suurem osa eestlasi elas Eestimaa kubermangus, väiksem osa aga Liivimaa kubermangus, mis muidugi pidurdas eestlaste vabastusliikumist ja revolutsioonilise võitluse hoogsat arenemist. Lenin pidas progressiivseks „elanikkonna rahvusliku koosseisu võimalikult suurema ühtsuse nõudmist, sest rahvus ja keele samasus on tähtsad tegurid siseturu täielikuks kättevõitmiseks ja majandusliku käibe täielikuks vabaduseks“ („Teosed“, XVII k., lk. 157).

Tõelise autonoomia sai eesti rahvas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena. Eestimaa Autonoomses Nõukogude Vabariigis ühendati Eestimaa kubermangus ja Liivimaa kubermangu põhjapoolseis maakondades elavad eestlased.

*

Lenini tähelepanu oli koondatud Eestile relvastatud ülestõusu ettevalmistamise perioodil Petrogradis 1917. aasta septembris ja oktoobris.

Juba 1917. a. augustis loovutasid Kornilov ja Kerenski äraandlikult sakslastele Riia, 29. septembril aga maabusid sakslased Saaremaal. Analüüsides tolelaegset olukorda, võttis Lenin täielikult arvesse „Saaremaa õppetunde“, mis seisis selles, et kontrrevolutsiooniline ohvitserkond sisuliselt andis Saaremaa saksa vägede kätte. Revolutsioonilised madrused kaitsesid saart viimse veretilgani. Paljastades relvastatud ülestõusu vastaste argumentatsioone, kes muide tõendasid, et „kodanlus ei või anda Piiterit sakslaste kätte, vaatamata sellele, et Rodzjanko seda tahabki, sest mitte kodanlased ei sõdi, vaid meie kangelaslikud madrused“, kirjutas Lenin ägedalt:

„See põhjendus viib jällegi välja selle „optimismini“ kodanluse suhtes, kes igal sammul ilmutab fataalset pessimismi relvastatud jõudude ja proletariaadi võimete kohta.

Sõdivad kangelaslikud madrused, kuid see ei takistanud kaht admiralit enne Saaremaa hõivamist peitu pugemast!“ („Teosed“, XXI k., lk. 338.)

Lenin näitas proletariaadile, et kodanlus kavatseb Petrogradi sakslaste kätte anda ja saksa täakide toetusel purustada revolutsiooni.

„Kerenski ja kornilovlased“, kirjutab Lenin noil päevil, „annavad Piiteri sakslaste kätte. Nimelt Piiteri päästmiseks tuleb Kerenski kukutada ja võtta võim kahe pealinna nõukogude kätte...“ („Teosed“, XXI k., lk. 324.)

Eesti kattis Petrogradi lääne ja edela poolt ning võis saada sakslastele ja kornilovlastele takistusalaks, kui nad liiguvad Petrogradi poole. Eesti koos oma revolutsioonilise proletariaadiga ja siin baseeruva mereväe madrustega oli bolševistliku partei tugipunktiks ja ta võis anda tõhusat abi relvastatud ülestõusu teele asunud Petrogradi töölistele. Võimuhaaramine Eestis proletariaadi poolt olnuks väga tähtis, et alustada otsustavaid võitlusi sotsialistliku revolutsiooni eest, sest siis oleks Petrogradi lähim tagala olnud bolševike käes.

Seepärast omistaski Lenin nii suurt tähtsust Eestile, eriti Tallinnale, seepärast mainitaksegi tolleaegseis Lenini kirjades nii tihti Tallinna nime.

Oktoobri esimesel poolel kirjutas Lenin:

„Relvastatud ülestõusu suhtes võttis Marx kokku kõigi revolutsioonide kogemused ajaloo suurima revolutsioonilise taktika meistri Dantoni sõnadega: „Julgus, julgus ja veel kord julgus“.

Selle rakendamine Venemaa ja 1917. aasta oktoobri kohta tähendab: üheaegne, võimalikult ootamatum ja kiirem pealetung Piiterile, lakkamatult väljast- ja seestpoolt, tööliskvartaleist ja Soomest, Tallinnast ja Kroonlinnast, kogu laevastiku pealetung, hiiglasliku jõuülekaalu koondamine meie „kodanliku kaardiväe“ (junkrute), meie „vandeivägede“ (kasakate väeosa) jne. 15—20 tuhande (kuid võimalik, et ka rohkem) üle“ („Teosed“, XXI k., lk. 320).

Oma ülestõusuplaani visandis omistas Lenin Tallinnale tähtsa osa. Neil päevil ta kirjutas:

„Asi seisneb ülestõusus, mida võivad otsustada ja peavad otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn. Piiteri all ja Piiteris, — vaat kus võib otsustada ja peab otsustatama ning teostatama see ülestõus, võimalikult tõsisemalt, võimalikult rohkem ettevalmistatult, võimalikult kiiremini, võimalikult energilisemalt“.

Ja veel:

„Vene ja maailmarevolutsiooni on võimeline päästma ainult Balti laevastiku, soome vägede, Tallinna ja Kroonlinna viibimatu sõjakäik Kornilovi vägede vastu Piiteri all. Ja sellisel sõjakäigul on üheksakümmend üheksa väljavaadet sajast võimalikust mõne päeva jooksul sundida üks osa kasakavägedest alla andma, teine osa täielikult purustada ja kukutada Kerenski, sest mõlema pealinna töölised ja sõdurid toetavad sellist sõjakäiku“. („Teosed“, XXI k., lk. 324—325.)

Ja veel:

„Ei tohi ootama jääda Ülevenemaalist Nõukogude Kongressi, mida Kesktäidesaatev Komitee võib venitada kas või novembrini, ei tohi edasi lükata, andes Kerenskile võimaluse Kornilovi vägesid veel juurde tuua. Nõukogude kong-

ressil on esindatud Soome, laevastik ja Tallinn, kes üheskoos võivad viibimatult teostada sõjakäigu Piiterisse Kornilovi polkude vastu, sõjakäigu laevastiku ja suurtükiväe, kuulipildujate ja kahe-kolme korpuse sõdurite osavõtul, kes näiteks Viiburis tõestasid oma vihkamistunde täit jõudu kornilovlike kindralite vastu, kellega Kerenski on jällegi omavahel sobitama hakanud“ („Teosed“, XXI k., lk. 324).

Eesti bolševikud Viktor Kingissepa juhtimisel tegutsesid Lenini juhiste kohaselt. Nad andsid endile täielikult aru selle kohta, missugune tähtsus on Eestis toimuval ülestõusul proletaarse revolutsiooni võiduks Petrogradis. Petrogradi tööliste ülestõusu alguseks oli Tallinnas ja Tartus võim juba Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee käes. Mitte ühelgi kasakapolgul, kes asusid Eestis, ei õnnestunud Kerenskile appi minna, — tänu eesti bolševike julgele ja energilisele tegutsemisele peeti nad kinni. Tallinnast saadeti kiiresti mitu madruste väesalka Petrogradi, Smolnõi korraldusse. Kõik see aitas kaasa proletariaadi relvastatud ülestõusu kiireks võiduks Venemaa pealinnas.

*

Oma kõnes III Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil 1918. aasta jaanuaris tähendas Lenin, kõneldes sellest, et on saabunud aeg sotsialismi teostamiseks tegelikkuses:

„Pole olemas ühtki sotsialisti, seltsimehed, kes ei tunnustaks seda silmanähtavat tõde, et sotsialismi ja kapitalismi vahel on pikk, suuremal või vähemal määral raske ülemineku periood proletariaadi diktatuuri näol, ja oma vormidelt sõltub see periood suurel määral sellest, kas ülekaalus on väikeomand või suuromand, madal või kõrge kultuur. On arusaadav, et üleminek sotsialismile Eestimaal, sellel väikesel maal, kus kõik inimesed on kirjaoskajad, mis koosneb suurtest põllumajanditest, ei või sarnleda üleminekuga sotsialismile sellisel maal, mis enamusest on väikekodanlik, nagu on Venemaa. Seda tuleb arvestada.

Iga teadlik sotsialist räägib, et sotsialismi ei tohi talupoegadele vägivaldselt peale sundida ja tuleb arvestused rajada ainult eeskuju jõule ja elupraktika omandamisele talurahva massi poolt“ („Teosed“, XXII k., lk. 207).

See Lenini õpetus pidi saama kogu eesti kommunistide töö aluseks juba järgmisel päeval pärast proletaarse revolutsiooni võitu. Esmajoones tuli revolutsioonilisel teel lahendada agraarküsimus, mis kandis Eestis väga teravat iseloomu. Enne Oktoobrirevolutsiooni oli saksa mõisnikel Eestis 2 428 000 hektaari maad või 58 protsenti kogu pindalast. Kogu see maa kuulus 1248 mõisale. Üle poole kogu mõisamaast oli 116 paruni käes. Nende 116 hulgast oli iga mõisa pindala enam kui 4400 ha. 18 mõisnikul Eestis olid mõisad, mille pindala oli igaühel 116 000 ha. Need olid tõelised latifundiumid. Saksa mõisnike teenistuses oli üle 100 000 moonaka vahetult mõisades. Arvult 50 000 talumajandi käes oli üldse vaid 1 760 000 ha maad või 42 protsenti kogu maast. Mõisnikud andsid rendile umbes 550 000 ha maad, kuna rentnikeks oli 23 000 talupoega, need olid eranditult kehvikud. 1916. aastal oli Eestis umbes 500 000 maata talupoega, mis moodustas kogu Eesti maaelanikkonnast kaks kolmandikku.

Viibimata tuli likvideerida mõisnike maaomandid ja need jagada kehvatalupoegadele, maatöölisele ja vähese maaga talupidajale, abistada neid tööloomade ja inventariga, seda samuti mõisa varanduste arvel. Seda tööd ei saanud ühekski päevaks edasi lükata, sest tähtsaimaks poliitiliseks probleemiks, mis eesti bolševikud pidid lahendama, oli agraarküsimus.

Nõukogude võimu ja töötavate talupoegade huvides jäeti riiklike majandite — sovhooside — näol alles suuri mõisu koos osa maa ja inventariga. Need riiklikud majandid oleksid võinud maatöölisile ja kehvikuile, kellele nõukogude võim maad jagas, väga suurt abi anda.

Kuid eesti kommunistid ei järginud Lenini näpunäiteid. Nõukogude Täitevkomitee ja eesti parteiorganisatsioon ei astunud energilisi samme selleks, et mõisamaad viivitamatult maatameestele ja vähese maaga talupoegadele välja jagataks. Selle asemel asusid nõukogude võimuorganid esmajärjekorras sovhooside loomisele. Paljudest valdadest saabus teateid, et talupoegadele mõisamaad ei anta. Ja kahjuks oligi see nõnda. Oma viga suurendasid eesti kommunistid 1918. aasta lõpul ja 1919. aasta algul, kui nad

hakkasid ülaltpoolt, arvestamata talupoegade soove, talurahvale peale sundima kommuune. Need vead takistasid töölisklassil tugevdamast liitu töötava talurahvaga, mis kahtlemata nõrgestas ta jõudu klassisõjas kodanluse vastu ning suurendas kodanluse jõudu.

Eesti parteiorganisatsiooni poolt neil aastail tehtud vead kõrvaldati edaspidi. Juhindudes Lenini-Stalini partei õpetusest, teostas kommunistlik partei 1940. aastal, kui Eestis kehtestati nõukogude võim, maareformi, millega 50 000 maatöölist ja vähese maaga talupoega sai maad. 1944. aastal nõukogude maareform taastati.

Nõukogude maareform Eestis teostati Lenini parima õpilase Stalini näpunäidete järgi.

*

Läbirääkimiste ajal Saksamaaga Brest-Litovskis (1917. a. detsembrist kuni 1918. a. alguseni), kus arutati sõja lõpetamise küsimust, oli suuri väljavaateid Eesti nõukogude vabariigi päästmiseks saksa ikke alt, sest saksa delegatsioon ei nõudnud nõukogude vägede lahkumist Eesti- ja Liivimaalt. Lenin püüdis neid väljavaateid viimse võimaluseni ära kasutada. Kuid Trotski reetlikkuse tagajärjel jäid kõik need katsed tagajärjetuks.

Mängides kokku saksa imperialistidega, valmistas reetur Trotski juba läbirääkimiste algusest peale ette koletislikku äraandmist, mille ta hiljem ka ellu viis. Tema ettepanek oli, et Nõukogude Venemaa teeks esilduse, et ta sõja lõpetab, loobub rahu tegemisest ja demobiliseerib oma armee, s. t. et ta avaks tee vaenlasele, jätaks maa täiesti kaitseta.

Juba algusest peale oli Lenin kindlalt nõudnud rahulepingu allakirjutamist, sest Nõukogude Venemaal polnud midagi, millega ennast kaitsta. Stalin toetas Leninit täielikult ja igati. Paljastades reetur Trotskit, kirjutas Lenin juba enne läbirääkimiste katkemist:

„Oma vägede äraviimisega saavutame seda, et loovutame Eesti Nõukogude Vabariigi sakslastele... Rahulepingu allakirjutamisega me... säilitame sotsialistliku Eesti vabariigi ja avame võimaluse oma saavutuste kindlustamiseks... Kui sakslased hakkavad peale tungima, siis oleme sunnitud alla

kirjutama igasuguse rahulepingu, kuid muidugi kujuneb ta siis kõige halvemaks“ („Teosed“, XXII k., lk. 201).

Vaatamata partei Keskkomitee, Lenini ja Stalini juhistele teatas reetur Trotski sakslastele, et Nõukogude Venemaa rahulepingut alla ei kirjuta ja et ta demobiliseerib oma armee. Seda oligi sakslastele vaja — nad katkestasid läbirääkimised ja asusid 18. veebruaril 1918. aastal pealetungile.

Neil kohutavail päevil, kui nõukogude võimu saatus rippus juuksekarva otsas, oli Eestimaa Leninil mees ja ta saatis siia oma juhiseid. 18. novembril saatis ta Tallinna Nõukogule telegrammi, milles ta lühidalt nõudis: „Astuda kõige energilisemaid samme Loodeühingu tehase viivitamatuks ja täielikuks evakueerimiseks Tallinnast Novorossiiskisse“ (Lenini kogumik, XXIV köide, lk. 18).

Revolutsiooni päästmise nimel nõudsid Lenin ja Stalin rahulepingu viivitamatut allakirjutamist. Kuid vallutanud määratu suure maa-ala, sealhulgas ka Eesti, esitasid sakslased Nõukogude Venemaale, nagu Lenin oli ette näinud, veel halvemad tingimused, nende hulgas ka selle, et Eesti ja Liivimaa liidetaks Saksamaa külge. Nüüd, pärast nurjatut reetmist Trotski poolt, ei olnud enam mingit võimalust Eesti päästmiseks saksa ikkest. Väga kibestunult ütles Lenin neil raskeil päevil: „Kui loovutamegi Soome, Liivimaa ja Eesti, ei ole revolutsioon veel kaotatud“ („Teosed“, XXII k., lk. 258). Juba siis nägi Lenin ette, et pärast hinge tagasitõmbamist ja tugevnemist, rikastudes uute jõudude poolest, päästab Nõukogude Venemaa vennalikud rahvad saksa imperialismi küünte vahelt.

Rahuleping kirjutati alla. „Trotski ja Buhharini reetlikkus läks Nõukogude vabariigile kalliks maksmaks. Läti ja Eesti, rääkimata Poolast, läksid Saksamaa külge. Ukraina eraldati Nõukogude vabariigist ja muudeti Saksa vasallriigiks (sõltuvaks riigiks)“ („ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 214).

Varsti avanes nõukogude võimul võimalus Bresti rahu tühistada ja asuda avalikku — sõjalisel ja poliitilisel — võitlusel saksa imperialistide poolt vallutatud territooriumide, sealhulgas ka Eesti vabastamiseks.

Sakslased peremehetsesid Eestis peaaegu kogu 1918. aasta. Kui aasta lõpul saksa väed lahinguis Entente'i riikide vastu purustati, avanes sakslaste poolt okupeeritud territooriumide rahvastele, sealhulgas ka Eestile, võimalus nõukogude võimu rüppe tagasipöördumiseks. Kuid töötavat rahvast takistasid nüüd „omad“ kodanlikud valitsused, mis loodi sakslaste poolt Entente'i näpunäitel ja mis tuginesid saksa täakidele.

Paljastades natsionalistliku kodanluse tegevuse rahva-vaenulist loomust, ütles Lenin sel ajal, et „Saksamaale alluvate või tema poolt okupeeritud maade kodanlus otsib veel usinamalt kokkulepet Entente'iga, eriti neil juhtumel, kui ta aimab, et on täiesti võimatu hoida jalul oma võimu eksploateeritavate töölisklasside üle ilma välismaiste täakide abita, nagu näiteks Soomes, Ukrainas jne.“ („Teosed“, XXIII k., lk. 239.)

Lenin näitas, et natsionalistlik kodanlus on valmis oma maa ükskõik kellele maha müüma, et aga jääda võimule, et aga tema rikkused alles jääksid. Ta kirjutab, et kõigi okupeeritud maade kodanlus annab endale aru sellest, et ta ei saa ainsakski päevaks püsima jääda, kui saksa okupatsiooniväed lahkuvad, ja seepärast nende maade kodanlus, kes alles eile ennast müüs sakslastele, kummardus alandlikult saksa imperialistide ees ja sõlmis nendega liidu oma tööliste vastu, müüb nüüd oma isamaad Entente'ile. „Eile müüsid nad teda sakslastele, nüüd aga müüvad nad teda inglastele ja prantslastele. Vaat mis sünnib kulisside taga, millised ülepakkumised.“ Lenin hoiatas, et natsionalistlik kodanlus on valmis astuma Entente'i teenistusse võitluseks Nõukogude Venemaa vastu: „Nähes, et inglise-prantsuse kodanlus võidab, lähevad nad kõik selle kodanluse poolele ja valmistavad tehinguid inglise-prantsuse imperialismiga meie vastu ja meie arvel“. Ja Lenin esitab üleskutse valvsuse tõstmiseks (vt. „Teosed“, XXIII k., lk. 234).

Ainult nõukogude võimu rüppe tagasipöördumine võis päästa Baltimaade rahvaid uuest kütkest, maa okupeerimisest Entente'i vägede poolt, kellele kodanlikud natsionalistid ukSED avasid. Esimesena, nagu ütleb seltsimees Stalin, tõstis ülestõusulipu Eesti töötav rahvas. Algas äge võitlus

proletariaadi ja kodanliku valitsuse vahel. Sakslaste eest Nõukogude Venemaale põgenenud töölistest ja talupoegadest loodud Eesti Punaarmee vallutas Narva, kus moodustati Eestimaa Nõukogude Valitsus. Vene nõukogude väeosade toetusel liikus Eesti Punaarmee edasi, et vabastada Tallinn.

Suure tähelepanuga jälgisid Lenin ja Stalin sündmuste käiku Eestis. 29. novembril 1918. aastal saadeti Peakomiteele telegramm, millele teksti kirjutas Stalin ja allkirja andis Lenin. Selles oli öeldud:

„Koos meie vägede edasiliikumisega lääne poole ja Ukrainasse luuakse oblasteis ajutised nõukogude valitsused, mille ülesandeks on tugevdada nõukogusid kohapeal. Sellel asjaolul on see hea külg, et see võtab Ukraina, Leedu, Läti ja Eesti šovinistidelt võimaluse käsitada meie vägede liikumist kui okupeerimist ja loob meie vägede edasiliikumiseks soodsa õhkkonna...

Kõige selle tõttu palume anda vastavate sõjaväeosade juhtivale koosseisule juhtnõor selle kohta, et meie väed igati toetaksid ajutisi nõukogude valitsusi Lätis, Eestis, Ukrainas ja Leedus. Kuid muidugi ainult nõukogude valitsusi.“ (Lenini kogumik, XXIV köide, lk. 53—54.)

Detsembrikuus kirjutas Lenin alla dekreedid Eestimaa nõukogude vabariigi sõltumatuse tunnustamise kohta. Lenin kohustas kõiki Vene Nõukogude Vabariigi sõjalisi ja tsiviilvõime, kellel oli tegemist Eestiga, andma Eestimaa Nõukogude Valitsusele ja tema vägedele igas suhtes abi Eesti vabastamisel kodanlaste ikkest. Lenin tegi Rahanduse Rahvakomissariaadile ülesandeks anda Eestimaa Nõukogude Vabariigi Rahvapangale 10 miljonit rubla laenu, kuna Toiduainete Rahvakomissariaati ja Rahvamajanduse Kõrgemat Nõukogu käskis ta jõuda Eestimaa Nõukogude Vabariigi vastavate organitega kokkuleppele, et mõlema vabariigi vahel jalule seada kaubavahetus. (Vt. ajaleht „Žizn Natsionalnostei“ nr. 6, 15. detsembril 1918. a.)

Kuid rahvusvahelise kontrrevolutsiooni ühendatud jõududel läks korda Eestis nõukogude võim lüüa, ja 22. aastaks sai siin võimule kodanlik valitsus.

*

Jõuetu ja täielikult Entente'ist sõltuv Eesti kodanlik valitsus rakendati võitlusse Nõukogude Venemaa vastu. Lenin ütles:

„Kõik rahandusliku, tootlustamisse puutuva ja sõjalise surve avaldamise viisid pandi mängu, et sundida Eesti-maad, Soomet ja kahtlemata ka Lätit, Leedut ja Poolat, sundida kogu seda riikide tsüklit meie vastu välja astuma“ („Teosed“, XXIV k., lk. 562).

Eesti valged väeosad toetasid kindral Judenitši poolt Petrogradi vallutamiseks ettevõetud pealetungi.

Ent Balti riikide kodanlikud valitsused, sealhulgas ka Eesti valitsus, olid kahevahel. Muidugi olid nad koos Denikini ja Judenitšiga rõõmuga valmis lämmatama nõukogude võimu Venemaal, kuid nad kartsid, et pärast võidu saavutamist valged kindralid seavad uuesti jalule „ühtse ja jagamatu“ tsaari-Venemaa ega anna Balti riikidele iseseisvust. Sellest tulenesid ka nende kõhklemised, mille olemuse paljastas Lenin:

„Mõni nädal tagasi kiitles inglise minister Churchill parlamendis peetud kõnes, — ja selle kohta saadeti telegramme üle kogu maailma, — et on organiseeritud neljateistkümne rahva sõjakäik Nõukogude Venemaa vastu ja et uueks aastaks lõpeb see võidu saavutamisega Venemaa üle. Ja õigus, — sellest võttis osa palju rahvaid — Soome, Ukraina, Poola, Gruusia, tšehhoslovakid, jaapanlased, prantslased, inglased, sakslased. Kuid me teame, mis sellest välja tuli! Me teame, et eestlased jätsid Judenitši väed maha, ja nüüd tehakse ajalehtedes ägedat poleemikat sellepärast, et eestlased ei taha teda aidata, kuna Soome ei ole samuti Judenitšile abi andnud, kuidas selle maa kodanlus seda ka iganes tahaks“ („Teosed“, XXIV k., lk. 547).

Lenin märgib ära, et Entente'i katse lämmatada nõukogude võim Venemaal väikeste riikide, sealhulgas ka Eesti, sõjaliste jõudude abil, ei õnnestunud. Selle kohta ütleb ta järgmist:

„Teine katse seisis selles, et saata meie kallale meiega naabruses olevad rahvad, kes rahanduslikult täielikult sõltuvad Entente'ist, ja sundida, et nad meid kui sotsia-

lismi pesa ära lämmataksid. Kuid ka see katse lõppes ebaõnnestumisega: tuli välja, et ükski neist väikestest riikidest ei ole suuteline sellist sõda pidama. Ja veel rohkem — igas väikeses riigis muutus Entente'i vastane vihkamine tugevamaks. Kui Soome ei läinud võtma Petrogradi siis, kui Judenitš oli juba hõivanud Krasnoje Selo, siis sellepärast, et ta kahtles ja nägi, et kõrvuti Nõukogude Venemaaga ta võib elada iseseisvalt, aga koos Entente'iga ei saa maailmas elada. Seda elasid kõik väikesed rahvad läbi. Seda elavad läbi Soome, Leedu, Eestima ja Poola, kus valitseb tugev šovinism, kuid kus on olemas vihkamine Entente'i vastu, kes seal oma ekspluateerimist arendab“ („Teosed“, XXIV k., lk. 548).

Paljastades kapitalistlike suurriikide kolonisaatorlikku poliitikat väikerahvaste suhtes, ütles Lenin samuti:

„Kui inglise ja ameerika kodanluse esindajad tulid Soome või Eestimaale, hakkasid nad suurema julmusega kägistama kui vene imperialistid, — suurema julmusega sellepärast, et vene imperialistid olid vana ajajärgu esindajad ega osanud vajalikul kombel kägistada, kuid need inimesed oskavad kägistada ja kägistavad lõpuni... Kogu oma kodanliku korra juures on väikesed riigid tegelikkuse põhjal veendunud, ... et Entente on julmem ja kiskjalikum metsloom kui neile näivad bolševikud, kellega kogu Euroopas lapsi ja kultuurseid väikekodanlasi hirmutatakse“ („Teosed“, XXIV k., lk. 599).

Eesti astus Nõukogude Venemaaga rahu läbirääkimistesse. Nõukogude delegatsiooni tööd suunas Lenin ise, pühendas läbirääkimiste käigule väga suurt tähelepanu. Nõukogude Venemaa töölised olid neist läbirääkimistest elavalt huvitatud. Kui Lenin võttis sõna tööliste koosolekuil, esitati talle alati küsimusi Eestiga sõlmitava rahu kohta. „Küsimusele Eestiga sõlmitava rahulepingu tingimuste kohta“, loeme Lenini kõne kokkuvõttest, mille ta pidas 26. jaanuaril 1920. aastal Presnja rajooni parteitute tööliste ja punaväelaste konverentsil ja mis avaldati „Pravdas“, „vastas Lenin, et oleme teinud palju järeleandmisi, milledest tähtsaim on vaieldava, vene ja eesti sega-elanikkonnaga asustatud territooriumi loovutamine. Kuid me ei

taha tükikese maa pärast valada tööliste ja punaväelaste verd...“ („Teosed“, XXV köide, lk. 16.)

Esinedes 2. veebruaril 1920. aastal Ülevenemaalise Kesktäidesaatva Komitee VII koosseisu esimesel istungil kõnega, teatas Lenin:

„Eile kirjutati alla rahuleping Eestiga. See tähendab, et meie osutusime tugevamaks kogu kiskjate maailmast vahetus võitluses kogu maailma imperialistide poolt toetatud kontrrevolutsiooni vastu kui ka teel rahu poole, mille vastu kogu kapitalistlik maailm jällegi välja astus. See ime võis sündida ainult sellepärast, et enamus kogu maailma elanikest seisis faktiliselt ja tegelikult meie poolel. Me võitsime Denikini, Koltšaki ja Judenitši mitte sellepärast, et meil olid paremad relvad, vaid sellepärast, et meile vaenukel jõududel ei leidunud käsi, mis oleksid olnud valmis neid kapitalistliku maailma täiuslikke relvi tõstma meie vastu. Me sundisime Eestit meiega rahu tegema sellepärast, et oma rahupoliitikaga tegelikkuses üles näidata oma tõelist soovi elada kõigiga rahu. Me näitasime, et oskame anda vastulööki vägivallale, kuid oskame võitu saavutades sellest ka loobuda“ („Teosed“, XXV k., lk. 21).

Lenin märkis, et rahulepingu sõlmimine Eestiga on noore nõukogude diplomaatia silmapaistev võit.

„Oleme juba saavutanud esimese rahu, mis näitas meie rahvusvahelise poliitika üleolekut kõigi maade ühinenud kapitalistide poliitika suhtes. Need kapitalistid takistasid kõigest jõust Eestit meiega rahu sõlmimast. Me saavutasime nende üle võidu. Me sõlmisime rahu Eestiga, — esimese rahulepingu, millele järgnevad teised, avades meile võimaluse kaubavahetuseks Euroopa ja Ameerikaga“ („Teosed“, XXV k., lk. 24).

Eestiga rahulepingu sõlmimise kohta andis Lenin järgmise hinnangu:

„Rahu Eestiga — see on aken, mille vene töölised raiusid Lääne-Euroopasse, see on ülemaailmse imperialismi üle saavutatud ennekuulmatu võit, mis tähistab vene proletiaarses revolutsioonis murrangut kõigi jõudude koondamise poole maa sisemiseks ülesehitamiseks“ („Teosed“, XXV k., lk. 23).

Rahuleping Eestiga avaldas kogu maailma töötavale rahvale, eriti aga väikerahvaste töötavale rahvale väga tugevat mõju. Samuti aitas rahulepingu sõlmimine Eestiga ka eesti töötajate poliitilist silmaringi laiendada.

„Kirjas Ukraina töölistele ja talupoegadele Denikini üle saavutatud võitude puhul“ kirjutas Lenin nõukogude poliitika mõjust väikerahvastele:

„Venemaa töölis-talupoegade revolutsiooni ja 1917. aasta Oktoobri-Novembrirevolutsiooni kogemused ning rahvusvaheliste ja vene kapitalistide kallaletungi vastu peetud kahe aasta pikkuse võiduka võitluse kogemused näitasid selgemini kui selgelt, et kapitalistidel läks teatavaks ajaks korda opereerida poola, läti, eesti ja soome talupoegade ning väikemajandite omanike rahvusliku umbusaldusega, mis neil oli suurvenelaste vastu, neil läks korda selle umbusalduse pinnal teatavaks ajaks külvata vaenu nende ja meie vahele. Kogemused on näidanud, et sellest umbusaldusest vabanetakse ja et see möödub väga aeglaselt, ja mida rohkem suurvenelased, kes kaua olid rõhujaks rahvuseks, näitavad üles ettevaatlikkust ja kannatust, seda kindlamini läheb see umbusaldus mööda. Just Poola, Läti, Leedu, Eestimaa ja Soome riigi sõltumatuse tunnustamisega võidame meie pikkamisi kuid kindlalt väikeste naaberriikide kõige mahajäänumate, kapitalistide poolt kõige rohkem petetud ja allasurutud töötajate usalduse. Just sel viisil kisume nad kõige õigemate teed mööda ära „nende“ natsionaalkapitalistide mõju alt, viime nad kõige õigemate teed mööda täieliku usalduseni, tulevase ühtse rahvusvahelise nõukogude vabariigini“ („Teosed“, XXIV k., lk. 657).

Suure huviga jälgis Lenin revolutsioonilist liikumist kodanlikus Eestis, ta oli tuttav kõige tähtsamate faktidega Eesti tööliklassi võitlusest.

Esinedes 3. septembril 1919. aastal Moskva nelja rajooni parteitute tööliste ja punaväelaste konverentsil, peatus Vladimir Iljitš eriti Eesti revolutsioonilisel võitlusel, rääkis pealtkuulajaile viimaseid uudiseid, mis saabusid Eestist väljasaadetud kommunistide kaudu.

„Valgekaartlikul Eestimaal toimus ametiühingute parteitute tööliste konverents. Konverentsil oli 417 delegaati,

neist ainult 33 menševikku, kõik teised aga bolševikud!... (Tormilised kiiduavaldused). Konverents nõudis rahu sõlmimist Venemaaga. Kui inglased sellest kuulsid, ilmus nende esindaja konverentsile ja tegi ettepaneku Eestimaa valgekaartlik valitsus kukutada, kuid vastusena sellele ajasid töölised ta minema ja nõudsid rahu sõlmimist Venemaaga ja rahuliku töö juurde pöördumist. Siis aeti konverents laiali. Sada inimest saadeti Venemaale bolševikke otsima, 26 inimest nad võtsid kinni ja need kavatsetakse maha lasta. Valgekaartliku Eestimaa sellisele teole vastasime meie nende maa töölistele ja elanikkonnale määratud üleskutsega, kuid nende valitsusele tegime esilduse, et laseme maha kõik pantvangid, kes meil on! (Kiiduavaldused.) Kuid seal oli ju valitsusel menševike ja sotsialistide-revolutsionääride toetus!

Oma ametiühingute parteitul konverentsil andis väike Eestimaa väärilise vastuse tugevale Inglismaale, — Inglismaale, kes lõi meile ähvarduse neljateistkümne riigi liidu näol“ („Teosed“, XXIV k., lk. 451).

Lenin nägi ette, et Eesti töötav rahvas kukutab kodanluse võimu. 1920. aasta jaanuaris Lenin ütles:

„Eesti elab üle Kerenski poliitika ajajärku, töölised hakkavad aru saama oma asutava kogu juhtide alátusest, kes rüüstasid paljaks ametiühingud ja tapsid 20 kommunisti, varsti kukutavad nad selle võimu ja loovad Nõukogude Eesti...“ („Teosed“, XXV k., lk. 16.)

Prohvetlikud sõnad! Koondunud oma kommunistliku partei ümber, tuginedes Nõukogude Liidu toetusele, kukutas eesti töötav rahvas kodanluse võimu ja lõi, nagu Lenin seda ette nägi, Nõukogude Eesti, kus Lenini-Stalini lipu all ehitatakse üles sotsialistlikku ühiskonda.

Seltsimees Stalin — eesti rahva suur sõber ja õpetaja

Oma esimeseks saadikukandidaadiks Eesti NSV Ülemnõukogusse seadsid meie vabariigi töötajad piiritu vaimustusega Nõukogude rahvaste geniaalse juhi, Lenini ustavaima õpilase ja kaasvõitleja Jossif Vissarionovitš Stalini.

Stalin ja bolševike partei, Stalin ja nõukogude võim, Stalin ja kommunism on lahutamatud. Stalini geenius kehastab bolševike partei tarkust ja tahet, ta kehastab Nõukogude riigi suuri kogemusi ja võimsust, kehastab kommunismi kõikevõitvaid ideid.

Seades seltsimees Stalini oma esimeseks saadikukandidaadiks vabariigi Ülemnõukokku, avaldas eesti töörahvas kujukalt oma sügavat truudust nõukogude korrale, oma valmisolekut bolševike partei juhtimisel pühendada kõik jõud kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele.

Seltsimees Stalin on kõigi Nõukogude rahvaste suur sõber ja õpetaja. Temale on ühevõrra lähedased ja kallid nii suurte kui ka väikeste Nõukogude riigi rahvaste huvid ning vajadused. Elava osavõtuga jälgib seltsimees Stalin kõigi kuueteistkümne nõukogude vabariigi tööd, igaühele neist saab osaks tema tähelepanu ja hoolitsus.

Kõik Nõukogude rahvad tunnevad sügavat armastust ja tänu seltsimees Stalini vastu, austavad teda kui oma isa, kellele nende südameis kuulub kõige püham koht.

Iga rahvas teab, kui tohutult palju on tema heaks teinud ja kui suurt osa tema majanduslikus ja kultuurilises tõus on etendanud seltsimees Stalin.

Seltsimees Stalin on eesti töörahva suur sõber ning õpetaja. Paljude Venemaa rahvaste hulgas, kes praegu on ühinenud sõbralikuks liiduks, Nõukogude Sotsialistlike Vaba-

riikide Liiduks, on seltsimees Stalin alati meeles pidanud eesti rahvast, ta on osavõtlikult jälginud eesti rahva võitlust nõukogude võimu eest minevikus ja ka meie praegust tööd noore Nõukogude Eesti ülesehitamisel.

Olgu toodud järgmine näide.

1882. a. organiseerisid eesti ja vene töölised Narva Kreenholmi Manufaktuuris suure streigi. See oli üks tollal kogu Venemaal puhkenud streike, mis sundisid tsaarivalitsust mõningaid järeleandmisi tegema ja välja andma tuntud „1882. a. juuni seaduse“ (laste töölevõtmisest, nende tööajast ja vabrikuinspektsiooni asutamisest).

Kui seltsimees Stalin 24 aastat hiljem kirjutas oma artikli „„Vabrikuseadusandlus“ ja proletaarlaste võitlus“ — see kirjutis on toodud tema teoste esimeses köites —, siis meenutas ta Narva streiki ja selle tähtsust.

Mihhail Ivanovitš Kalinin, kes sajandi vahetusel elas mõne aasta Tbilisis ja organiseeris seal Stalini juhtimisel revolutsioonilist tööd, saadeti välja Tallinna.

Sellel asjaolul oli suur ning oluline tähtsus revolutsioonilise liikumise arenemisele Eestis. Kalinin tutvustas esimesena eesti töölistele Lenini ja Stalini ideid. Kalinin raskendas Eestis revolutsioonilise võitluse leninlik-stalinlikke meetodeid, tööliklassi ja tema eesrindlikuma osa, bolševike partei organiseerimise leninlik-stalinlikke põhimõtteid.

M. I. Kalinin rajas Eestis revolutsioonilise organisatsiooni, säärase, nagu selle oli Kaukaasias loonud seltsimees Stalin. Kalinini juhitud ringid püüdsid jõudu mööda — jõudu oli neil tollal veel vähe — töötada nii, nagu seda Kaukaasias tegid stalinlikud ringid.

Siinsed ringid ei piirdunud ainuüksi eesrindlike tööliste poliitilise kasvatamisega, vaid tegid hulkades laialdast agitatsiooni: kirjutasid, trükkisid ja levitasid tehastes lendlehti, korraldasid salajasi töölikkoosolekuid ja õpetasid, kuidas tuleb võidelda tsarismi ja kapitalismi vastu.

Stalini eeskujul värbas Mihhail Kalinin ringidesse inimesi, kes revolutsiooni heaks olid valmis kõigeks; ta õpetas neid vaatama parteile nagu kindlusele, mille väravad on avatud vaid väärikaile.

Kaukaasias rajas seltsimees Stalin revolutsionääride organisatsiooni, mis oli ühine kõigist rahvustest proletaarlastele. Ühes revolutsioonilises organisatsioonis töötasid koos vene-lased, grusiinlased, armeenlased ja azerbaidžanlased. Nad omandasid teadvuse, et kõigi tööliste huvid on ühised.

Seda stalinlikku põhimõtet rakendas Mihhail Kalinin ka Eestis. Stalini eeskujul lõi ta revolutsioonilised ringid, mis olid ühised kõigile eri rahvustest töölistele, kes elasid Tallinnas. Neis ringides õppisid eesti, vene, läti ja poola tööli-sed ühiselt tegutsema ja ühiselt võitlema.

Sellest ajast alates on eri rahvustest tööliised Eestis, enne-kõike aga eesti ja vene tööliised, alati tegutsenud ühiselt. See asjaolu vajutas oma pitseri kogu revolutsioonilise liiku-mise käigule Eestis. Eesti tööliised pidasid end alati osake-seks Venemaa proletariaadist, oma võitlust pidasid nad osaks kogu Venemaa proletariaadi võitlusest.

Kuigi Stalin pole viibinud Eestis, kuigi siia tollal ei tul-nud lendlehti ega ajalehti, mida ta Kaukaasias välja andis, siiski tänu Kalininile, kes oli Tbilisis läbi teinud revolut-sioonilise võitluse stalinliku kooli, tundis eesti tööliisklass juba tollal stalinlike ideede mõju.

Hiljem (1905.—1906. a.), kui Eestis tekkisid niinimetatud föderalistid, kes püüdsid luua ainult eestlastest koosnev at tööliisparteid, ei leidnud nende plaanid siin toetust. Kalinini poolt üksmeele ja ühise võitluse vaimus kasvatatud eesti tööliised ei läinud föderalistide sõiduvette. Viimaste poolt loodud „Eesti sotsiaaldemokraatide“ organisatsioon lagunes kiiresti koost.

Eesti eesrindlikud tööliised ühinesid organisatsiooniks, mis oli osa Venemaa Sotsiaaldemokraatlikust Tööliispartei-st.

Nii toimus revolutsiooniline töö Eestis juba sajandi algul stalinlike põhimõtete ja töömeetodite kohaselt.

Stalini kaasvõitleja M. I. Kalinin töötas Eestis kuni 1904. aastani, kuid ka palju hiljem oli tunda mõju, mida Kalinin oli Eesti tööliisliikumisesse avaldanud.

Asjaolu, et revolutsiooniline liikumine Eestis juba algu-sest peale kulges vastavalt seltsimees Stalini ideedele, põh-justas seda, et juba esimese Vene revolutsiooni ajal muu-tus eesti proletariaat bolševismi toeks.

Teatavasti andis Lenin tollal kõrge hinnangu eesti revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide resolutsioonile, mis võeti vastu Terijoki konverentsil 1907. a. veebruaris, s. t. nelikümmend aastat tagasi. Sellele resolutsioonile, märkis Lenin, andsid eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid „eht-bolševistliku vaimu“.

*

Pärast raskeid reaktsiooniaastaid 1908—1910 oli eesti bolševike organisatsioon tunduvalt nõrgestatud. Kogu Tallinna parteikomitee bolševistlik koosseis oli vahistatud ja välja saadetud. Pealeselle oli Tallinnas areteeritud üle kahesaja parteiliikme.

Organisatsiooni imbus tollal oportuniste; neil õnnestus algul isegi omas vaimus välja anda 1912. a. Narvas asutatud töölisajalehte „Kiir“.

Bolševistlikud rakukesed Tallinnas, Narvas, Tartus ja Pärnus töötasid omaette, polnud komiteed, kes oleks nende tegevust ühendanud ja suunanud. Kõik see kergendas oportunistide, töölisklassi reeturite õõnestustööd.

Oli tarvis oportunistid välja ajada ja teha „Kiir“ bolševistlikuks ajaleheks. Oli tarvis ühendada laialipillatud bolševistlikud rakukesed üheks tugevaks Eestimaa bolševistlikuks organisatsiooniks ja luua nende juhtimiseks ülemaaline komitee.

See teostati VSD(b)TP KK Venemaa büroo algatusel ja juhtimisel, kelle eesotsas seisis 1912.—1913. a. seltsimees Stalin.

Keskkomitee Venemaa büroo, mida juhatas seltsimees Stalin, pööras eesti bolševistlikule organisatsioonile suurt tähelepanu. Keskkomitee Venemaa büroo saatis Eestisse eriesindaja, kes kutsus kokku eesti bolševike konverentsi, aitas muuta ajalehe „Kiir“ suunda, mis selle tagajärjel sai tõeliseks bolševistlikuks ajaleheks.

Elavat sidet Peterburis asuva VSD(b)TP KK Venemaa bürooga pidas Viktor Kingissepp, kes sel ajajärgul tõusis Eesti bolševistliku organisatsiooni juhiks.

*

Tsaari-Venemaal oli eesti rahvas rõhutatud rahva seisundis, kes tundis end tsaari-Venemaal nagu vanglas. Eesti töötajad pidasid aktiivset rahvuslikku vabadusvõitlust, püüdes heita endilt rahvuslikku ning sotsiaalset iket.

Selles võitluses oli tarvis eesti töötajale kätte näidata õige tee. See oli seda vajalikum, et töötajaid püüdsid endiga liberaalsete kodanlike reformide teele kaasa kiskuda eesti kodanlikud natsionalistid (Tõnisson, Päts jt.).

Õige tee rõhutatud rahvaste võitluses vabaduse eest näidati kätte seltsimees Stalini raamatus „Marksism ja rahvusküsimus“.

See seltsimees Stalini teos ilmus legaalselt 1913. a. Peterburis ja sellega tutvus kohe ka eesti bolševike juht Viktor Kingissepp, kes õppis tollal Peterburi ülikoolis. Samuti tutvusid selle teosega ka paljud Peterburi tehastes töötavad eesti töölised. Nende kaudu levisid stalinlikud ideed Eestisse ja leidsid teed eesti tööliklassi hulka.

Seltsimees Stalini raamatus oli täielikult ja süstemaatiliselt välja töötatud marksistlik-leninlik rahvusküsimuse teooria.

Selles raamatus leidsid eesti töötajad ja nende eesrindlik võitlussalk — bolševikud — vastuse küsimusele, kuidas tuleb võidelda rahvusliku vabanemise eest. Seltsimees Stalini raamatu põhjal jõudsid nad arusaamisele, et tööraha tee läheb lahku kodanlike natsionalistide teest, et mitte liberaalsed kodanlikud reformid, vaid ainult proletaarne revolutsioon võib töörahvale tuua vabanemise rahvuslikust ikkest.

Kodanlikud natsionalistid pakkusid retseptina „rahvuslikku kultuurautonoomiat“. Kuid ei üks ega teine reform, mida soovitasid kodanlikud natsionalistid, ei võinud muidugi tuua töörahvale vabanemist rahvuslikust ikkest. Täieliku rahvusliku vabaduse ja võimaluse oma enesemääramisõiguse teostamiseks võib rõhutatud rahvaste töötajale **anda** ainult proletaarne revolutsioon. Selline on bolševike liin.

Arusaadav, et legaalses brošüüris ei võinud seltsimees Stalin seda öelda nii avameelsete ja selgete sõnadega, kuid tema raamatu mõte oli selline:

„Vene marksistid“, kirjutas seltsimees Stalin, „ühendavad „rahvuste vabaduse“ küsimuse tõenäolise põhjaliku muutusega, demokraatliku vabadusliikumisega, ilma et neil oleks alust loota reformidele.“ (J. Stalin, Teosed, kd. II, lk. 317.)

Seltsimees Stalini raamat oli rõhutatud rahvaste bolševike käes võimsaks relvaks võitluses kodanlike natsionalistide laostava tegevuse vastu.

Eesti bolševikud, kes olid relvastatud stalinlike ideedega, selgitasid töörahvale, et ainult proletaarne revolutsioon, mis tekitab riiklikus ja ühiskondlikus korras „põhjalikke muutusi“, teostab eesti rahva põlised lootused täielikule rahvuslikule ja sotsiaalsele vabanemisele.

Nii tegelikkuses toimuski.

Lenin ja Stalin olid juba enne revolutsiooni, imperialistliku sõja eelõhtul, välja töötanud bolševike partei poliitika alused rahvusküsimuses.

Selle poliitika olemus seisis selles, et proletaarne partei pidi toetama rõhutatud rahvaste imperialismi vastu suunatud rahvuslikku vabadusliikumist. Seoses sellega kaitses bolševike partei rahvaste enesemääramisõigust kuni lahkulöömiseni ja iseseisvate riikide moodustamiseni.

Seda vaatepunkti kaitses ja arendas edasi seltsimees Stalin 1917. a. aprillikonverentsil, varsti pärast kodanlik-demokraatlikku revolutsiooni sama aasta veebruaris.

Kodanlik Ajutine Valitsus ei kindlustanud rõhutatud rahvastele tõelist rahvuslikku vabadust. Võitlusse astusid rõhutatud rahvaste miljonilised hulgad. Vabaduse eest asusid võitlema ka eesti töötajad. Tee selleks näitas neile seltsimees Stalin oma ettekandes bolševike aprillikonverentsil.

Konverentsil ütles seltsimees Stalin oma ettekandes rahvusküsimuse kohta:

„Esimeseks küsimuseks on: kuidas korraldada rõhutatud rahvuste poliitilist elu? Sellele küsimusele tuleb vastata, et Venemaa koosseisu kuuluvaile rõhutatud rahvaile tuleb anda õigus ise otsustada küsimuse üle — kas nad tahavad jääda Vene riigi koosseisu või eralduda iseseisvaks riigiks.“

Kuid seltsimees Stalin hoiatas ning õpetas:

„Küsimust rahvaste vaba lahkulöömise õigusest ei tohi segi ajada küsimusega, kas rahvus on sel või teisel momendil kohustatud lahku lööma. Selle küsimuse

peab proletariaadi partei lahendama igal üksikul juhul täiesti iseseisvalt, olenevalt olukorrast. Tunnustades rõhutatud rahvaste õigust eralduda, õigust otsustada oma poliitilise saatuse üle, ei lahenda me sellega veel küsimust, kas need või teised rahvused peavad antud momendil Vene riigist lahku lööma. Ma võin tunnustada rahvaste õigust eralduda, kuid see ei tähenda veel, et ma olen teda kohustanud seda tegema. Rahval on õigus eralduda, kuid olenevalt tingimustest võib ta seda õigust ka mitte kasutada. Meile jääb niiviisi vabadus agiteerida lahkulöömise poolt ja vastu, olenevalt proletariaadi huvidest, proletarise revolutsiooni huvidest. Nii lahendatakse lahkulöömise küsimus igal üksikul juhul iseseisvalt, olenevalt olukorrast, ja just nimelt sellepärast ei tule lahkulöömise-õiguse tunnustamise küsimust segi ajada lahkulöömise otstarbekohasusega ühtede või teiste tingimuste juures...

Edasi. Kuidas toimida rahvastega, kes tahavad jääda Vene riigi raamidesse? Kui rahvaste hulgas oli Venemaa vastu umbusaldust, siis oli selle põhjuseks ennekõike tsarismi poliitika. Kui tsarismi enam ei ole, kui pole tema rõhumispoliitikat, siis peab kahanema umbusaldus, peab kasvama tõmbetung Venemaa poole. Ma arvan, et $\frac{9}{10}$ rahvustest ei taha pärast tsarismi kukutamist lahku lüüa. See pärast soovitab partei luua piirkondliku autonoomia neile aladele, mis ei taha lahku lüüa ja mis erinevad olustikult ning keelelt, nagu näiteks Taga-Kaukaasia, Turkestan, Ukraina. Nende autonoomsete piirkondade geograafilised piirid määrab elanikkond ise, vastavalt majanduslikele ja olustikulistele ja muudele tingimustele." (J. Stalin, „Kirjutised ja kõned Ukrainast“, lk. 7—8.)

Bolševike õiged vabastusideed võitsid rõhutatud rahvad sotsialistliku revolutsiooni poole. Bolševike rahvusliku vabastuse programm kindlustas neile rõhutatud rahvaste hulka suure autoriteedi. Need rahvad vaatasid põhjendatult bolševike parteile kui oma juhile võitluses täieliku vabane-mise eest rahvuslikust ikkest, võitluses täieliku rahvusliku vabaduse eest.

Seltsimees Stalin ise selgitas eesti töötajale bolševike partei rahvuspoliitikat.

14. mail 1917 esines seltsimees Stalin kõnega miitingul, mille oli korraldanud Petrogradi eesti tööliste ja soldatite klubi ja mis toimus Vassili saarel Fondibörsi hoones. Sellest miitingust võttis osa palju eesti soldateid, samuti töölisi, kes kavatsesid kodumaale minna.

Oma kõne, mille tekst ei ole kahjuks säilinud, pühendas seltsimees Stalin rahvusküsimusele, nagu tähendatakse märkmetes J. Stalini Teoste III köitele (lk. 414).

*

Eesti töölistel on hästi meeles, kui palju abi andis seltsimees Stalin Eesti proletariaadile võitluses nõukogude võimu eest 1917.—1919. a.

Seltsimees Stalin organiseeris nende rahvaste rahvusriiklust, kellel tsaari-Venemaal puudus õigus iseseisvalt otsustada oma saatuse üle; nende hulgas oli ka eesti rahvas.

Nädal aega pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu, 2. novembril 1917, kirjutasid Lenin ja Stalin „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni“. See leninlik-stalinlik deklaratsioon sai aluseks rahvusriikluse loomisel kõigile vanal Venemaal rõhutud rahvastele.

Lenini ja Stalini poolt kirjutatud „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“ kuulutas, et tsaari poliitika, mis taotles rahvaste üksteise vastu ässitamist ja rahvaste rõhumist, asendatakse Venemaa rahvaste vabatahtliku ning ausa liiduga.

Deklaratsioonis öeldi, et Rahvakomissaride Nõukogu otsustas oma tegevuse aluseks Venemaa rahvaste suhtes võtta järgmised põhimõtted: 1) Venemaa rahvaste võrdsus ja suveräänsus, 2) Venemaa rahvaste vaba enesemääramisõigus kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi loomiseni, 3) kõigi ja igasuguste rahvuslike ja rahvuslik-usuliste eesõiguste ja kitsenduste kaotamine, 4) Venemaa territooriumil elavate vähemusrahvuste ja etnograafiliste rühmade vaba arenemine.

Leninlik-stalinlik „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“ avaldati kõigis eesti nõukogude ajalehtedes ja see leidis eesti töörahva hulgas elavat vastukõla.

Eesti töörahva mõtteid ja tundeid väljendas ajaleht „Tööline“, mis seoses „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni“ avaldamisega kirjutas:

„Eesti iseseisev arenemine on võimalik ainult sel juhul, kui Venemaal on nõukogude võim. Nõukogudemaal oleme ühise rahvastepere üheõiguslikud liikmed. Meie iseseisvus on selles, et me võime oma asju ajada emakeeles, keegi ei sega meie asjadesse vahele.“ („Tööline“, 30. nov. 1917.)

Teises artiklis kirjutas „Tööline“:

„Kuidas tuleb nüüd seda enesemääramisõigust maksmata panna? Teda tuleb nii maksmata panna, et Eesti töötavad kihid ülevenemaalise kapitalismi surve alt Eesti kapitalistide surve alla ei langeks. Eesti rahva enesemääramisõigus tähendab seda, et töötavad kihid Eestis valitsusvõimu oma kätte võtaks. Eesti töötavad kihid peavad Eestis rahvaavalitsuse sisse seadma... 25. oktoobril võitis proletaarne revolutsioon kodanluse eesõiguse. Suveräniteet — kõrgem võim riigivalitsemises — läks töötavate kihtide kätte. Eesti töötavad kihid said oma osa — nad said valitsuse mõttes Eesti pere-meheks. Eesti töötavad kihid peavad seda osa — ainuõigust Eestis valitseda — kaitsma.“ („Tööline“, 2. dets. 1917.)

See oli eesti tööliste hääl. Nende mõtteid jagasid täielikult maaproletaarlased. 1918. a. jaanuaris Tallinnas toimunud maatameeste kongress teatas oma resolutsioonis käesoleva momendi kohta: „Vene revolutsiooni abiga võitis eesti töörahvas endale vabaduse ja sellepärast peab eesti töörahvas tulevikus jääma kõige tihedamasse riiklikku ühendusse Venemaa tööliste ja talurahvaga.“

Maatameeste kongress kuulutas avalikult, et töötajate eesmärgiks on „mitte Venemaa rahvaste lahutamine, vaid nende ühendamine üheks vennalikuks nõukogude riigiks“.

Pärast proletaarse revolutsiooni võitu sai eesti töörahvas seitsmesaja aasta jooksul esmakordselt võimaluse oma rahvusriikluse rajamiseks. Selles töös lähtus ta juhendeist, mis seltsimees Stalin esitas oma aruandes 1918. a. aprillis toimunud III Ülevenemaalisel Nõukogude kongressil. Kongress võttis vastu Lenini ja Stalini poolt väljatöötatud deklaratsiooni Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi

loomise kohta. Kongress kuulutas, et „Nõukogude Vene Vabariik asutatakse vabade rahvuste vaba liidu alusel kui nõukogude rahvuslike vabariikide föderatsioon“.

Nõukogude föderatsiooni raamides sai iga rahvas võimaluse iseseisvalt (autonoomselt) rajada oma riiklust ja kultuuri. Nõukogude föderatsiooni (liidu) aluseks kujunes üksikute rahvaste autonoomia nõukogude baasil.

Nõukogude autonoomia põhimõttele hakkas ka eesti rahvas rajama oma rahvusriiklust. Töötati välja „Eesti Tööraha Kommuuna põhiseaduse“ projekt, mis 30. jaanuaril (12. veebruaril) 1918 avaldati kõigis nõukogude ajalehtedes. See põhiseadus on Eesti NSV Konstitutsiooni prototüübiks. „Põhiseaduse“ projektis öeldi, et „Eesti Tööraha Kommuuna on autonoomne osa Vene nõukogude vabariigist“.

Kuid tollal ei õnnestunud eesti nõukogude riikluse rajamist lõpule viia. Eestisse tungisid saksa imperialistide väed, kes lämmatasid nõukogude võimu. Eestis hakkas valitsema keskaegne saksa militarismi režiim.

1918. a. sügisel alustasid eesti töötajad üldrahvalikku võitlust nõukogude võimu kehtestamise eest Eestis. Suure tähelepanu ja osavõtlikkusega jälgis seltsimees Stalin Eestis hargnevaid sündmusi. Kogu maailma ees paljastas ta Entente'i püüdluse takistada eesti töötajate tagasipöördumist nõukogude võimu rüppe. Seltsimees Stalin märgib, et katse takistada eesti töötajaid nõukogude võimu taaskehtestamisel on ühenduses Entente'i taotlusega kogu maailmas sotsialismile peale tungida.

„Eesti ja Leedu, Ukraina ja Krimm, Turkestan ja Siber, Poola ja Kaukaasia, lõppeks Venemaa ise — pole eesmärgid omaette, vaid võitlusväli, kahe jõu — imperialismi, kes püüab kindlustada orjaiket, ja sotsialismi, kes võitleb orjusest vabastamise eest, — elu ja surma peale peetava võitluse areen.“ (J. Stalin, „Koguteos Ukrainast“, lk. 74.)

Oktoobris ja novembris puhkesid Eestis suured streigid, kõikjal valmistusid töölisel otsustavaiks võitlusiks nõukogude võimu eest. Võimas revolutsiooniline liikumine vapustas kodanliku korra alustugesid ka teistel sakslaste poolt okupeeritud Venemaa aladel. Stalin kirjutas rõõmsalt:

„On juba tekkinud esimesed revolutsiooni tundemärgid

okupeeritud piirkondades. Streigid Eestis, meeleavaldused Lätis, üldstreik Ukrainas, üldised revolutsioonilised käärimised Soomes, Poolas, Lätis — kõik need on esimesed pääsukesed. Pole kahtlust, et revolutsioon ja nõukogude valitsused neis piirkondades on lähema tuleviku küsimus.“ („Žizn Natsionalnostei“ nr. 2, 17. nov. 1918.)

Ei möödunud kaht nädalatki, kui Narvas loodi Eesti Tööraha Kommuuna valitsus ja Eesti punaarmee asus edasitungile Tallinna vabastamiseks.

Neil päevil kirjutas seltsimees Stalin:

„Toimub läänepiirkondade vabastamise protsess. Revolutsioonilaine kasvab, murdes oma teel kõik tõkkes. Vana maailma agendid ja Eesti, Läti ning Leedu pimedusjüngrid põgenevad kabuhirmus.

Eesti kütid piiravad juba tähtsat sõlmpunkti Tapat. Meie laevastik kaitseb Rahvakomissaride Nõukogu käsu kohaselt Nõukogude Eestit võimalike üllatuste eest mere poolt. Sotsialismi punane lipp lehvib Eestimaa kohal. Töötavad hulgad juubeldavad, Tallinna vabastamine pole enam mägede taga. Pole kahtlust, et Inglise väed, kui nad tulevad Eestit okupeerima, kohtavad kõgu eesti rahva üldist vastupanu.“ („Žizn Natsionalnostei“, 22. dets. 1918.)

Nagu nüüd on teatavaks saanud, ei söandanud Inglise valitsus Eesti vetesse sõjalaevu saates dessanti maale viia, kartes rahva meelepaha. Admiral Sidney R. Friemental avaldas hiljem Inglise laevastiku ohvitseride koosolekul:

„Üheks väga tähtsaks teguriks kogu tolleaegses olukorras oli vajadus mitte enda vastu välja kutsuda bolševikele sümpatiseerivaid elemente.“ („Merevæ Kogumik“ nr. 1, 1929.)

Oli tarvis kasutada asjaolu, et inglased ei saanud maale tulla, ja viia Tallinna töölistest relvastatud ülestõusule. Kuid kahjuks kommunistid seda ei teinud, sest nad arvasid, et relvastatud ülestõusu puhul saadavad inglased dessandi maale ja õiendavad töölistega arveid.

Kogu 1918. a. detsembris jätkus Eesti punaarmee edasitung Eesti vabastamisel. Vene Nõukogude Föderatsiooni valitsus tunnustas Lenini allkirja kandva dekreediga Eesti Nõukogude vabariiki.

Seoses selle dekreediga kirjutas seltsimees Stalin tollal artiklis „Valgus idast“:

„Eesti Tööraha Kommuuna läheb võidukalt edasi, pürustades Eesti kodanliku vabariigi valitsuse organisatsioone ja innustades Eesti linnade ja külade töötavaid hulki võitlusse. Vastusena Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele tunnustas Vene nõukogude valitsus pidulikult Eesti sotsialistliku vabariigi sõltumatust. Kas on tarvis tõendada, et see akt on Vene nõukogude valitsusele kohustuseks? Nõukogude Venemaa pole lääne-alasid kunagi vaadelnud oma valdusena; ta on alati olnud seisukohal, et need alad moodustavad neil elavate rahvuste töötavate masside lahutamatu valduse, et neil töötavil massidel on täielik õigus ise määrata oma poliitilist saatust. Pole kahtlust, et Nõukogude Venemaa annab meie eesti seltsimeestele igakülgset toetust nende võitluses Eestimaa töötajate vabastamise eest sise- ja välisimperialistide ikkest.“ (Ajaleht „Pravda“, 15. dets. 1918.)

Eesti vabastatud maakondades tegi nõukogude valitsus suurt tööd. Kõiges oli tunda Vene Föderatsiooni valitsuse suurt toetust. 28. detsembril saabus Moskvasse Eesti nõukogude valitsuse delegatsioon, kes võeti vastu rahvasajade rahvakomissari seltsimees Stalini poolt.

Teisel päeval avaldas ajaleht „Žizn Natsionalnostei“ seltsimees Stalini vestluse, milles ta jutustas sündmustest Eestis ja Eesti Tööraha Kommuuna valitsuse tegevusest.

„Praegu areneb Eesti punaarmee edasitung väga edukalt. Punaarmee liikumisteel liituvad temaga sajad vabatahtlikud, suurendades tema koosseisu iga tunniga. Kord armees on eeskujulik, ulaklikku elementi pole märgata. Valitsevad range distsipliin ning täielik kord. Kõigis valgekaartlastest puhastatud rajoonides taastatakse nõukogude võim. Kõik asutused, vabrikud ja tehased on jälle tööle rakendatud.

Rahvapangad funktsioneerivad, on märgata väga elavat hoiuste sissemaksmist elanikkonna poolt.

Moodustatakse kehvikute komiteid...

Iseloomulik on üks rõõmustav nähtus: eranditult kõigis riiklikes ja ühiskondlikes asutustes on kehtivaks tunnistatud eesti keel, seda pole varem kunagi olnud.

On näha, et nõukogude võim, pannes asjaajamises kehtima emakeele, on saanud eesti rahvahulkadele lähedaseks ning kalliks.“ („Dokumente kodusõja ajaloo“, kd. I, lk. 454.)

Rahvusvahelise kontrrevolutsiooni ühendatud jõududel õnnestus saavutada eesti punaste väeosade vastu ülekaal ja proletaarne revolutsioon Eestis lämmatada. Nõukogude võimu varisemises Eestis 1918.—1919. a. etendas oma osa ka see asjaolu, et eesti kommunistid tegid tol momendil rea tõsisaid vigu: nad ei andnud talupoegadele mõisnike maid, ei teostanud õigeaegselt mobilisatsiooni, kehtestasid võrdse töötasu tehastes ja asutustes jne.

Eestimaa Kommunistlik Partei sai nõukogude võimu eest 1917.—1919. a. peetud võitlusest ja Eesti proletaarse revolutsiooni lüüasaamisest kasuliku õppetunni. Partei poolt neil võitlusaastail omandatud kogemused analüüsiti Lenini-Stalini õpetuse valguses. Sügavas põrandaaluses ja vanglas õppisid eesti kommunistid süstemaatiliselt tundma Stalini teoseid, õppisid Stalinilt bolševismi, relvastusid tulevasteks võitlusteks nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eestis.

*

Aastail, kus Eesti oli vägivaldselt lahti kistud Nõukogude rahvaist ja vireles kodanliku kliki võimu all, ehitasid Nõukogude Liidu töötajad seltsimees Stalini juhtimisel edukalt üles sotsialismi.

Paljurahvuselises Nõukogude riigis lahendati rahvusküsimus Lenini ja Stalini õpetuse alusel. Kõik rahvad rajasid vabalt omariiklust, arendasid oma majandust ja kultuuri. Selles töös osutas neile määratu suurt abi oma teadmiste, kogemuste ja ressurssidega vene rahvas.

Sotsialismi võit NSV Liidus ja varem tsarismi poolt rõhutatud ning nüüd vabade rahvaste edusammud avaldasid Eesti töötajaisse suurt revolutsioneerivat mõju. Kasvas nende valmisolek uuesti alustada võitlust nõukogude võimu taas-
tamise eest Eestis. Seda tööd juhtis väsimatult ja kangelaslikult põrandaalune kommunistlik partei, kes Lenini-Stalini õpetuse alusel teostas bolševiseerimist.

1939.—1940. a. kerkis Eesti ette hädaoht saksa fašistide poolt. Seltsimees Stalin nägi läbi saksa fašismi alatud plaanid. Oma agentide, Eesti kodanlike valitsejate kaudu kavatsesid hitlerlased Eesti endi alla võtta ja muuta ta platsdarmiks Nõukogude Liidu ründamiseks.

Seltsimees Stalini tark poliitika ajas need saksa fašistide alatud kavatsused nurja. Seltsimees Stalin aitas eesti rahval kukutada kodanliku kliki. 1940. a. taastasid eesti töötajad oma kommunistliku partei juhtimisel nõukogude võimu. Seltsimees Stalin aitas kaasa Eesti vastuvõtmisele Nõukogude Liidu koosseisu. Ta viibis sellel NSV Liidu Ülemnõukogu ajaloolisel istungil, kus eesti rahva delegatsioon kandis ette Eesti NSV soovi astuda Nõukogude Liitu, ja aplodeeris soojalt vaba eesti rahva saadikuile.

Seltsimees Stalin on noorele Eesti Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile osutanud palju isalikku hoolitsust. Tänu stalinlikule juhtimisele ja hoolitsusele saavutas Eesti NSV, kes alles äsja oli asunud sotsialistlikule ülesehitusteele, 1940.—1941. a. suuri edusamme, mis näitasid rahvale nõukogude korra suuri paremusi ja seda, et nõukogude võim on tõeline rahvavõim.

25. augustil 1940. a. võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse). Eesti NSV Konstitutsioon, eesti nõukogude riikluse tähtsaim dokument, koostati täies vastavuses NSV Liidu Stalinlikule Konstitutsioonile. Stalini ideed kannavad kogu eesti rahva tegevust.

Kui Nõukogude Eestit tabas ränk saatus, okupatsioon saksa röövvalutajate poolt, mõtles seltsimees Stalin alati ka eesti rahvale. Peaaegu igas kõnes ja paljudes seltsimees Stalini käskkirjades kõneldakse Eestist ja eesti rahvast, kellele Nõukogude Armee tõi vabanemise.

Juba 23. veebruaril 1942 kirjutas seltsimees Stalin oma käskkirjas: „Pole enam kaugel päev, kus Punaarmee oma võimsate löökidega paiskab elajalikuks muutunud vaenlase Leningradi alt, puhastab nendest Valge-Vene, Ukraina, Leedu, Läti, Eesti ja Karjala linnad ja külad, vabastab Nõukogude Krimmi, ja kogu Nõukogudemaal lehvivad jälle võidukalt punased lipud.“

Need Stalini sõnad innustasid eesti rahvast võitluses saksa okupantide vastu. Eesti metsades kasvasid nõukogude partisanide salgad. Rahvas tugevnes usk Nõukogude Armee võidusse, nõukogude võimu taastamisse Eestis.

Seltsimees Stalin meenutas alati Nõukogude Armee sõjameestele, et neid ootavad sakslaste poolt orjastatud Ukraina, Valge-Vene ja Nõukogude Baltimaade rahvad. Ta kutsus nõukogude sõjamehi mitmekordistama oma jõupingutusi, et kiiremini vabastada ukrainlased, valgevenelased, lätlased, leedulased ja eestlased saksa ikkest.

Seltsimees Stalinile võlgneb eesti rahvas tänu oma vabastamise eest saksa fašistlikust okupatsioonist. Seltsimees Stalini, Nõukogude relvastatud jõudude suure väejuhi juhtimisel purustati Saksa jõugud Narva, Valga, Tartu ja Tallinna all, Saaremaal. Kõneldes Nõukogude Armee otsustavatest edusammudest, ütles seltsimees Stalin oma kõnes 6. novembril 1944. a.: „Kaheksas löök anti käesoleva aasta septembris-oktoobris Baltimail, kus Punaarmee purustas Saksa väed Tallinna ja Riia all ning kihutas nad välja Baltimaadest.“ Seltsimees Stalin märkis rõõmuga, et selle löögi tagajärjel vabastati ka Eesti Nõukogude Vabariik.

Eesti töötajad teavad, et Nõukogude Armee Eesti Rahvuskorpus, kes andis oma osa võitluses Eesti vabastamise eest, loodi seltsimees Stalini käsul ja et oma relvastuse ning sõjalise väljaõppe eest on ta tänu võlgu seltsimees Stalinile. Seltsimees Stalin andis oma käskkirjaga Nõukogude Armee Eesti Rahvuskorpusele kaardiväekorpuse kõrge nimetuse.

Eesti rahvas on sügavalt tänulik seltsimees Stalinile selle suure ja järjekindla abi eest, mida ta osutab meie vabariigile majanduse ja kultuuri taastamisel.

Seltsimees Stalinile on eesti töötajate vajadused ja huvid lähedased, elava osavõtuga jälgib ta meie vabariigi tööd ja suunab seda oma targa juhikäega.

Oma viimase kahe aasta jooksul saavutatud edusammude eest võlgneb eesti töötav rahvas tänu oma suure juhi ning õpetaja seltsimees Stalini hoolitsusele, abile ja juhtimisele.

Seltsimees Stalin osutab suurt abi eesti tööstuse taastamisel. Tema algatusel saabub Eestisse tööpinke, masinaid ja metalli. Tema juhendite kohaselt taastati ja arendatakse

edasi eesti põlevkivitööstust. Tema üleskutsel annavad nõukogude vennasvabariigid noorele Nõukogude Eestile suurt abi.

Seltsimees Stalin on nõukogude maareformi algatajaid Eestis. Tema otseste juhtnööride järgi anti sulastele, kehtalupoegadele ja vähese maaga kesktalupoegadele maad, veojõudu ja inventari.

Nõukogude maareformiga, mis viidi läbi seltsimees Stalini näpunäidete järgi, sai Eestis 29 068 maata talupoega maad ühtekokku 399 256 ha, s. o. keskmiselt 13,7 ha iga talundi kohta. Pealeselle sai 20 236 vähese maaga talupoega juurdelõikeid kokku 88 194 ha, s. o. keskmiselt 3—4 ha talundi kohta.

Seltsimees Stalini juhtnööride järgi anti uusmaasaajaile hooneid, hobuseid, kariloomi, inventari jm. 1. juulini 1946 olid uusmaasaajad saanud 6283 elumaja, 19 804 hoonet, 8227 hobust, 20 335 veist, 5938 siga jne. Ka anti uusmaasaajaile 4947 hobuatra, 5524 äket, 2909 vilja- ja heinaniidumasinat.

Seltsimees Stalini näpunäidete järgi on nõukogude valitsus andnud Eestis uusmaasaajaile majade, kariloomade, masinate, inventari jm. soetamiseks 74 000 000 rubla pikaajalist laenu ja peaaegu 80 000 000 rubla lühiajalist laenu.

Tänu seltsimees Stalini hoolitsusele on sulased, kehtalupojad ja vähese maaga kesktalupojad saanud inimväärsed elamisvõimalused ja neil ei tarvitse enam oma tööjõudu müüa kulakuile.

Seltsimees Stalini juhtimisel teostab EK(b) Partei järjekindlalt partei kolmandat loosungit talurahva suhtes, mis tuleb kasuks kehv- ja kesktalurahvale ja tugevdab liitu töölisklassi ja töötava talurahva vahel.

Seltsimees Stalini järjekindlalt läbiviidud rahvuspoliitika võimaldab meil edasi arendada sisult sotsialistlikku, vormilt rahvuslikku kultuuri.

Eesti rahval pole lähedasemat inimest kui seltsimees Stalin. Sellepärast esitasid eesti töötajad oma esimeseks kandidaadiks vabariigi ülemnõukokku seltsimees Stalini.

Koosolekud, kus seati üles seltsimees Stalini kandidatuur, muutusid haaravaiks austus- ja tänuavaldusiks eesti rahva

suurele juhile, õpetajale ning sõbrale. Seltsimees Stalinit elagu-hüüetega tervitades väljendasid koosolekuil sõnavõtjad sügavaid tundeid, mis on omased kogu eesti töötavale rahvale.

Suurima rõõmuga ning rahuldustundega võtsid eesti töötajad vastu teate seltsimees Stalini nõusolekust kandideerida Tallinna 9. valimisringkonnas.

Eesti töötav rahvas on uhke ja õnnelik, et ta võis hääletada seltsimees Stalini poolt. Andes oma hääled seltsimees Stalinile, näitasime veel kord kogu maailmale oma vankumatut truudust nõukogude korrale, millega on seotud eesti töötava rahva õnnelik olevik ja tulevik.

Nõukogude riikluse areng Eestis

21. juulil tähistab eesti rahvas oma ajaloo suurpäeva, oma rahvusliku nõukogude riigi, suure ja paljurahvuselise Nõukogude Liidu võrdõigusliku liikme — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi aastapäeva.

Eesti nõukogude riiklus on osa nõukogude riiklikust kor-
rast, mis kindlustas meie kodumaale võidu Suures Isamaa-
sõjas.

Nõukogude riiklik kord on tõelise demokraatia eeskuju, rahvaste vabaduse ja võrdõiguslikkuse kehastus. Nõukogude korraga rajas eesti rahvas esmakordselt oma ajaloos iseseisva Eesti riigi. Esimene Eesti riik oli nõukogude riik — Eesti autonoomne nõukogude vabariik, mille lõi eesti rahvas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena 1917. aastal.

Eesti nõukogude riiklus on niisama vana kui Oktoobrirevolutsioon. Eesti nõukogude riiklus võitis, hoolimata kõigist tõkkest, mis tema teele veeretasi eesti kodanlikud natsionalistid.

Eesti nõukogude riiklus on läbinud kolm etappi.

Esimene etapp hõlmab ajavahemikku 1917. a. oktoobrist kuni 1918. a. veebruarini ja teine etapp ajavahemikku 1918. aasta novembri lõpust kuni 1919. a. veebruarini. Kolmas etapp algas 1940. a. juulis, kui eesti rahvas Nõukogude Liidu vennalike rahvaste abiga lõi oma rahvusliku nõukogude riigi.

Igaüks neist Eesti nõukogude riikluse kolmest etapist peegeldab oma ajajärgul nõukogude riikliku korra arenemistaset, eriti rahvusküsimuse lahendamist NSV Liidus, ja on tingitud kogu meie maa sisemisest ning rahvusvahelisest olukorrast.

1. EESTI NÕUKOGUDE RIIKLUSE ESIMENE ETAPP

(Oktoober 1917 — veebruar 1918)

Kakssada aastat, mille vältel eesti rahvas elas ühes riigis venelastega, sidus tema saatuse tugevalt kogu Venemaa tööliste ja talupoegade saatusega. Eesti töörahva tulevik otsustati vene proletariaadi ja talupoegade ühises võitluses tsaaririigi, kapitalistide ja mõisnike vastu. Eesti töölised tundsid end vene proletariaadi osana. Nad sidusid rahva tulevikku tihedalt kogu vene proletariaadi võitlusega, mis toimus bolševike partei juhtimisel.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mille teostasid kõigi Venemaa rahvaste töötajad, andis ka eesti rahvale nõukogude korra ja avas talle tee sotsialismile.

Oktoobrirevolutsioon tegi lõpu rahvuslikule rõhumisele ja andis vabaduse kõigile rahvastele, keda varem rõhusid, rõõvisid ja ekspluateerisid tsaar, mõisnikud ja kodanlus.

Nõukogude revolutsioon andis varem rõhutud rahvastele, nende seas ka eestlastele, võimaluse luua oma rahvusriiklus, rajada oma rahvuslikud nõukogude vabariigid.

Juba 26. oktoobril (8. novembril) 1917. a. läks Tallinnas ja 2—3 päeva hiljem kogu Eestis võim nõukogude kätte. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Sõjalis-Revolutsiooniline Komitee pöördus 26. oktoobril kell 2 rahva poole üleskutsega, milles ta teatas, et kogu võim Eestis, nii Tallinnas kui ka kohtadel, kuulub nõukogudele.

See oli nõukogude võimu esimeseks dokumendiks Eestis, Eesti nõukogude riikluse esimeseks aktiks. Esmakordselt 700 aasta jooksul sai eesti rahvas oma maa peremeheks.

2. novembril 1917. a. kuulutas Lenini ja Stalini poolt kirjutatud „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon“, et tsaarivõimu poliitikale, mis taotles rahvaste üksteise vastu ässitamist ja rahvaste rõhumist, on tehtud lõpp ja see asendatakse Venemaa rahvaste vabatahtliku ning ausa liiduga.

Deklaratsioonis öeldi, et Rahvakomissaride Nõukogu otsustas oma tegevuse aluseks Venemaa rahvaste suhtes võtta järgmised põhimõtted: 1) Venemaa rahvaste võrdsus ja suveräänsus; 2) Venemaa rahvaste vaba enesemääramisõigus kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi loomiseni; 3) kõigi ja

igasuguste rahvuslike ja rahvalik-usuliste eesõiguste ja kitsenduste kaotamine; 4) Venemaa territooriumil elavate vähemusrahvuste ja etnograafiliste rühmade vaba arenemine.

„Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonis“ nägi eesti töörahvas teostumas oma põlist unistust vabast arenemisest ja rahvusriiklusest. Nüüdsest peale oli eesti rahvas täievoliline ja iseseisev oma saatuse otsustamisel.

Eesti töörahva mõtteid ja tundeid väljendas ajaleht „Tööline“ 2. detsembrist 1917 juhtkirjas „Eesti tulevik ja töörahvas“:

„Kuidas tuleb nüüd seda enesemääramisõigust maksma panna? Teda tuleb nii maksma panna, et Eesti töötavad kihid ülevenemaalise kapitalismi surve alt Eesti kapitalistide surve alla ei langeks. Eesti rahva enesemääramisõigus tähendab seda, et töötavad kihid Eestis valitsusvõimu oma kätte võtaks. Eesti töötavad kihid peavad Eestis rahvavalitsuse sisse seadma... 25. oktoobril võitis proletaarne revolutsioon kodanluse eesõiguse. Suveräniteet — kõrgem võim riigivalitsemises — läks töötavate kihtide kätte. Eesti töötavad kihid said oma osa — nad said valitsuse mõttes Eesti peremeheks. Eesti töötavad kihid peavad seda osa — ainuõigust Eestis valitseda — kaitsma“.

Teises artiklis kirjutas „Tööline“ „Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni“ suhtes:

„Eesti iseseisev arenemine on võimalik ainult sel juhul, kui Venemaal on nõukogude võim. Nõukogudemaal oleme ühise rahvastepere üheõiguslikud liikmed.“

„Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni“ alusel, mis kehastas endas bolševike partei vaateid rahvusküsimuses, hakkas eesti rahvas rajama oma nõukogude riiki. Selles töös lähtus ta III Ülevenemaalise Nõukogude kongressi otsustest.

III Ülevenemaaline Nõukogude kongress, kus seltsimees Stalin esines kõnega rahvusküsimusest, võttis 24. jaanuaril 1918 vastu Lenini ja Stalini poolt väljatöötatud deklaratsiooni Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi loomise kohta.

Kongress kuulutas, et „Nõukogude Vene Vabariik asutatakse vabade rahvuste vaba liidu alusel kui nõukogude rahvuslike vabariikide föderatsioon“.

Nõukogude föderatsiooni raamides sai iga rahvas võimaluse iseseisvalt (autonoomselt) rajada oma riiklust ja kultuuri. Nõukogude föderatsiooni (liidu) aluseks sai üksikute rahvaste autonoomia nõukogude baasil.

Nõukogude autonoomia põhimõtteil hakkas ka eesti rahvas üles ehitama oma riiki. Eesti rahvas avaldas, et ta soovib ehitada uut elu liidus teiste Nõukogude Venemaa rahvastega, ühiselt võidelda vaenlastega, abistada üksteist sotsialismi ülesehitamisel.

1. veebruaril 1918 avaldati eesti ajalehtedes „Eesti Tööraha Kommuuna põhiseaduse“ projekt, mis on Eesti NSV konstitutsiooni algtüübiks.

Põhiseaduse projektis öeldakse:

„1. Eesti Tööraha Kommuuna on autonoomne osa Vene Nõukogude Vabariigist... 2. Eesti Tööraha Kommuuna on kõigi kohalike küsimuste otsustamises täiesti iseseisev, tal on igal ajal, ilma et ta üheltki rahvalt ehk valitsuselt selleks nõusolekut küsiks, õigus ennast Venemaa küljest lahti lüüa...“

Edasi on „Põhiseaduses“ antud autonoomse nõukogude Eesti struktuur: kogu võim Eestis kuulub valla-, maakonna- ja linnanõukogudele. Valimised toimuvad ühetaolise, salajase ja otsese hääletamisega. Valimisõigus on kõigil, kes on üle 18 aasta vanad, teevad ühiskondlik-kasulikku tööd ega tarvita palgatöölisi.

Edasi määratakse kindlaks valla-, maakonna- ja linnanõukogude kompetents, nende valimise kord jne. Eesti töörahva kongress valib Eesti Tööraha Kommuuna valitsuse.

Eesti rahvas ei saanud tollal siiski lõpule viia oma nõukogude riikluse loomist. Vähem kui kaks nädalat pärast „Põhiseaduse“ projekti avaldamist, 1918. a. veebruari lõpul, okupeeriti Eesti Saksa keisri Wilhelm II vägede poolt.

Nõukogude võimu esimene periood Eestis hõlmas lühikest ajavahemikku — kolm ja pool kuud. Ent nõukogud olid Eestis teinud suure töö. Oli pandud alused Eesti nõukogude riiklusele — kogu Eesti kattus uute võimuorganitega: mõisa-, valla-, maakonna- ja linnanõukogudega. Eestit juhtis Eestimaa Nõukogu, mis oli valitud töörahva saadikute poolt Eesti töörahva kongressil.

Energiliselt ehitati nõukogude riigiparaati. 27. novembril loodi nõukogude kohus. Kohtupidamine hakkas toimuma eesti keeles. Palju saadeti korda rahvahariduse alal, koolides määrati õppekeeleks eesti keel. Parimad hooned linnades andis nõukogude võim töölisclubideks.

Võitluseks kapitalistide vastupanuga seati käitistes ja vabrikuis sisse tööliste kontroll. Tööliste kontrollilt mindi järk-järgult üle käitiste juhtimisele tööliste poolt. Seejärel algas vabrikute ja tehaste natsionaliseerimine.

Nõukogude võim tegi Eestis lõpu saksa mõisnike võimule. Kõik nende mõisad ja maad kuulutati rahva omaks ning läksid vallanõukogude valdusse. Talupojad ajasid tööliste abiga kõikjal mõisnikud välja nende herilaspesadest.

Hoolimata sõjast tingitud laostusest edenes nõukogude elu Eestis järjekindlalt. Energiliselt ja vaimustusega ehitas töörahvas oma vaba Eesti riiki, autonoomset Eestit, mis oli Nõukogude Vene Vabariikide Föderatsiooni (liidu) liige.

2. EESTI NÕUKOGUDE RIIKLUSE TEINE ETAPP

(November 1918 — veebruar 1919)

Eesti nõukogude riikluse teine periood oli lühem kui esimene, faktiliselt poolteist kuni kaks kuud.

Nõukogude võimu väljakuulutamisele Eestis (Narvas) 1918. a. novembri lõpul eelnesid järgmised sündmused.

1918. a. novembri esimesel poolel oli Saksamaal toimunud revolutsioon. Rindeil purukslöödud Saksa armee kapituleerus ja oli sunnitud vabaks andma tema poolt okupeeritud maa-alad, sealhulgas ka Eesti. Enne Eestist lahkumist upitas Saksa väejuhatuse järele jalule omaenda poolt veebruaris laialiaetud Eesti kodanliku „valitsuse“.

Tööliklass astus võitlusse saksa okupantide ja nende täadiketele toetava eesti kodanluse vastu. Seda töörahva võitlust nõukogude võimu taastamise eest juhtisid eesti kommunistid eesotsas Viktor Kingissepaga.

Oma mõtteid ja lootusi väljendasid eesti töötajad resolutsioonis, mis võeti vastu 17. novembril 1918 Tallinnas toimunud rahvarohkel miitingul: „Töölised tahavad ise juhtida

oma saatust. Seepärast elagu Eesti töörahva nõukogud!“ Hoolimata kodanluse ähvardusist kinnitas Tallinna tööliste saadikute nõukogu oma esimesel istungil 19. novembril mehiselt oma truudust Nõukogude Venemaa rahvaste sõprusele. Ta pöördus Venemaa proletariaadi poole järgmiste sütitavate sõnadega:

„Eesti kodanlus on meid reetnud välismaistele vallutajatele. Eesti töörahvas sirutab vennaliku käe vene töörahvale võitluseks ühise vaenlase vastu, Nõukogude Eesti vabariigi eest!“

Et päästa oma võimu eesti rahva üle, pöördus kodanlus abisaamiseks inglise, prantsuse, soome ja teiste imperialistide poole. Inglismaa saatis Tallinna sõjalaevade eskaadri. Soomest hakkas Eestisse saabuma lihunike salku. Taanis hakati eesti kodanluse abistamiseks pataljone moodustama.

Oli tarvis tõtata ja enne inglaste päralejõudmist vabastada Eesti veel siinviibivaist Saksa vägedest ning kodanliku valitsuse — rahvusliku reetmise valitsuse — võimust.

22. novembril 1918 asus Punaarmee Narva all pealetungile. Punaarmee ridades võitlesid eesti punased polgud, kes olid loodud Saksa okupatsiooni eest Venemaale põgenenud eesti töölistest ja talupoegadest. Punaarmee tuli appi eesti proletariaadile, kes oli üles tõusnud võitluseks nõukogude võimu eest.

28. novembril 1918 vabastas Punaarmee Narva ja teisel päeval kujundati siin Eesti nõukogude valitsus — Eesti Töörahva Kommuuna valitsus.

Raadio kaudu anti edasi Eesti valitsuse läkitus kogu maailma töörahvale:

„Eesti rahvas on üles tõusnud oma rõhujate vastu ja Eestis sisse seadnud nõukogude võimu. Eesti Töörahva Kommuuna valitsus otsustas kuulutada kehtivaks kõik nõukogude võimu dekreedid, mis olid välja antud enne maa okupeerimist Saksa imperialistide poolt. Maa, vabrikud, tehased, raudteed, kõik Eesti varad kuuluvad nüüdsest peale töörahvale. Proletariaat on uuesti Eesti peremees.“

„Noort Nõukogude Eestit ähvardab aga surmaoht. Ainult suur Vene vabariik toetab noort vabanevat Eestit, abistades, innustades ja kaasa kiskudes kõiki eesti töölisi ja kehvtalu-

poegi oma suure võitlusega töörahva vabastamise eest.“ (Tsiteeritud ajalehe „Žizn Natsionalnostei“ nr. 5 järgi 8. detsembrist 1918.)

Lenin ja Stalin juhtisid isiklikult Eesti vabastamist. Nad osutasid eesti rahvale suurt abi võitluses nõukogude võimu eest.

29. novembril 1918 saatis Lenin Peakomiteele sm. Stalini poolt kirjutatud telegrammi, milles märkis vajadust igati toetada Ukrainas ja Baltimaadel loodud nõukogude valitsusi.

„Koos meie vägede edasiliikumisega lääne poole ja Ukrainasse luuakse oblasteis ajutised nõukogude valitsused, mille ülesandeks on tugevdada nõukogusid kohapeal. Sel asjaolul on see hea külg, et see võtab Ukraina, Leedu, Läti ja Eesti šovinistidelt võimaluse käsitada meie vägede liikumist kui okupeerimist ja loob meie vägede edasiliikumiseks soodsa õhkkonna...“

Kõige selle tõttu palume anda vastavate sõjaväeosade juhtivale koosseisule juhtnõor selle kohta, et meie väed igati toetaksid ajutisi nõukogude valitsusi Lätis, Eestis, Ukrainas ja Leedus. Kuid muidugi ainult nõukogude valitsusi.“ (Lenini kogumik, XXIV k., lk. 53—54.)

Detsembris vabastas Punaarmee Rakvere, Võru, Tartu ja tähtsa sõlmpunkti Tapa. Esimesed väeosad olid jõudnud Kehrani. Tallinnas oli juba kuulda Punaarmee suurtükkide mürinat.

Vestluses eesti delegatsiooniga 1918. a. detsembris ütles rahvasajade rahvakomissar seltsimees Stalin:

„Praegu areneb Eesti punaarmee edasitung väga edukalt. Punaarmee liikumisteel liituvad temaga sajad vabatahtlikud, suurendades tema koosseisu iga tunniga. Kord armees on eeskujulik, ulaklikku elementi pole märgata. Valitsevad range distsipliin ning täielik kord. Kõigis valgekaartlastest puhastatud rajoonides taastatakse nõukogude võim. Kõik asutused, vabrikud ja tehased on jälle tööle rakendatud.

Rahvapangad funktsioneerivad, on märgata väga elavat hoiuste sissemaksmist elanikkonna poolt.

Moodustatakse kehvikute komiteid...

Suured mõisad säilitatakse ja nad lähevad riigi valdusse kehvikute juhtimisel.

Iseloomulik on üks rõõmustav nähtus: eranditult kõigis riiklikes ja ühiskondlikes asutustes on kehtivaks tunnistatud eesti keel, seda pole varem kunagi olnud.

On näha, et nõukogude võim, pannes asjaajamises kehtima emakeele, on saanud eesti rahvahulkadele lähedaseks ning kalliks.“ („Dokumente kodusõja ajaloo“, kd. I, lk. 454.)

Suur osa Eestist oli vabastatud ja taas saanud nõukoguliikuks. Dekreediga 15. detsembrist 1918 tunnustas VNFSV valitsus Nõukogude Eesti valitsust. See ajalooline dokument, millele on alla kirjutanud Vladimir Iljitš Lenin, kõlab järgmiselt:

DEKREET EESTI NÕUKOGUDE VABARIIGI SÕLTUMATUSE TUNNUSTAMISE KOHTA

Vastuseks Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele teatab Rahvakomissaride Nõukogu:

1. Vene nõukogude valitsus tunnustab Eesti Nõukogude Vabariigi sõltumatust, kõrgemaks võimuks Eestis tunnustab Vene nõukogude valitsus Eesti nõukogude võimu, enne nõukogude kongressi aga Eesti Rahvakomissaride Nõukogu võimu...

2. Vene nõukogude valitsus kohustab kõiki Eestimaaga suhtlevaid Vene Nõukogude Vabariigi sõja- ja tsiviilvõime osutama Eesti nõukogude valitsusele ja tema vägedele iga-külgsel kaasabi võitluses Eesti vabastamise eest kodanluse ikkest.

3. Rahanduse Rahvakomissariaadile tehakse ülesandeks määrata kümme miljonit rubla laenu Eesti Nõukogude Vabariigi rahvapangale.

4. Toiduainete Rahvakomissariaadile ja Rahvamajanduse Kõrgemale Nõukogule tehakse ülesandeks kokkuleppele jõuda Eesti Nõukogude Vabariigi vastavate organitega kaubavahetuse korraldamiseks mõlema vabariigi vahel.

Rahvakomissaride Nõukogu esimees
V. Uljanov (Lenin)

(Ajalehe „Žizn Natsionalnostei“ nr. 6 järgi 15. dets. 1918.)

Seoses selle dekreediga kirjutas seltsimees Stalin artiklis „Valgus idast“, mis ilmus samal päeval ajalehes „Pravda“, järgmist:

„Vastuseks Eesti nõukogude valitsuse järelepärimisele tunnustas Vene nõukogude valitsus pidulikult Eesti sotsialistliku vabariigi sõltumatust. Kas on vaja tõendada, et see akt on Vene nõukogude valitsusele kohustuseks? Nõukogude Venemaa pole lääne-alasid kunagi vaadelnud oma valdusena; ta on alati olnud seisukohal, et need alad moodustavad neil elavate rahvaste töötavate masside lahutamatu valduse, et neil töötavail massidel on täielik õigus ise määrata oma poliitilist saatust.“

Need dokumendid toovad kujukalt esile Lenini ja Stalini silmapaistva osa eesti nõukogude riikluse loomisel. Lenin ja Stalin seisid selle hälli juures.

Eesti Tööraha Kommuuna loodi ajal, kus Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi kõrvale olid tekkinud Ukraina Nõukogude Vabariik, seejärel Valge-Vene ja hiljem Taga-Kaukaasia Nõukogude Vabariikide Föderatsioon.

Olemata Vene Föderatsiooni liikmed, olid need sõltumatud nõukogude vabariigid temaga siiski seotud tihedaimate sõprusseisunditega, neid ühendasid ühised poliitilised, majanduslikud ja sõjalised huvid, nad toetusid VNFSV abile.

Võitluses ühise vaenlase vastu kujunesid suhted sõltumatute nõukogude vabariikide vahel üha tihedamaks, mis viis 1922. a. ühtse nõukogude riigi, NSV Liidu loomiseni.

Teisel etapil oli Eesti nõukogude riikluse vormiks sõltumatu Eesti Nõukogude Vabariik. Kuulumata Vene Föderatsiooni koosseisu oli ta, nagu teisedki nõukogude vabariigid, temaga seotud tihedaima sõprusega ja ühendatud sõjalis-poliitilise liiduga ühiseks võitluseks vaenlaste vastu nõukogude võimu eest. Ja kui Eesti Tööraha Kommuuna oleks püsinud nende päevadeni, kus loodi Nõukogude Liit, siis oleks ta astunud NSV Liitu, nagu teisedki nõukogude vabariigid: VNFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV ja Taga-Kaukaasia Nõukogude Vabariikide Föderatsioon.

Seda eesti nõukogude riikluse arenemist tema kõrgema vormi poole märkiski Ülevenemaaline Kesktäidesaatevkomitee oma ajaloolistes otsustes 25. detsembrist 1918 „Eesti,

Läti ja Leedu Nõukogude Vabariigi sõltumatuse tunnustamisest Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Vabariigi poolt“.

Selles otsuses avaldas Kesktäidesaatevkomitee kindlat veendumust, et „ainult nüüd, täieliku enesemääramise vabaduse tunnustamisel ja võimu üleminekul tööliklassi kätte, luuakse kõigi endisel Vene impeeriumi territooriumil elavate rahvuste töötajate vaba, vabatahtlik ja purustamatu liit“.

Eesti Nõukogude Vabariigi sõltumatuse väljakuulutamine ja selle tunnustamine Vene Nõukogude Föderatsiooni valitsuse poolt võttis pinna kodanlike natsionalistide valepropagandalt, paljastades neid eesti rahva tõelise sõltumatuse vaenlastena ja reeturina, kes on kodumaa müünud välismaa kodanlusele.

Selline riikluse vorm kergendas Nõukogude Eesti valitsusel tol etapil tema ees seisvate ülesannete lahendamist, aitas tugevdada nõukogusid kohtadel ja viia masside teadvusse seda tõde, et nõukogude võim Eestis on eesti töötajate endi võim, et Eesti Nõukogude Vabariik on eesti tööliste ja talupoegade nõukogulik riik.

Vabastatud maakondades viis Eesti nõukogude valitsus läbi suure organiseerimistöö. Kohtadel taastati nõukogud, maa sai uuesti rahva omaks, kontrrevolutsionääridele said osaks karmid karistused.

Ajaleht „Žizn Natsionalnostei“ teatas 29. detsembril 1918, et:

„Eesti Tööraha Kommuuna kuulutas natsionaliseerituks suure ettevõtte Kreenholmi Manufaktuuri koos kõigi varade, maavalduste ja metsadega. Tehakse ka kultuur-hariduslikku tööd. Eesti Tööraha Kommuuna rahvahariduse osakond avaldas, et õppetöö hakkab koolides toimuma emakeeles... Revolutsiooni kindlustamise eesmärgil otsustas Eesti Tööraha Kommuuna läbi viia mobilisatsiooni...“

Eesti nõukogude riigi ülesehitustöö katkestati aga uuesti imperialistide poolt. Eesti kodanliku valitsuse väeosadele, millede ridades oli rohkesti vene valgekaartlasi, tulid appi Inglise sõjalaevastik, soome lihunike salgad, taani pataljon jne. Rahvusvahelise kodanluse ühendatud jõududel õnnestus 6.—7. jaanuaril 1919 üle minna pealetungile ja Punaarmee tagasi tõrjuda.

9. jaanuaril vallutasid valged Tapa, kolme päeva pärast Rakvere, 14. jaanuaril Tartu, seejärel Narva, 31. jaanuaril Petseri ja 1. veebruaril 1919 Valga ning Võru.

Eesti Töörahva Kommuuna lakkas olemast.

Peaaegu 22 aastaks kehtestati Eestis kontrrevolutsioonilise kodanluse diktatuur.

3. EESTI NÕUKOGUDE RIIKLUSE KOLMAS ETAPP

(21. juulist 1940 kuni tänapäevani)

Kodanlik klikk, kes Eestis oli haaranud võimu välismaa imperialistide abil, allutas viimaste kontrollile kogu oma majanduse ja poliitika. Eesti kaotas igasugused iseseisvuse sugemed ja muutus suurte kapitalistlike riikide kuulekaks mängukanniks.

Selline oli eesti kodanliku riikluse esimene „saavutus“.

Eestis hävitati rasketööstus. Tehased ja vabrikud töötasid süstemaatiliselt poole töövõimsusega. Kasvas töötute, varatute inimeste hulk. Töötav talurahvas laostus, tuhanded talud läksid oksjonile. Kultuurielu sattus ummikusse, iga vaba sõna oli keelu all.

Selline oli eesti kodanliku riikluse teine „saavutus“.

Oli selge, et ainult nõukogude võim võib Eestile tagasi anda iseseisvuse, päästa ta imperialistlike kiskjate küünelt.

Oli selge, et ainult nõukogude kord vabastab eesti töörahva „omade“ ja välismaa kapitalistide ekspluatatsioonist ning kindlustab maa majanduse ja kultuuri hooga tõusu.

1940. a. suvel tegi eesti rahvas oma kommunistliku partei juhtimisel ja Nõukogude Liidu abiga lõpu maad valitsenud ja end Hitlerile maha müünud reaktsioonilise kliki võimule.

Täites rahva suveräänset tahet ja põlist soovi, kuulutas vaba eesti rahva poolt valitud Riigivolikogu 21. juulil 1940 Eesti nõukogude vabariigiks ja teatas oma otsusest astuda NSV Liitu.

Algas eesti nõukogude riikluse kolmas etapp.

Oma nõukogude riikluse kolmandal etapil omandas Eesti riikliku korralduse kõrgema vormi, saades nõukogude liidu-

vabariigiks, NSV Liidu võrdõiguslikuks liikmeks. 6. augustil 1940 võttis NSVL Ülemnõukogu Eesti NSV vastu NSV Liidu koosseisu.

25. augustil samal aastal võttis ENSV ajutine Ülemnõukogu vastu Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse), mis oli koostatud täies vastavuses NSV Liidu Stalinlikule Konstitutsioonile.

Eesti NSV Konstitutsioon on eesti nõukogude riikluse tähtsaim dokument, tema põhiliste printsiipide kokkuvõtlik, täpne ja selge väljendus.

Eesti NSV Konstitutsioon vormistas ja kindlustas seadusandlikult uued poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed suhted, mis olid Eestis välja kujunenud kodanliku kliki kukutamise ja nõukogude võimu kehtestamise tulemusel.

Eesti nõukogude riigi Põhiseadus määrab, et Eesti NSV on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik. Selle riigi poliitilise aluse moodustavad töötava rahva saadikute nõukogud, majanduslikuks aluseks on sotsialistlik majandussüsteem ja tootmisvahendite sotsialistlik omandus, mille kõrval on ENSV seadustega määratud piires lubatud üksiktalupoegade ja käsitöölise eramajapidamised.

ENSV Konstitutsioon kindlustas seadusandlikult eesti rahva riikliku suveräänsuse. Nõukogude Liidu võimsuse tugevdamise eesmärgil andis Eesti NSV teiste liiduvabariikide eeskujul vabatahtlikult üleliidulisele võimule ja riigivalitsuse kõrgematele organitele õiguse lahendada küsimusi, mis omavad üleliidulist tähtsust.

Väljaspool nende üleliiduliste küsimuste piire teostab Eesti NSV oma suveräänseid õigusi iseseisvalt.

Eesti rahva suveräänsed õigused on kõrgeima kinnituse leidnud NSVL Konstitutsiooni 117. paragrahvis, mis säilitab ENSV-le, nagu ka teistele liiduvabariikidele, vaba väljaastumise õiguse NSV Liidust. See Konstitutsiooni paragrahv rõhutab kõige kujukamalt seda tõde, et NSV Liit on nõukogude vabariikide vabatahtlik ühendus. Selles Nõukogude Vabariikide Liidu vabatahtlikkuse iseloomus seisabki paljurahvuselise Nõukogude riigi monoliitsus ja tugevus, mida hülgavalt tõendas Suur Isamaasõda.

Veel üheks ENSV suveräänsuse kujukaks avalduseks on ta

õigus omada oma rahvuslikke väekoondisi, õigus astuda vahetusse suhtlemisse välisriikidega, sõlmida nendega kokkuleppeid ja vahetada diplomaatilisi ning konsulaaresindajaid.

Eesti rahval on Eesti kaardiväekoondiste näol omad relvastatud jõud, mis saavutasid kuulsuse võitlustes saksa röövvalutajate vastu. Eesti NSV-l on oma välisministeerium ja relvastatud jõudude ministeerium.

Asjaolu, et Eesti NSV asub nõukogude riikluse süsteemis, päästis eesti rahva hävingust. Nõukogude riikliku ja ühiskondliku korra võit Suures Isamaasõjas vabastas eesti rahva orjusest, andis talle tagasi vaba elu.

Nõukogude riiklus on eesti rahva sõltumatuse ja vabaduse alus, tema riikliku iseseisvuse, kogu majanduse ja kultuuri hoogsa arenemise alus.

On möödunud vaid üle kahe aasta Eesti NSV vabastamisest saksa röövvalutajaist. Vaatamata suurtele purustustele on Eesti NSV juba kindlalt jalule tõusnud, taastades edukalt oma majandust ja kultuuri. Nõukogude riiklik kord kindlustab Eestile hoogsa arenemise, mis on ette nähtud uues viis-aastaku plaanis.

SISUKORD

Eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid	3
40 aastat Terijoki konverentsist	14
Bolševistlikud ajalehed Eestis 1917. a.	28
Oktoobrirevolutsioon Eestis	35
Eesti Tööraha Kommuuna	68
Saaremaa ülestõus 1919. aastal	91
Irboska tragöödia	104
Lenin Eestist	113
Seltsimees Stalin — eesti rahva suur sõber ja õpetaja	132
Nõukogude riikluse areng Eestis	149

Vastutav toimetaja J. Saat.

Очерки по истории революционного движения в Эстонии.

На эстонском языке.

Ladumisele antud 24. II 1947. Trükkimisele antud 29. IV 1947. Paber. 56 : 79 sm ¹/₁₆. Trükiarv 5200. Trükitähti trükipoognas 34 944. Trükipoognaid 10,25. Arvutuspoognaid 8,47. MB-02987. Tellimise nr. 596. Trükikoda „Kommunist“, Tallinn, Pikk 2.

Trükkimisel sissesattunud trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
10	4. ülalt	„Marksismi	„Marksism
92	15. „	1919. a.	1918. a.

A

16512

Rbl. 6.-

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00825280 3